<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

અનુષ્કા રેંગુંથવાર અને અન્ય

વિ.

ભારત સંઘ તથા અન્ય

(રિટ પિટિશન (સી) નં. ૮૯૧/૨૦૨૧)

ફેબ્રુઆરી ૦૩, ૨૦૨૩

[એ. એસ. બોપન્ના અને સી. ટી. રવિકુમાર, ન્યાયમૂર્તિઓ]

નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ – કલમ ૭બી(૧) – તા.૧૧.૦૪.૨૦૦૫ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચનાઓ દ્વારા, વિદેશસ્થ ભારતીય નાગરિકો (ઓસીઆઈ) કાર્ડધારકોને સૂચિત સુવિધાઓ બાબતે, શિક્ષણના ક્ષેત્ર સહિત, અનિવાસી ભારતીયો (એનઆરઆઈ) સાથે સમતાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો, જેઓને પોતાના વળતા ભારતીય નાગરિકો સાથે સમતા હતી – સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા કલમ ૭બી(૧) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને જારી કરાયેલ પડકારેલ સૂચના તા.૦૪.૦૩.૨૧ દ્વારા, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને બેઠકો માટે ભારતીય નાગરિકો સાથે સ્પર્ધા કરવા પ્રવેશ પરીક્ષાઓમાં બેસવાનો અસ્તિત્વમાન અધિકાર છીનવી લેવાયો અને પ્રવેશને માત્ર એનઆરઆઈ માટે અનામત બેઠકો અથવા વધારાની બેઠકો સામે મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો – સૂચનાની કલમ ૪(૨) ની પરંતુક દ્વારા વધુમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો ભારતીય નાગરિકો માટે વિશિષ્ટ રીતે અનામત કોઈપણ બેઠક સામે પ્રવેશ માટે પાત્ર ગણાશે નહીં – નીટ મારફતે પ્રવેશ મેળવી એમબિબીએસ અભ્યાસક્રમનો અભ્યાસ કરીને અને ત્યારબાદ અનુસ્નાતક/અતિ વિશિષ્ટ અભ્યાસક્રમ કરવાની આશા ધરાવતા વિદ્યાર્થી– ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો દ્વારા પડકારવામાં આવ્યું – નિર્ધારિત કરાયું: અગાઉની સૂચનાઓને અધિગ્રહિત કરીને ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોનો અધિકાર છીનવી લેવાનો નિર્ણય, તેના પરિણામોના સંદર્ભ વિના, રદબાતલ ન થવો જોઈએ હતો

– પડકારેલ સૂચનામાં આવા પ્રાપ્ત અધિકારોનું સંરક્ષણ ન કરવું મનનો ઉપયોગ ન થવો અને મનમાની દર્શાવે છે – ભલે પડકારેલ સૂચના નીતિ આધારિત હોય અને તે સ્વાધીન રાજ્યની કાયદેસર સત્તાના ઉપયોગરૂપે જારી કરાયેલ હોય, તેમ છતાં તેમાં સમાયેલ જોગવાઈઓ ફક્ત ભવિષ્યલક્ષી રીતે જ એવા વ્યક્તિઓ પર લાગુ પડશે કે જેઓ તા.૦૪.૦૩.૨૦૨૧ પછી, એટલે કે સૂચનાની તારીખ પછી, વિદેશી દેશમાં જન્મેલા હોય અને તે તારીખથી ઓસીઆઈ કાર્ડધારક તરીકે નોંધણી માંગતા હોય – પડકારેલ સૂચના, ભલે કલમ ૭બી(૧) હેઠળ સક્ષમ હોય, છતાં મનનો ઉપયોગ ન થવાના દોષથી પીડિત છે અને ભલે તે ભવિષ્યલક્ષી હોવાનું કહેવાય, હકીકતમાં તે પ્રતિપ્રભાવી છે કારણ કે તે સ્વાધીન રાજ્યની નીતિરૂપે પણ અપાયેલા અધિકારો છીનવી લે છે – તા.૧૧.૦૪.૨૦૦૫, ૦૫.૦૧.૨૦૦૭, ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચનાઓને અધિગ્રહિત કરવાની જોગવાઈ ધરાવતો પડકારેલ સૂચનાનો ભાગ તથા કલમ ૪(૨), તેની પરંતુક અને તેની સાથેનું સ્પષ્ટીકરણ (૧) તા.૦૪.૦૩.૨૦૨૧ પછી આવા કાર્ડ પ્રાપ્ત કરનાર ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો અંગે ભવિષ્યલક્ષી રીતે અમલમાં આવશે – નાગરિકતા (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૦૩ – ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૧૧, ૧૪ – વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ – કલમ ૨(એ) – વૈધ અપેક્ષાનો સિદ્ધાંત.

નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ – કલમો ૭એ, ૭બી(૧) – ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક (ઓસીઆઈ) કાર્ડધારકોનો અધિકાર – ઠરાવાયું: દ્વિ–નાગરિકતાના અભાવમાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોનો અધિકાર મધ્યવર્તી અધિકાર છે – જ્યારે કોઈ વૈધાનિક અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હોય અને એવો અધિકાર સૂચના દ્વારા પરત ખેંચવામાં આવતો હોય, ત્યારે પરત ખેંચવાની પ્રક્રિયા એ દર્શાવવી આવશ્યક છે કે લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી યુક્તિસંગત છે અને તેના ઉદ્દેશ સાથે તેનો સંબંધ છે – તે મનસ્વી કે આધારવિહોણી ન હોવી જોઈએ અને માત્ર એટલા માટે કે તે સાર્વભૌમ સત્તા છે, તેવી સત્તાનો ઉપયોગ પરિણામોને અવગણીને કરી શકાય નહીં – નાગરિકતા (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૦૩.

નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ – ધારા ૭બી(૨) – અરજદારોની આ દલીલ કે, ધારા ૭બી(૨) દ્વારા અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળના અધિકારને બાકાત રાખવામાં આવ્યો નથી, તેથી તે અમલમાં લાવવા માટે ઉપલબ્ધ છે અને પડકારવામાં આવેલ અધિસૂચનામાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને બાકાત રાખવા અંગે કલ્પિત ભેદભાવ રદ કરવો જોઈએ – નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું: અનુચ્છેદ ૧૪નો આશરો લઈ ભેદભાવની દલીલ માત્ર ત્યારે જ કરી શકાય જ્યારે સમાન સ્થિતિમાં રહેલા વ્યક્તિઓ સાથે ભિન્ન વર્તન કરવામાં આવે – ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો પોતે જ એક અલગ વર્ગ હોવાથી, તેમને અપાયેલ મર્યાદિત કાયદેસર અધિકારનું સંરક્ષણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા સિવાય, તેઓ ભારતીય નાગરિકો સાથે સમકક્ષતાનો દાવો કરી શકતા નથી – ભારતનું બંધારણ – અનુચ્છેદ ૧૪.

અરજીઓ/અપીલોને અંશતઃ મંજૂર કરતાં, અદાલતે

ઠેરવ્યું: ૧.૧ અરજદારોમાંના મોટા ભાગના તમામ વ્યક્તિઓ એવી છે કે જેઓ અથવા તો પૂર્ણવચના છે અથવા હજી પૂર્ણવય સુધી પહોંચ્યા નથી પરંતુ તમામ સંતાનો છે, જેઓના બન્ને માતા–પિતા અથવા તેમામાંથી એક ભારતીય નાગરિક છે. તમામ અરજદારો ઓવરસીઝ સિટિઝન્સ ઓફ ઈન્ડિયા કાર્ડધારકો તરીકે નોંધાયેલા છે, તે બાબત વિવાદાસ્પદ નથી. જે હકનો તેઓ દાવો કરી રહ્યા છે તે ૧૯૫૫ ના અધિનિયમની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ તારીખની અધિસૂચના હેઠળ બિનનિવાસી ભારતીયો સાથે સમાનતાના ધોરણે જે શિંક્ષણનો હક પ્રદાન કરવામા આવ્યો હતો, તેનું કારણ એ છે કે બિનનિવાસી ભારતીયો, જે એક અલગ વર્ગ છે, તેમને શિક્ષણ સંબંધિત બાબતોમાં ભારતીય નાગરિકોને સમાન એવો હક હતો. વર્ષ ૨૦૦૫ જેટલા પહેલાથી આવા હકના પ્રદાનના આધારે, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો ભારતમાં શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમો હાથ ધરવા માટે લેવાતી પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેતા આવ્યા હતા. સંબંધિત અધિનિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના અનુસંધાનમાં તેમને પ્રવેશ માટે પાત્ર બનાવવા હેતુથી ઓલ ઈન્ડિયા પ્રિ–મેડિકલ ટેસ્ટ અથવા આવી અન્ય કસોટીઓમાં હાજર થવાનો એવો લાભ ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ તારીખની અધિસૂચના દ્વારા વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત લાભ તમામ ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો દ્વારા એ જ રીતે ભોગવવામાં આવતો રહ્યો છે જેમ બિનનિવાસી ભારતીયો ભારતીય નાગરિકો સાથે મળીને ભોગવતા હતા. તેવી પરિસ્થિતિમાં, આવા મોટા ભાગના ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો ભારતમાં તેમનો સમગ્ર શૈક્ષણિક કારકિર્દી આગળ વધારતા રહ્યા છે. ઉતારવામાં આવેલી વિગતો દર્શાવે છે કે તમામ કેસોમાં અરજદારોએ ભારતમાં છ વર્ષથી વધુ અભ્યાસ કર્યો છે અને મોટા ભાગના કેસોમાં, પ્રિ–મેડિકલ ટેસ્ટ માટેની લાયકાત પરીક્ષાના સ્તર સુધીની લગભગ સંપૂર્ણ શૈક્ષણિક કારકિર્દી ભારતમાં જ પૂર્ણ કરવામાં આવી છે. અહીં વિશેષરૂપે નોંધાયેલા કેસો સિવાય, એવા અરજદારો/વ્યક્તિઓ પણ છે જેઓ અનિવાર્ય કારણોસર કોઈ વિદેશી દેશના નાગરિક બન્યા હતા, પરંતુ ઓસીઆઈ કાર્ડનો લાભ ધરાવે છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, કાયદાની દ્રષ્ટિએ વિદેશી દેશમાં જન્મ થવાના પ્રસંગને કારણે અથવા એવી અન્ય અનિવાર્ય પરિસ્થિતિઓને કારણે અરજદારો 'વિદેશી નાગરિકો' હતા, છતાં તેઓ ભારતમાં જ રહ્યા, તેમનું શિક્ષણ આગળ વધાર્યું અને ઓસીઆઈ કાર્ડના આધારે તેમને અપાયેલ મધ્યમ માર્ગના લાભને સંપૂર્ણપણે યોગ્ય ઠેરવ્યો હતો. [પરિછેદો ૩૮, ૩૯, ૪૧ અને ૪૨][૨૮૭–ઈ; ૨૮૮–સી–એફ; ૨૯૧–એ–સી]

૧. ૨ શિક્ષણક્ષેત્રની સમકક્ષતા બાબતે, જેમાં તેમને પ્રવેશ માટે પાત્ર બનવા હેતુથી ઓલ ઈન્ડિયા પ્રિ–મેડિકલ ટેસ્ટ અથવા તેવી અન્ય પરીક્ષામાં બેસવાની બાબતનો સમાવેશ થાય છે, તા. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની અધિસૂચનાઓ દ્વારા જે હક પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો તેમાં સંપૂર્ણપણે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે. યદ્દિપ ઉપરોક્ત રીતે જોતા અધિસૂચનામાં પ્રતિપ્રભાવક અમલનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ન હોય, તેમ છતાં અગાઉની

અધિસૂચનાઓને અતિક્રમિત કરવાના પરિણામે અને કલમ ૪(૨) માં ઉમેરવામાં આવેલા પરંતુકના પ્રભાવથી, તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની વિવાદિત અધિસૂચના અરજીકર્તાઓ તથા તેમના સમાન સ્થિતિ ધરાવતા વ્યક્તિઓને ખાતરીપૂર્વક મળેલા તે હકને હરણ કરતી હદ સુધી 'પ્રતિપ્રભાવક' બને છે, જેના આધાર પર તેમણે પોતાની સ્થિતિમાં ફેરફાર કર્યો છે અને વ્યવસાયિક શિક્ષણમાં પોતાના કારકિર્દીને આગળ ધપાવવાની આશા સાથે જીવનની દિશાને અનુકૂળ ગોઠવી છે. [પરિચ્છેદ ૪૪][૨૯૨– એફ–જી]

૧. ૩ બંધારણનો અનુચ્છેદ ૧૪ ત્યારે જ આહ્વાન કરી શકાય અને ભેદભાવનો દાવો કરી શકાય, જ્યારે સમાન સ્થિતિમાં આવેલા વ્યક્તિઓ સાથે ભિન્ન વર્તન કરવામાં આવે; અને તે દૃષ્ટિએ, ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકો પોતે જ એક અલગ વર્ગ હોવાથી, તેમને પ્રદાન કરાયેલા મર્યાદિત કાનૂની અધિકારને જાળવી રાખવાનો પ્રયાસ કરવા સિવાય, ભારતીય નાગરિકો સાથે સમતા દાવો કરી શકતા નથી. તે હદ સુધી, નિશ્ચિતપણે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાની ન્યાયસંગતતા અને જે હેતુ માટે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે તેના વચ્ચે સંબંધ છે, અને વિવાદિત સૂચના બહાર પાડતાં પહેલાં સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા કરાયેલ મનનનો ઉપયોગ પરીક્ષણને પાત્ર છે. [પરા ૪૫][૨૯૩–એ–બી]

૧.૪ દ્વિ નાગરિકત્વના અભાવે ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોનો અધિકાર મધ્યવર્તી પ્રકારનો અધિકાર છે. જ્યારે કાયદેસર અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હોય અને એવો અધિકાર કોઈ અધિસૂચના દ્વારા પાછો ખેંચવામાં આવી રહ્યો હોય, ત્યારે પરત ખેંચવાની પ્રક્રિયા એ દર્શાવવી આવશ્યક છે કે લેવામાં આવેલ કાર્યવાહી વાજબી છે અને તેનો હેતુ સાથે સંબંધ છે. તે મનસ્વી, આધારવિહોણી ન હોવી જોઈએ અને માત્ર તે સાર્વભૌમ સત્તા છે એટલા માટે તેના પરિણામોને અવગણીને એવી સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. વાંધા–નિવેદનમાં કરાયેલા નિર્વસ્ત્ર નિવેદન સિવાય, ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગીદારીના કારણે ભારતીય નાગરિકોને વ્યવસાયિક શિક્ષણની તક નકારી દેવામાં આવી છે એવા નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે વાસ્તવમાં કયો અભ્યાસ હાથ ધરાયો હતો તે અંગે કોઈ સામગ્રી ઉપલબ્ધ નથી. વર્ષો દરમિયાન પસંદગી પ્રક્રિયામાં સ્પર્ધા કરીને કેટલાં ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકો બેઠકો મેળવવામાં સફળ રહ્યા અને તેના પરિણામે સમકક્ષ ગુણમર્યાદા ધરાવતા હોવા છતાં ભારતીય નાગરિકોને બેઠકો નકારી દેવામાં આવી હતી તે અંગે કરાયેલ વિચારણા વિશે કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નથી. [પરા ૪૬, ૪૭][૨૯૩–સી–ડી; ૨૯૪–બી–સી]

૧. ૫ અરજદારઓની તરફથી એ નિર્દેશ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે કે રજૂ કરવામાં આવેલ સ્પષ્ટીકરણ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ દર્શાવતું નથી, કારણ કે અગાઉના વર્ષોમાં પણ બેઠકો હજી ખાલી રહી ગઈ હતી. શિખેલ એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે દલીલ કરેલ મુજબ, બેઠકોનું અનામતકરણ, અન્ય વિન્યાસો અને સંયોજનો તેમજ પ્રાથમિક અને અપ્રાથમિક કોલેજો જેવા

અનેક કારણોસર ખાલી જગ્યાઓ યથાવત્ રહેશે, તે નિઃસંદેહ સાચું છે. તેમ હોવા છતાં, આ દેશના નાગરિકો ન હોવા છતાં, તકનિકી રીતે, જેમને નિશ્ચિત પ્રકારથી કેટલાક હકો આપવામાં આવ્યા હતા એવા યુવા વિદ્યાર્થીઓ ઉપર પણ આક્ષેપિત અધિસૂચના લાગુ કરીને તેમને પ્રાપ્ત હક છીનવી લેવાની તાત્કાલિક આવશ્યકતા હતી એવું વાજબી ઠરી શકે નહીં, કારણ કે તે હાંસલ કરવા માંગવામાં આવેલ હેતુ સાથેનો સંબંધ દર્શાવતું નથી. ભવિષ્ય માટેનો નીતિગત નિર્ણય, નિશ્ચિતપણે, રાજ્યની સર્વસત્તાધિક સત્તાઓના આધારે સામાવાળા નં. ૧ ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે. તે પાસાં અંગે પણ એટલું જ જણાવવામાં આવ્યું છે કે અધિસૂચના બહાર પાડવાનો નિર્ણય ૧૯.૦૭.૨૦૧૮ના રોજ યોજાયેલી સચિવોની બેઠકમાં લેવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેમાં થયેલા વિચારવિમર્શનું સ્વરૂપ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. તેથી, તે પરિપ્રેક્ષ્યમાં, વર્તમાન સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખતાં, અગાઉની અધિસૂચનાઓને અપ્રભાવી બનાવી અને ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને, જેમના પક્ષે એવો હક પ્રાપ્ત થઈ ગયો હતો અને જેમણે તે હકનો લાભ મેળવવા માટે તે મુજબ વર્તન પણ કર્યું હતું, તેમનો હક પરિણામોની નોંધ લીધા વિના રદબાતલ કરવો યોગ્ય નહોતો. સમગ્ર શૈક્ષણિક કારકિર્દી ભારતમાં પૂર્ણ કર્યા પછી, અથવા ઓછામાં ઓછું વડી અદાલત પછીથી અહીં અભ્યાસ કર્યો હોય, તો આ તબક્કાએ તેઓ વ્યાવસાયિક શિક્ષણ મેળવવા માટે પોતાના જન્મદેશમાં પાછા ફરી શકે તેમ નથી, કારણ કે ત્યાંના અભ્યાસના ઢાંચા અને આર્થિક અસરોને ધ્યાનમાં લેતાં તેઓ ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ સાથે પણ સ્પર્ધા કરવાની સ્થિતિમાં નહીં હોય. [પરા ૪૮][૨૯૫–ડી–એચ; ૨૯૬–એ]

૧.૬ વર્ષ ૨૦૦૫માં ઓસીઆઈ કાર્ડો જારી કરવાની હક આપવાનો હેતુ દ્વિ નાગરિકત્વની માંગના પ્રતિસાદરૂપે હતો તે સ્પષ્ટ છે અને તેથી, માન્યતા ન અપાયેલ દ્વિ નાગરિકત્વના વિકલ્પ તરીકે, ઓસીઆઈ કાર્ડનો લાભ વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો હતો. જો તે દૃષ્ટિકોણમાં, પ્રથમ અરજદાર અંગે ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલા વિગતવાર તથ્યોનું તે સંદર્ભમાં વિશ્લેષણ કરવામાં આવે, તો, અરજદાર નં.૧ના જન્મ પછી તાત્કાલિક, વંશપરંપરાથી નાગરિકત્વ મેળવીને અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૪ હેઠળ અરજદાર નં.૧ને નાગરિક તરીકે નોંધાવવાનો વિકલ્પ અથવા તો અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૫ હેઠળ જોગવાઈ મુજબ નાગરિકત્વની નોંધણી કરાવવાનો વિકલ્પ, હાલના તથ્યોમાં તેના માતા–પિતાને ઉપલબ્ધ હોવા છતાં, અરજદાર નં.૧ના જન્મ પછી તરત જ ઓસીઆઈ કાર્ડ જારી કરવાની જોગવાઈને કાયદેસર માન્યતા આપવામાં આવી હતી અને અધિસૂચના હેઠળ શિક્ષણનો હક પણ પૂરો પાડવામાં આવ્યો હતો, તેથી અરજદાર નં.૧ના માતા–પિતાને વંશપરંપરાથી નાગરિકત્વ મેળવવાનું કે વિદેશી દેશનું નાગરિકત્વ ત્યજવાનું અને ભારતના નાગરિકત્વની નોંધણી મેળવવાનું પસંદ કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થતી નહોતી, કારણ કે દ્વિ નાગરિકત્વના વિકલ્પરૂપે આ લાભ આપવામાં આવ્યો હતો અને અરજદાર નં.૧ને ઉપલબ્ધ હતો અને સમગ્ર ભવિષ્યનું આયોજન એ આધારે કરવામાં આવ્યું હતું અને તે સ્થિતિ વર્ષ ૨૦૨૧ સુધી ચાલુ રહી હતી. વધુમાં, વર્ષ ૨૦૨૧માં જ્યારે વિવાદિત અધિસૂચના જારી

કરવામાં આવી ત્યારે અરજદાર નં.૧ લગભગ ૧૮ વર્ષની, એટલે કે પુર્ણવયસ્ક હતી અને તે તબક્કે પણ જો અરજદારે કલમ ૫(૧)(એફ)(જી) હેઠળ જોગવાઈ મુજબ ત્યાગ કરીને ભારતના નાગરિકત્વ માટે અરજી કરવી પડતી, તો એવી પ્રક્રિયાનું સમયગાળું તેને ભારતમાં પ્રી–સ્કૂલ તબક્કાથી અભ્યાસ કરાયેલ સમગ્ર શિંક્ષણક્રમનો લાભ મળવાથી વ ચિત કરી દેત અને તેને ઉપલબ્ધ પ્રિ–મેડિકલ પરીક્ષામાં બેસવાના લાભને પણ એક જ ઘાટમાં નષ્ટ કરી દેત. ઉપરાંત, જ્યાં તેનો જન્મ થયો તે દેશમાં પણ તેને કોઈ વિશેષ લાભ મળવાનો નહોતો. તેથી, એવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ જારી કરાયેલ અધિસૂચના દ્બારા પ્રદાન કરાયેલા હકને ધ્યાનમાં લઈને અરજદાર નં.૧ જેવી વ્યક્તિઓને એક સર્વભૌમ રાજ્ય તરફથી આશ્વાસન આપવામાં આવ્યું હતું અને એવા ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિકોએ તેનો લાભ લેવા માટે બધી 'કરવામાં આવેલી બાબતો' કરી હતી અને જ્યારે તે બેઠકે માટે સ્પર્ધા કરવાની સુવિધાના લાભમાં પરિપક્વ થવાનો તબક્કો હતો, ત્યારે અગાઉની અધિસૂચનાઓને અતિક્રમિત કરીને વિવાદિત અધિસૂચના જારી કરીને આવી બધી 'કરવામાં આવેલી બાબતો' પાછી ફેરવી દેવી અને રદબાતલ કરવી જોઈએ નહોતી, જેથી તેમને દર્શાવવામાં આવેલ લાભ પણ છીનવી લેવાય. [ફકરા ૫૦, ૫૧][૨૯૬–જી–એચ; ૨૯૭–એ–એફ]

૧.૭ પ્રથમતઃ જોતાં, પડકારાયેલ સૂચનામાં આવી પ્રાપ્ત થયેલ હકોને જાળવી રાખવામાં ન આવવાથી કાર્યવાહીમાં મનનો ઉપયોગ ન થવાનો અને મનમાનીનો સંકેત મળે છે. વધુમાં, આવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે જાહેર કરાયેલ હેતુ ભારતીય નાગરિકો માટે વધુ બેઠકો ઉપલબ્ધ કરાવવાનો હતો અને બેઠકો ખાલી રહી હોવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે, ત્યારે આવી સૂચના હકોને જાળવી રાખ્યા વિના જારી કરી અને અરજદારો તથા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને અન્ય વિદ્યાર્થીઓથી અલગ રાખવાનો જે હેતુ હતો, તે હેતુ સાથે કોઈ સંબંધ ન ધરાવતો હોવાનું વર્ગીકૃત કરવું પડે. અગાઉ આ આદેશ દરમિયાન નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, એનઆરઆઈઓની સમકક્ષતા પર ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને જે હક આપવામાં આવ્યો હતો, તે અન્ય સમાન ઉમેદવારો, અર્થાત્ ભારતીય નાગરિકો, સાથે પ્રી–મેડિકલ પ્રવેશ પરીક્ષામાં બેસવાનો હતો. એવી સ્થિતિમાં, જ્યાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે અરજદાર નં. ૧નો જન્મ વર્ષ ૨૦૦૩માં થયો હતો, તે ૨૦૦૬થી ભારતમાં રહે છે અને તેણે ભારતમાં જ શિક્ષણ મેળવ્યું છે, ત્યારે એવો વિદ્યાર્થી, જેણે ભારતનો નાગરિક હોય તેવા અન્ય કોઈપણ વિદ્યાર્થી જેવી જ 'સુવિધાઓ' અને 'અસુવિધાઓ' સાથે શિક્ષણ મેળવ્યું હોય, તેની પ્રી–મેડિકલ પ્રવેશ પરીક્ષામાં અથવા આવી અન્ય પ્રવેશ પરીક્ષામાં ભાગીદારી સમાન સ્તરે ગણાય અને માત્ર તેનો જન્મ કેલિફોર્નિયા, યુએસએમાં થયો હતો એ કારણસર અરજદાર નં. ૧ને કોઈ વિશેષ લાભ પ્રાપ્ત થતો નથી. તેથી, જે હક આપવામાં આવ્યો હતો અને અસ્તિત્વમાં હતો, તે ભારતીય નાગરિકોને અસર કરતો ન હતો જેથી આવી તમામ હકોનો અચાનક ઇનકાર કરવામાં આવે. હક માત્ર સ્પર્ધા કરવાનો હતો. જો તે સર્વભૌમ રાજ્યની નીતિ

હોય, તો ભવિષ્ય માટે તેનું નિયમન કરી શકાય તેમ હતું. આ તમામ પાસાઓ અંગે કોઈ વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હતો તે જે રીતે આ કરવામાં આવ્યું છે તે પરથી સ્ફટિક સ્વચ્છ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે. [પરા પર][૨૯૭–એફ–એચ;૨૯૮–એ–સી]

૧. ૮ ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં, ભારતીય વિદેશવર્તી નાગરિકને લાભ પ્રદાન કરવાનો હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ માં જે રીતે સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો તેને ધ્યાનમાં રાખીને, અને તે પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમયાંતરે જારી કરાયેલ સૂચનાઓ દ્વારા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને જે હક્કો આપવામાં આવ્યા હતા, જેના આધારે ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોએ તે મુજબ પોતાને અનુકૂળ બનાવ્યા હતા અને ભવિષ્યને ધ્યાનમાં રાખીને આવશ્યક પગલાં લીધાં હતાં, તેવી પ્રક્રિયામાં સંચિત થયેલો હક્ક વર્તમાન રીતે છીનવી લેવામાં આવી શકતો નહોતો, કારણ કે તે 'પૂર્વપ્રભાવક' સૂચના તરીકે કાર્ય કરશે. તેથી, ભલે જ આ સૂચના તેના મુખપૃષ્ઠ પરથી પૂર્વલક્ષી અમલ દર્શાવતી ન હોય, છતાં તે પૂર્વપ્રભાવથી ઉપલબ્ધ હક્કોનો નાશ કરતી હોય હોવાથી, તે સુનિશ્ચિત કરવું આવશ્યક છે કે આવા હક્કના લાભાર્થીઓ આ સૂચનાથી પ્રભાવિત ન થાય. ભલે જ પૂર્વલક્ષી અર્થઘટન વિરુદ્ધનો નિયમ માત્ર એટલા માટે અધિનિયમો પર લાગુ પડતો નથી કે તેના અમલ માટેની આવશ્યકતાઓનો એક ભાગ તેના પસાર થવા પહેલાંના સમયમાંથી લેવામાં આવ્યો હોય, તેમ છતાં વર્તમાન કેસમાં હક્કો સૂચના હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવ્યા હતા અને આવા હક્કો અનુસૂચિત સૂચના દ્વારા પ્રભાવિત થઈ રહ્યા છે, જે હાનિકારક છે, અને તે હદ સુધી તેનો પરિહાર થવો જોઈએ તથા તેને આવા પૂર્વપ્રભાવ વિના અમલમાં રહેવા દેવું જોઈએ. તે પૂર્વલક્ષી નથી કારણ કે તે એવા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને અસર કરતી નથી જેમણે પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો છે, બેઠક પ્રાપ્ત કરી છે અને એમ.બી.બી.એસ. અભ્યાસક્રમ અથવા અન્ય એવો વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમ ભણી રહ્યા છે અથવા પૂર્ણ કરી ચૂક્યા છે. જોકે, જેમને એવો હક્ક હતો એવા વ્યક્તિઓને તે હક્કથી વંચિત કરવા માટે તે પૂર્વપ્રભાવક કાર્યવાહી તરીકે કાર્ય કરશે, અને તે હદ સુધી તે ટકાઉ નથી. રમત પૂર્ણ થવાની કગાર પર હોય ત્યારે ગોલપોસ્ટ ખસેડવામાં આવે છે. પૂર્વપ્રભાવક અમલના પરિણામે ઊભા થતા પૂર્વલક્ષી પરિણામોને રદ કરવા જોઈએ અને એવા પ્રતિકૂળ પરિણામો ટાળવા જોઈએ. [ફકરા ૫૩, ૫૪][૨૯૮–ડી–એચ; ૨૯૯–એ]

૧. ૧૦ જો કે વિવાદિત જાહેરનામું તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ નીતિ પર આધારિત છે અને સવર્ણ રાજ્યની કાયદેસરની સત્તાના પ્રયોગમાં બહાર પાડવામાં આવેલું છે, તથાપિ તેમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ માત્ર ભાવિપ્રવર્તી રીતે જ એવા વ્યક્તિઓ પર લાગુ પડશે, જેમનો જન્મ તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ પછી, અર્થાત્ જાહેરનામાની તારીખ પછી, વિદેશી દેશમાં થયો હોય અને જેઓ તે તારીખથી ઓસીઆઇ કાર્ડધારક તરીકે નોંધણી મેળવવા ઇચ્છતા હોય, કારણ કે તે સમયે માતા–પિતાને સવર્ણ રાજ્યની અમલમાં રહેલી નીતિના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વંશપરંપરાગત નાગરિકત્વ મેળવવાનું પસંદ કરવાનું અથવા વિદેશી તરીકે જ

ચાલુ રાખવાનું વિકલ્પ ઉપલબ્ધ રહેશે. સામાવાળા નં. ૧ને, સવર્ણ રાજ્યની નીતિના અનુસરણમાં, નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ કલ્પિત મુજબ યોગ્ય જાહેરનામાઓ બહાર પાડવાની સત્તા છે, જેથી તેમાં પ્રદાન કરાયેલા અધિકારો અર્પણ કરી શકાય અથવા તેમાં ફેરફાર કરી શકાય. જોકે, જ્યારે અર્પિત અધિકાર પરત ખેંચવામાં આવે, તેમાં સુધારો કરવામાં આવે અથવા તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવે, ત્યારે તે તરફ દોરી જતી પ્રક્રિયા મનનના પ્રયોગને, આવા પરત ખેંચવા અથવા સુધારાના હેતુ સાથેના સંબંધને દર્શાવતી હોવી જોઈએ અને એવો કોઈપણ નિર્ણય મનમાનીથી મુક્ત હોવો જોઈએ. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ નું વિવાદિત જાહેરનામું, યદ્યપિ અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ સક્ષમ છે, છતાં મનનના અભાવની દુર્ગુણથી પીડિત છે અને ભાવિપ્રવર્તી હોવાનું દર્શાવાતાં છતાં, વાસ્તવમાં તે 'પ્રતિપ્રભાવી' છે, કારણ કે તે એવા અધિકારો છીનવી લે છે જે સવર્ણ રાજ્યની નીતિના ભાગરૂપે પણ અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી, જાહેરનામું ભાવિપ્રવર્તી રીતે ટકાઉ હોવાનું માન્ય રાખતાં, આથી જાહેર કરવામાં આવે છે કે જાહેરનામાનો તે વિવાદિત ભાગ, જેમાં તા. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫, ૦૫.૦૧.૨૦૦૭ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ના જાહેરનામાઓને અધિક્રમિત કરવાની જોગવાઈ છે, તેમજ કલમ ૪(૨), તેનો ઉપબંધ અને તેની વ્યાખ્યા (૧), તેવા ઓસીઆઇ કાર્ડધારકોના સંબંધમાં માત્ર ભાવિપ્રવર્તી રીતે અમલમાં આવશે જેમણે તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ પછી તે પ્રાપ્ત કર્યું હોય. [પરા ૫૭–૫૮][૨૯૯–એફ–એચ; ૩૦૦–એ–બી]

મનેકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા (૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૨૪૮ :

[૧૯૭૮] ૨ એસ.સી.આર. ૬૨૧; નવતેજ સિંહ જોહર અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ દ્વારા સચિવ, કાયદા અને ન્યાય મંત્રાલય (૨૦૧૮) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧ : [૨૦૧૮] ૭ એસ.સી.આર. ૩૭૯; એલ.આઈ.સી. વિ. ગ્રાહક શિક્ષણ અને સંશોધન કેન્દ્ર (૧૯૯૫) ૫ એસ.સી.આર. ૪૮૨ :

[૧૯૯૫] ૧ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૩૪૯; યુનિવર્સલ ઇમ્પોર્ટ્સ એજન્સી & અન્ય વિ. ચીફ કન્ટ્રોલર ઑફ ઇમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ એન્ડ અન્ય [૧૯૬૧] ૧ એસ.સી.આર. ૩૦૫; નવજ્યોતિ કૂપ. ગ્રુપ હાઉસિંગ સોસાયટી એન્ડ અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા & અન્ય (૧૯૯૨) ૪ એસ.સી.સી. ૪૭૭ : [૧૯૯૨] ૧ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૭૦૯; જે. કે. ઇન્ડસ્ટ્રી લિ. વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા (૨૦૦૭) ૧૩ એસ.સી.સી. ૬૭૩ : [૨૦૦૭] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૩૬; સ્ટેટ ઑફ પંજાબ એન્ડ અન્ય વિ. રામ લુભાયા બગ્ગા & અન્ય (૧૯૯૮) ૪ એસ.સી.સી. ૧૧૭ : [૧૯૯૮] ૧ એસ.સી.આર. ૧૧૨૦;

ઇઝહાર અહમદ ખાન અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૨ એસ.સી. ૧૦૫૨ : [૧૯૬૨] સપ્લ. એસ.સી.આર. ૨૩૫; ઇન્ડો–ચાઇના

સ્ટીમ નેવિગેશન કો.લિ. વિરુદ્ધ જસજીત સિંહ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૧૪૦ : [૧૯૬૪] એસ.સી.આર. ૫૯૪; આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. ખુદીરામ ચકમા (૧૯૯૪) સપ્લે ૧ એસ.સી.સી. ૬૧૫ : [૧૯૯૩] ૩ એસ.સી.આર. ૪૦૧; હાન્સ મુલર ઓફ ન્યુરેનબર્ગ વિ. સુપરિન્ટેન્ડન્ટ, પ્રેસિડન્સી જેલ, કલકત્તા અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૩૬૭ :

[૧૯૫૫] એસસીઆર ૧૨૮૪; સ્ટેટ ઑફ ડબ્લ્યુ.બી. વિ. અનવર અલી સરકાર એઆઈઆર ૧૯૫૨ એસસી ૭૫ : [૧૯૫૨] એસસીઆર ૨૮૪; બુધાન ચૌધરી વિ. સ્ટેટ ઑફ બિહાર [૧૯૫૫] ૧ એસસીઆર ૧૦૪૫;

કેરળ રાજ્ય વિ. એન.એમ. થોમસ (૧૯૭૬) ૨ એસસીસી ૩૧૦ :

[૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.આર. ૯૦૬; કે. થિમ્મપ્પા વિ. ચેરમેન, સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સ (૨૦૦૧) ૨ એસ.સી.સી. ૨૫૯ : [૨૦૦૦] ૫ સપ્લ.

એસ.સી.આર. ૩૬૮ –નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

કેસ લૉ રેફરન્સ

[૧૯૭૮] ૨ એસ.સી.આર. ૬૨૧ નો પરિચ્છેદ ૨૪ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૨૦૧૮] ૭ એસ.સી.આર. ૩૭૯ નો પરિચ્છેદ ૨૫ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૯૫] ૧ સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૩૪૯ નો પરિચ્છેદ ૨૬ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૬૧] ૧ એસ.સી.આર. ૩૦૫ નો પરિચ્છેદ ૨૭ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૯૨] ૧ સપ્લ્. એસ.સી.આર. ૭૦૯ નો સંદર્ભ પરિછેદ ૨૮ માં લેવામાં આવ્યો

[૨૦૦૭] ૧૨ એસ.સી.આર. ૧૩૬ નો પરિછેદ ૨૯માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે

[૧૯૯૮] ૧ એસ.સી.આર. ૧૧૨૦ નો પરિચ્છેદ ૩૧ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૬૨] સપ્લ્. એસ.સી.આર. ૨૩૫ નો પરિચ્છેદ ૩૨ (૧) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૬૪] એસ.સી.આર. ૫૯૪ નો પરિચ્છેદ ૩૨ (૨) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

[૧૯૯૩] ૩ એસ.સી.આર. ૪૦૧ નો પરિચ્છેદ ૩૨ (૩) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
[૧૯૫૫] એસ.સી.આર. ૧૨૮૪ નો પરિચ્છેદ ૩૨ (૪) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
[૧૯૫૨] એસ.સી.આર. ૨૮૪ નો પરિચ્છેદ ૩૩ (૧) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
[૧૯૫૫] ૧ એસ.સી.આર. ૧૦૪૫ નો પરિચ્છેદ ૩૩ (૨) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
[૧૯૭૬] ૧ એસ.સી.આર. ૯૦૬ નો પરિચ્છેદ ૩૩ (૩) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
[૨૦૦૦] ૫ સપ્લ્. એસ.સી.આર. ૩૬૮ નો પરિચ્છેદ ૩૪ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

સિવિલ ઓરિજિનલ/એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: રિટ અરજી (સિવિલ) નં. ૮૯૧/૨૦૨૧.

ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ

સાથે

રિટ અરજી (સી) નં. ૫૦૩, ૩૫, ૨૪૬, ૧૫૫, ૩૪૭, ૩૮૦, ૩૨૨, ૬૨૯, ૭૪૦,૭૦૬, ૭૪૧/૨૦૨૨ની, સિવિલ અપીલ નં. ૮૧૨/૨૦૨૩ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૨૨, ૧૦૭૦/૨૦૨૨ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૧૨૩૦, ૧૧૮૬/૨૦૨૧ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૮૩૮/૨૦૨૨ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૧૦૩૨/૨૦૨૧ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૯૬૧/૨૦૨૨ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૧૧૨૩, ૧૧૨૮, ૧૧૨૫, ૧૧૫૦, ૧૧૨૯, ૧૧૪૧, ૧૧૪૩, ૧૧૪૯/૨૦૨૧ની, સિવિલ અપીલ નં. ૮૧૧, ૮૧૦/૨૦૨૩ની, રિટ અરજી (સી) નં. ૧૧૭૪/૨૦૨૧ની અને ૩૪/૨૦૨૩ની.

પી. ચિદમ્બરમ, કે. વી. વિશ્વનાથન, વરિષ્ઠ વકીલો, કુણાલ ચીમા, શ્રીમતી અદિતિ દેશપાંડે પારખી, શિવમ દુબે, રોમી ચાકો, સુશ્રી કે. વી. ભારતી ઉપાધ્યાય, શિવેન્દ્ર સિંહ, ધનંજય મિશ્રા, બિક્રમ દ્વિવેદી, રોહન શર્મા, ડૉ. મુકુટ નાથ વર્મા, બી. કે. સતીજા, હિમાંશુ સતીજા, હર્ષિત ખંડુજા, શ્રીમતી નેહા મહેતા, અભય પ્રતિપ સિંહ, શ્રીરામ પી., એમ/એસ. કે જે જૉન એન્ડ કો., પ્રતિપ વેણુગોપાલ, સુશ્રી સુરેખા રામન, અખિલ અબ્રાહમ રોય, વિજય વલ્સન, અભિષેક આનંદ, સુશ્રી ઉન્નિમાયા એસ., અભિષેક જેબરાજ, સુશ્રી સૃષ્ટિ અગ્નિહોત્રી, સુશ્રી સંજના ગ્રેસ થોમસ, સુશ્રી એ. રેના શ્રુતિ, સુશ્રી માંટિકા વોહરા, રેન્જિત વી. ફિલિપ, મુકુંદ પી. ઉન્ની, વકીલો, અરજદારો માટે.

રવિન્દ્ર કેશવરાવ આડસુરે, લવ મિશ્રા, રોહન દરાડે, યશ પ્રશાંત સોનાવણે, સુશ્રી સાક્ષી અજિત કાળે, અરજદાર તરફથી વકીલો.સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી, એ.એસ.જી., સુશ્રી ચિત્રાંગદા આર., એમ. સિંહ, અમન શર્મા, સુશ્રી પૂર્ણિમા સિંહ, રૂસ્તમ ચૌહાણ, અપૂર્વા કુરુપ, શ્રીમતી આકાંક્ષા કૌલ, શ્રીમતી રૂચિ કોહલી, કનુ અગ્રવાલ, ઉદય ખન્ના, શ્રીમતી દીપાબાલી દત્તા, સંજય કુમાર ત્યાગી, રાજન કુમાર ચૌરસિયા, નિખિલ મજીઠિયા, જી. એસ. મક્કર, અરવિંદ કુમાર શર્મા, રાજ બહાદુર સિંહ, વી. એન. રઘુપથી, વરુણ વર્મા, સોનલ જૈન, રૂપેશ કુમાર, સુશ્રી પંખુરી શ્રીવાસ્તવ, સુશ્રી નીલમ શર્મા, રાજીવ શર્મા, સિબો શંકર મિશ્રા, નિશે રાજેન શોંકર, એબ્રાહમ સી. મેથ્યુ, શ્રીમતી અનુ કે. જોય, અલીમ અનવર, રાજત જોસેફ, હૃષિકેશ ચિતાલે, વિજય કરી સિંહ, રણજિત

સાંગલે, એ. કાર્તિક, કૃશન કુમાર, સુશ્રી રેખા દયાલ, હિતેશ કુમાર શર્મા, એસ. કે. રાજોરા, અખિલેશ્વર ઝા, નિહારિકા દ્વિવેદી, સુશ્રી શ્વેતા સન્ડ, રવિશ કુમાર ગોયલ, સુશ્રી નિતિન શર્મા, અમિત કુમાર ચાવલા, અનિલ કુમાર, ગૌરવ શર્મા, ધવલ મોહન, પ્રતીક ભાટિયા, સામાવાળાઓ તરફથી વકીલો.

અદાલતનો નીચે મુજબનો ચુકાદો પસાર કરવામાં આવ્યો હતો:

ચુકાદો

૧. આ બધી અરજીઓમાં અરજદારો ઓવરસીઝ સિટિઝન્સ ઑફ ઈન્ડિયા કાર્ડધારકો છે. તેઓ બધાં એવા વિદ્યાર્થીઓ છે જેમણે હમણાં જ પૂર્ણ વય પ્રાપ્ત કરી છે અથવા તો તે વયથી નીચા છે. બધા અરજદારો નીટ પસંદગી પ્રક્રિયા દ્વારા પ્રવેશ મેળવી એમ.બી.બી.એસ. અભ્યાસક્રમ કરવાથી અને ત્યારબાદ સ્નાતકોત્તર તેમજ ચિકિત્સા ક્ષેત્રની સુપર સ્પેશિયાલિટી પ્રાપ્ત કરીને ડૉક્ટર બનવાની અભિલાષા ધરાવે છે. તેમામાંથી કેટલાક સ્નાતકોત્તર તેમજ સુપર સ્પેશિયાલિટી અભ્યાસ પણ કરવા ઈચ્છે છે. તથ્યોના વર્ણનના હેતુસર, અગ્રણી મામલા તરીકે લેવામાં આવેલી ડબ્લ્યુ.પી.(સી) નં. ૮૯૧ ઓફ ૨૦૨૧ માં કરવામાં આવેલા કથનો નોંધવામાં આવે છે. અરજદારોનો દાવો છે કે તેઓ તારીખ ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચનાઓ હેઠળ તેમને ઉપલબ્ધ અધિકારના આધારે નીટ–યુજી પરીક્ષા આપવા માટે તમામ પ્રયત્નો કરતા હતા અને તૈયારી કરી રહ્યા હતા. ઉક્ત સૂચનાઓ દ્વારા ઓવરસીઝ

સિટિઝન્સ ઑફ ઇન્ડિયા ('ઓ.સી.આઈ.' સંક્ષેપમાં) કાર્ડધારકોને જાહેર કરાયેલ સુવિધાઓના સંદર્ભમાં, શિક્ષણ ક્ષેત્ર સહિત, નોન–રેસિડેન્ટ ઈન્ડિયન્સ ('એન.આર.આઈ.' સંક્ષેપમાં) સમકક્ષનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો, અને એન.આર.આઈ.ઓને પોતે ભારતીય નાગરિકો સમકક્ષનો દરજ્જો હતો. તારીખ ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચના દ્વારા ભારતમાં શિક્ષણનો ઉક્ત અધિકાર વધુ વિસ્તૃત કરીને તેમને સંબંધિત અધિનિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઇઓના અનુસરણમાં પ્રવેશ માટે પાત્ર બનવા ઓલ ઈન્ડિયા પ્રી–મેડિકલ ટેસ્ટ અથવા તેવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં હાજર રહેવાનો અધિકાર પણ આપવામાં આવ્યો હતો. નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ("અધિનિયમ ૧૯૫૫" સંક્ષેપમાં) ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને એવો અધિકાર વિસ્તૃત કરવામાં આવેલ હોવાથી, અરજદારોને પણ ચિકિત્સા અભ્યાસક્રમ કરવા માટે બેઠક પ્રાપ્ત કરવા સ્પર્ધા કરી શકે તે હેતુસર નીટ–યુજી પરીક્ષામાં હાજર રહેવાની ખાતરી આપવામાં આવી હતી.

૨. આવો અધિકાર અરજદારગણને તેમના જન્મ પછી લગભગ તાત્કાલિક સમયથી ઉપલબ્ધ હતો, કારણ કે આ અરજીઓમાંના અરજદારગણનો જન્મ વર્ષ ૨૦૦૩થી આગળ થયો હતો. તેઓનો જન્મ વિદેશી દેશમાં થયો હતો, તે હકીકત સિવાય, તેઓ આ દેશમાં ૧૦ થી ૧૫/૧૭ વર્ષ સુધીના ગાળા માટે નિવાસ કરતા આવ્યા હતા. તે દૃષ્ટિએ, સમગ્ર શૈક્ષણિક કારકિર્દી ભારત ખાતે જ અનુસરવામાં આવી હતી, જેમાં નીટ– યુજી પરીક્ષા તથા એમ.બી.બી.એસ.

અભ્યાસક્રમ માટે પાત્રતા પ્રાપ્ત કરવા હેતુથી ૧૨મું ધોરણ પણ સમાવેશ પામે છે. હકીકતમાં, મોટા ભાગના કેસોમાં અત્રેનાં અરજદારગણના બન્ને માતા–પિતા ભારતીય નાગરિકો છે અને કોઈપણ સ્થિતિમાં, તેમનામાંથી એક ભારતીય નાગરિક છે. અહીં સુધી કે જ્યાં બન્ને માતા–પિતા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકો છે તેવા કેસોમાં પણ, બાળકોનું જીવનનો મોટાભાગનો સમય ભારત ખાતે જ વિત્યો છે, કારણ કે તેમની મૂળ જોડાણ ભારત સાથે જ છે, જ્યાં તેમના દાદા–દાદી તથા પરિવાર અત્રે છે.

૩. જ્યારે સ્થિતિ આવી હતી ત્યારે સામાવાળા નં. ૧ એ અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની સૂચના બહાર પાડી, જેના દ્વારા ભારતીય નાગરિકો સાથે બેઠક માટે સ્પર્ધા કરવા પ્રવેશ પરીક્ષાઓમાં હાજર થવાનો વર્તમાન અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો અને પ્રવેશને માત્ર બિનનિવાસી ભારતીયો માટે અનામત બેઠકો અથવા અતિરિક્ત બેઠકો સામે જ મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો. હકીકતમાં, વિવાદિત તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની સૂચનાની કલમ ૪(૨) ના પરંતુક દ્વારા સ્પષ્ટ થાય છે કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો ભારતીય નાગરિકો માટે વિશેષરૂપે અનામત રાખવામાં આવેલી કોઈપણ બેઠક સામે પ્રવેશ માટે પાત્ર ગણાશે નહીં. આ બાબત એ રીતે કરવામાં આવી છે કે તેમાં સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું છે કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારક વિદેશી દેશનો પાસપોર્ટ ધરાવતો વિદેશી નાગરિક છે અને ભારતનો નાગરિક નથી.

૪. તેથી, અરજદારો દલીલ કરે છે કે આવી સૂચના અપ્રતિગમનના સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન કરે છે, કારણ કે વર્ષ ૨૦૦૫થી જે અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવી રહ્યો હતો, તે વધુ આગળ વધીને અને પરિપક્વ થઈને વધુ સારો અધિકાર બનવાને બદલે, તેને મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો હતો અને પાછો ફેરવવામાં આવ્યો હતો. અરજદારો વધુમાં દલીલ કરે છે કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૨૧ હેઠળ ખાતરી આપેલો અધિકાર ભંગિત થયો છે, કારણ કે એવો અધિકાર "કોઈપણ વ્યક્તિ"ને ઉપલબ્ધ છે, ભલે તે ભારતનો નાગરિક ન હોય. વર્તમાન તથ્યોમાં, અરજદારોને અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમો ૭બી(૧), ૭ડી, ૮(૧) અને ૯(૧)ની માન્યતા અંગે કોઈ વાંધો નથી. સામાવાળાઓની સર્વભૌમ સત્તાને સ્વીકારીને પણ, અરજદારોને ફક્ત આ બાબતનો આક્ષેપ છે કે પડકારાયેલી તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ની સૂચના જે રીતે બહાર પાડવામાં આવી છે, તેના દ્વારા અસ્તિત્વમાં રહેલો અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યો છે. તેથી અરજદારો દલીલ કરે છે કે તેઓ માત્ર ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકો જ નથી, પરંતુ નિવાસી ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકો છે અને તેથી તેઓને ભારતના અન્ય કોઈપણ નાગરિક સમાન ગણવામાં આવવા જોઈએ. કારણ કે સામાવાળા નં. ૧એ પડકારાયેલી સૂચના દ્વારા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને તે બેઠકોમાં પ્રવેશની પ્રક્રિયાથી વંચિત કર્યા છે, જેમા ભારતીય નાગરિકોને પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવા હકદાર બનાવવામાં આવ્યા છે, તેથી તેમણે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ

આ અરજીઓ દ્વારા તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ની પડકારાયેલી સૂચનાને પડકારી આ અદાલતનો આશરો લીધો છે.

૫. તેથી, અરજદારો દ્વારા યોગ્ય લેખ જારી કરીને દિનાંક ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની પડકારાયેલ સૂચના, નં. એફ નં.૨૬૧૧/સીસી/૦૫/૨૦૧૮–ઓસીઆઈ માં સમાવાયેલ કલમ ૪(૨), તેની શરત અને સ્પષ્ટીકરણ (૧) ને રદ કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે.

૬. સામાવાળા નં. ૧ એ સૂચનાને ન્યાયોચિત ઠરાવવા માટે પોતાનું વાંધા–નિવેદન દાખલ કર્યું છે. અહીં નોંધ લેવાય તે જરૂરી છે કે, હાલની અરજીઓના આ સમૂહમાં નાગરિકતા અધિનિયમની જોગવાઈઓની માન્યતાને પડકારવામાં આવી નથી, તેમ છતાં વર્ષ ૨૦૨૦ ની ડબ્લ્યુ.પી.(સી) નં. ૧૩૯૭ ધરાવતી બીજી એક અરજીમાં ઉક્ત જોગવાઈઓને પડકારવામાં આવ્યો છે અને તે અગાઉ આ અરજીઓ સાથે જોડવામાં આવી હતી, તેથી સામાવાળાઓએ સામાન્ય પ્રતિશપથપત્રમાં તેની માન્યતાને ન્યાયોચિત ઠરાવવા માટે અધિનિયમની જોગવાઈઓ તથા ભારતના સંવિધાનનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. કારણ કે આ અરજીઓના સમૂહમાં તે પાસાઓ પર વિચારણા કરવાની જરૂર નથી, તેથી સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા માત્ર ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ તારીખની આક્ષેપિત સૂચના જારી કરવાની બાબતને ન્યાયોચિત ઠરાવવાના હેતુથી લેવામાં આવેલા વાંધાઓની જ નોંધ લેવામાં આવે છે. તે સંદર્ભે દલીલ કરવામાં આવે છે કે ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ ની સૂચના મુજબ શૈક્ષણિક ક્ષેત્રમાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને એનઆરઆઈ સમકક્ષતા

આપવામાં આવી હતી. ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચના હેઠળ ઓસીઆઈ કાર્ડધારક વિદ્યાર્થીઓને ઓલ ઈન્ડિયા પ્રી મેડિકલ ટેસ્ટ તેમજ તેમને પ્રવેશ માટે પાત્ર બનાવે તેવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં બેસવાનો હક હતો. એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે ૨૦૦૫ અને ૨૦૦૯ ની સૂચનાઓનું સુસંગત વાંચન એ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારક વિદ્યાર્થીઓને એનઆરઆઈ સમકક્ષતા છે અને તેથી તેઓ માત્ર એનઆરઆઈ ક્વોટાની બેઠકો પર જ દાવો કરી શકે. ૧૯.૦૭.૨૦૧૮ ના રોજ યોજાયેલી સચિવોની સમિતિની બેઠકમાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારક વિદ્યાર્થીઓના શૈક્ષણિક અધિકાર અંગે ચર્ચા કરવામાં આવી હતી, જેમાં એ બાબતે સહમતિ નોંધાઈ હતી કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને એનઆરઆઈ સમકક્ષ, એનઆરઆઈ ક્વોટામાં ગણવા જોઈએ અને તેઓ ભારતીય નાગરિકો માટે અનામત બેઠકો સામે પાત્ર ગણવા ન જોઈએ. તેથી ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા સંબંધિત સૂચનાઓ જારી થવી જોઈએ એવી લાગણી વ્યક્ત કરવામાં આવી હતી. તે દૃષ્ટિએ, અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની સંકલિત સૂચના જારી કરવામાં આવી હતી, જેમાં ૨૦૦૫, ૨૦૦૭ અને ૨૦૦૯ ની અગાઉની સૂચનાઓને વિવિધ જોગવાઈઓ બાબતે સ્પષ્ટતા લાવવા માટે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. દલીલ કરવામાં આવે છે કે તેનું તર્કસંગત આધાર ભારતીય નાગરિકોના અધિકારોનું સંરક્ષણ કરવાનું છે અને આવી બાબતોમાં રાજ્ય ઓસીઆઈ કાર્ડ ધરાવતા વિદેશીઓની સરખામણીએ પોતાના નાગરિકોને પ્રાથમિકતા આપી શકે છે. તે સંદર્ભે એવું

જણાવવામાં આવે છે કે ભારતમાં ચિકિત્સા અને ઈજનેરી અભ્યાસક્રમો માટે ઉપલબ્ધ બેઠકોની સંખ્યા ખૂબ મર્યાદિત છે અને તે ભારતીય નાગરિકોની જરૂરિયાતને પૂર્ણપણે પૂર્ણ કરતી નથી. તેથી આવી બેઠકોમાં પ્રવેશનો અધિકાર પ્રાથમિક રીતે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો સહિતના વિદેશીઓના બદલે ભારતીય નાગરિકોને ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ. વધુમાં દલીલ કરવામાં આવે છે કે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૯ અને ૨૧ હેઠળ સંરક્ષણનો દાવો કરવાનો અધિકાર ગેરનાગરિક વ્યક્તિને ઉપલબ્ધ નથી, ખાસ કરીને શિક્ષણ સંબંધિત બાબતોમાં, અને તે અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ જારી કરાયેલ સૂચના દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા વિશેષાધિકાર સુધી મર્યાદિત છે. તેથી સામાવાળા નં. ૧ ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની સૂચનાને, જેના એક ભાગને પડકારવામાં આવ્યો છે, ન્યાયોચિત ઠરાવવા અને યથાવત્ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે.

૭. ઉપરોક્તના પ્રકાશમાં, અમે અનુક્રમે અરજદારો માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી પી. ચિદમ્બરમ અને શ્રી કે.વી. વિશ્વનાથન તેમજ અનુક્રમે અરજદારો માટે ઉપસ્થિત શ્રી કુણાલ ચીમા અને અન્ય વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા છે. અમે સામાવાળાઓ માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલ સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી ને પણ સાંભળ્યા છે. તે પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમે અરજીપત્રકના દસ્તાવેજો તથા અમને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલા તમામ દસ્તાવેજોનું અવલોકન કર્યું છે.

૮. અરજદારોની તરફેથી રજૂ કરાયેલ દલીલોનો સાર નીચે મુજબ છે;

આ અદાલતે, ૨૦૨૦ ની ડબલ્યુ.પી. ૧૩૯૭ માં તા. ૮.૧૧.૨૦૨૧ ના આદેશ દ્વારા, સામાન્ય શ્રેણીમાં કાઉન્સેલિંગ માટે ભારતીય નાગરિકો સમકક્ષ હાજર થવા માટે સમાન સ્થિતિમાં આવેલ તમામ પાત્ર ઉમેદવારોને લાગુ પડે એવો સામાન્ય આદેશ કર્યો હતો અને તે જ આદેશ તેમાં દર્શાવેલ વિવિધ અભ્યાસક્રમો માટે લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.

ડબ્લ્યુ.પી. નં. ૮૯૧ ના ૨૦૨૧ માં આવેલા અરજદારોમાંથી ઘણા, જેઓ બધા નીટ–૨૦૨૧ ના અભ્યર્થીઓ હતા, તેમણે નીટ ૨૦૨૧ માં હાજરી આપી હતી અને પાત્રતા પણ પ્રાપ્ત કરી હતી અને પ્રવેશ મેળવી પોતાના શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમોનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. તેઓ તેમના અભ્યાસના ૨જા વર્ષમાં હશે. અન્ય ઓ.સી.આઈ. પણ એવા હોઈ શકે છે, જેઓ રિટ અરજીઓનો ભાગ નથી, પરંતુ જેમણે આ માનનીય અદાલતે ૦૮.૧૧.૨૦૨૧ ના રોજ પસાર કરેલા આદેશનો લાભ લીધો હશે, જે તમામને લાગુ પડતો સામાન્ય આદેશ હતો.

ઓ.સી.આઇ.ઓને, વર્ષ ૨૦૦૫થી સતત, હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલા વિવિધ અધિકારોના સંદર્ભમાં એન.આર.આઇ.ઓની સમકક્ષ ગણવામાં આવ્યા છે

નાગરિકતા અધિનિયમની કલમ ૭બી(૧) અને ખાસ કરીને શિક્ષણ સંબંધિત અધિકારો. તા. ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની અધિસૂચના દ્વારા, તેમાં સૂચિબદ્ધ મુજબ ઓસીઆઇઓને ભારતમાં વિવિધ વ્યવસાયો કરવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવી હતી.

આપવામાં આવેલ વિવિધ અધિકારોને ધ્યાનમાં લેતાં અને ખાસ કરીને શિક્ષણના અધિકારો તથા ભારતમાં કામ કરવાનો અધિકાર મળેલ હોવાને કારણે, તેમજ ઘણા ઓસીઆઈઓના દાદા-દાદી/પરિવાર/મૂળ ભારતમાં હોવાના કારણે, તેઓ ઘણાં સમય પહેલાં પાછા ભારતમાં આવ્યા હતા અને અહીં નિવાસ કરી રહ્યા છે તથા અહીં કામ કરી રહ્યા છે અને કર વગેરેના સ્વરૂપમાં અન્ય કોઈપણ નાગરિકની જેમ રાષ્ટ્રને યોગદાન આપી રહ્યા છે. અહીં રહેવાનો સમયગાળો અંદાજે ૧૬ થી ૧૭ વર્ષ જેટલો લાંબો છે.

કે ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ સુધી (આક્ષેપિત અધિસૂચના) ઓસીઆઈઓને એનઆરઆઈઓ જેમ તમામ બેઠકોમાં પ્રવેશ માંગવાનો હક હતો (જેને હજુ પણ એવો હક છે) અને તેઓ માત્ર એનઆરઆઈ બેઠકો અથવા અતિરિક્ત બેઠકો સુધી મર્યાદિત નહોતા, પરંતુ આક્ષેપિત અધિસૂચનાના ઉક્ત ભાગના અનુસંધાને, હવે ઓસીઆઈઓને માત્ર એનઆરઆઈ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકો, એટલે કે એનઆરઆઈ બેઠકો અથવા અતિરિક્ત બેઠકોનો જ હક રહ્યો છે, જે ભેદભાવપૂર્ણ છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૨૧નું ઉલ્લંઘન કરે છે।

અનુચ્છેદ ૧૪ વર્ગ આધારિત કાયદેસર વ્યવસ્થા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે, પરંતુ વાજબી વર્ગીકરણને પરવાનગી આપે છે. તેમ છતાં, વાજબી વર્ગીકરણ માન્ય થવા માટે બે કસોટીઓ છે, અર્થાત્ (૧) વર્ગીકરણ સમજણપાત્ર ભિન્નતાના આધાર પર સ્થાપિત થયેલું હોવું જોઈએ અને (૨) તે ભિન્નતાનો હાંસલ કરવાના

ઉદ્દેશ સાથે યુક્તિસંગત સંબંધ હોવો જોઈએ. બેઠકો ભરાયેલી નથી રહી. તેથી ભારતીય નાગરિકોને અન્યાય થતો નથી. અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૨૧ "વ્યક્તિઓ"ને ઉપલબ્ધ છે અને માત્ર નાગરિકોને જ નહીં, અને તેથી ઓ.સી.આઈ., જે "વ્યક્તિઓ" છે અને જે વર્ષોથી ભારતમાં નિવાસ કરતા આવ્યા છે, જીવન સંબંધિત અધિકારોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં (કારણ કે આજીવન વિઝા આપવામાં આવે છે) અને કલમ ૭બી હેઠળ તા. ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચના દ્વારા ભારતમાં વિવિધ વ્યવસાયો હાથ ધરવાના અપાયેલા અધિકારોને ધ્યાનમાં લેતા, તેમની સામે ભેદભાવ ન કરવામાં આવે એવો અધિકાર ધરાવે છે, જે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ ખાતરીપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે, અને તેઓ અર્થસભર અસ્તિત્વનો અધિકાર પણ ધરાવે છે, જે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧નું એક પરિમાણ છે. વધુમાં, એન.આર.આઈ. માટે અનામત બેઠકો સિવાય વિવિધ બેઠકો માટે પાત્ર હોવાના ઉલ્લેખિત અધિકારો પાછા ખેંચવા માટે કોઈ માન્ય તર્કસંગત આધાર નથી, જ્યારે તેઓ લાંબા સમયથી એન.આર.આઈ. સમકક્ષ આ અધિકારોનો લાભ લેતા આવ્યા છે, અને એન.આર.આઈ., જેમને આજે પણ (તા. ૧૨.૧૦.૨૦૨૨ ની સૂચના) ગેરનિવાસીઓ માટે અનામત બેઠકો સહિત તમામ બેઠકો માટે પાત્રતા છે.

આગળ એવો પણ દાવો કરવામાં આવે છે કે સામાવાળા નં. ૧ ના પ્રત્યુત્તર સોગંદનામામાંથી જે એકમાત્ર હેતુ અનુમાનિત થઈ શકે છે તે, બેઠકો મર્યાદિત હોવાથી, ભારતીય નાગરિકોના અધિકારોનું રક્ષણ કરવાનો જણાય છે. જોકે,

છેલ્લા થોડાક વર્ષોના આંકડાકીય આંકડા, એટલે કે ૨૦૧૮-૨૦૧૯ થી આગળના, જોવામાં આવે તો એવું જણાય છે કે ઓસીઆઈઓ તમામ બેઠકો માટે હકદાર હતા અને તેઓએ તે વખતે પ્રવેશ મેળવ્યા હોવા છતાં, અંતિમ કાઉન્સેલિંગના અંતે કેટલાંક સો બેઠકો ખાલી રહી હતી. હકીકતમાં, આંકડાઓ એ પણ દર્શાવે છે કે વર્ષ પ્રતિ વર્ષ બેઠકોમાં નોંધપાત્ર વધારો કરવામાં આવ્યો છે, છતાં અંતિમ કાઉન્સેલિંગના અંતે બેઠકો ખાલી રહી છે. તેથી, સ્પષ્ટ છે કે જણાવાયેલ હેતુ માત્ર નામમાત્રનો છે અને પડકારાયેલ સૂચનાના ઉક્ત ભાગમાંથી મનસ્વીતા તથા મનનો લાગુ પડવાનો અભાવ પ્રગટ થાય છે.

ઉક્ત પડકારેલ અધિસૂચનાનો સંબંધિત ભાગ "નોન-રેટ્રોગ્રેશન" ના સિદ્ધાંતનો ભંગ કરે છે, જેમ કે નવતેજ સિંહ જોહર [૨૦૧૮ (૧૦) એસ.સી.સી. ૧] ના મામલામાં ચર્ચા કરવામાં આવી છે, કારણ કે તે છેલ્લા અનેક વર્ષોથી ઓ.સી.આઈ.ઓ. દ્વારા ભોગવાતા અધિકારોના પરત ખેંચાણનું પરિણામ લાવી રહ્યો છે.

ઓસીઆઇઓએ શિક્ષણની નિશ્ચિત પ્રવાહિકાઓ સ્વીકારી હતી, તે જ રાજ્યની શાળાઓમાંથી ૧૦મું અને ૧૨મું ધોરણ પાસ કર્યું હતું, ડોમિસાઇલ/નિવાસ સંબંધિત આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરી હતી, તેમને ઉપલબ્ધ રહેલા અધિકારોને ધ્યાનમાં રાખીને, અને તેથી તેમના આવા કૃત્યોને ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ તારીખની વિવાદિત અધિસૂચનામાં આવેલ "આવા પ્રતિસ્થાપન પહેલાં કરવામાં આવેલા અથવા ન કરવામાં આવેલા કૃત્યો બાબતે સિવાય" શબ્દો અનુસાર "કરાયેલા

કાર્યો" તરીકે સંરક્ષિત ગણવા યોગ્ય રહેશે. આ રજૂઆતના સમર્થનમાં યુનિવર્સલ ઇમ્પોર્ટ એજન્સી અને અન્ય વિ. ધ ચીફ કન્ટ્રોલર ઑફ ઇમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ અને અન્ય . [૧૯૬૧ (૧) એસસીઆર ૩૦૫] પર નિર્ભરતા રાખવામાં આવી હતી.

ઓસીઆઇઓને નવજ્યોતિ [૧૯૯૨ (૪) એસસીસી ૪૭૭] ના કેસમાં પ્રતિપાદિત "કાયદેસર અપેક્ષા" નો લાભ મળવાનો હક હતો કે ઉક્ત અધિકારો તેમને સતત ઉપલબ્ધ રહેશે અને તેમાં પ્રતિગામિતા લાવવામાં આવશે નહીં. માત્ર મર્યાદિત સંખ્યામાં ઓસીઆઇઓ પરીક્ષા આપે છે અને તેમાંમાંથી અતિસૂક્ષ્મ સંખ્યા જ તે પાસ કરે છે અને પ્રવેશ માટે પાત્ર બને છે. તેથી, જો ઓસીઆઇઓને ગુણક્રમના આધારે તમામ બેઠકોમાં પ્રવેશ માંગવાની પરવાનગી આપવામાં આવે, તો કોઈ ગંભીર પૂર્વગ્રહ સર્જાતો ન હતો અને એટલા માટે તે હકની પરત ખેંચણી મનસ્વી અને અયોગ્ય છે.

૯. પ્રતિભાવીઓ તરફથી માનનીય વધારાના સોલિસિટર જનરલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલનો સાર નીચે મુજબ છે;

વર્તમાન કેસ મૂળત્વે ભારતીય નાગરિકો અને ઓવરસીઝ સિટિઝન્સ ઓફ ઇન્ડિયા કાર્ડધારકો વચ્ચે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ અંગેનો એકમાત્ર મુદ્દો ઉભો કરે છે અને તે જ વૈધાનિક હોવાને કારણે, શું તે ટકાઉ છે તે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે આક્ષેપિત અધિસૂચના દ્વારા કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણને વૈધાનિક જોગવાઈઓનો આધાર છે, જે રાજ્યના હિતને વૈધતા આપે

છે અને ખાતરી કરે છે કે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં મર્યાદિત સંખ્યાની બેઠકો ભારતીય નાગરિકો માટે ઉપલબ્ધ રહે અને વિદેશીઓ દ્વારા કબજે ન કરવામાં આવે. એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ સર્વભૌમ દેશ માટે, ગેર–નાગરિકોને આપવામાં આવતા હકો અને વિશેષાધિકારો અખંડિત સર્વભૌમ સત્તાઓના પ્રયોગરૂપે આપવામાં આવે છે અને મૂળત્વે અનિયંત્રિત તથા નિષ્કપટ હોય છે. અદાલતો સતત વિસા, ઈમિગ્રેશન અથવા વિદેશીઓ સંબંધિત આવા મુદ્દાઓમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનું અસ્વીકાર કરતી આવી છે. વિદેશીઓને બહાર રાખવાની સત્તા સર્વભૌમત્વનો એક પ્રસંગભૂત અંગ હોવાને કારણે, તે સરકાર દ્વારા પ્રયોગ કરવાની સત્તા છે. ઓસીઆઈ વ્યવસ્થા સંસદ અને કાર્યપાલિકા દ્વારા અપાયેલ વિશેષાધિકાર છે, જે દેશની સર્વભૌમ નીતિના ક્ષેત્રમાં સંપૂર્ણપણે આવે છે. નાગરિકત્વનું નિયમન ભારતના બંધારણના ભાગ ૨ (અનુચ્છેદ ૫ થી ૧૧) માં કરવામાં આવ્યું છે, જેના અનુસંધાને તે બાબતનું નિયમન કરવા માટે નાગરિકત્વ અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો છે. નાગરિકત્વ અધિનિયમની કલમ ૨(ઈઈ) ઓસીઆઈ કાર્ડધારકની વ્યાખ્યા એવા વ્યક્તિ તરીકે કરે છે, જે અધિનિયમની કલમ ૭એ હેઠળ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા ઓવરસીઝ સિટિઝન્સ ઓફ ઈન્ડિયા કાર્ડધારક તરીકે નોંધાયેલ હોય. વિદ્વાન અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલ, ઉલ્લેખિત બંધારણીય જોગવાઈઓ અને નાગરિકત્વ અધિનિયમનો સંદર્ભ આપતાં, આ દર્શાવે છે કે ભારતમાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનો વિશેષાધિકાર

અધિનિયમની કલમ ૭(બી) ની શરતો અનુસાર અધિસૂચના જારી કરીને આપવામાં આવેલા પ્રદાનના અનુસંધાને હતો.

૧૦. આ અરજીસમૂહોમાં પડકારવામાં આવેલી તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની અધિસૂચના, બંધારણીય સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ ભારત સંઘની નીતિના અનુસંધાનમાં મંત્રાલય દ્વારા જારી કરવામાં આવી છે. અધિસૂચના સંદર્ભે એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે આ બાબત અત્યંત સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ છે કે પ્રવેશ બાબતે કોઈપણ તબક્કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને ભારતીય નાગરિકો સમકક્ષ સ્થાન આપવાનો આશય ન હતો, પરંતુ સમકક્ષતા હંમેશા એનઆરઆઈ સાથે જ રાખવામાં આવી હતી. વર્ષ ૨૦૦૪ થી, જ્યારે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોની વ્યવસ્થા શરૂ કરવામાં આવી, ત્યારથી તેમને એનઆરઆઈ સમકક્ષ ગણવાની નીતિ સતત એકરૂપ રહી હતી. જોકે, અગાઉની અધિસૂચનાઓના અર્થઘટનમાં કંઈક દ્વૈધતા રહેલી હતી અને ભારતીય નાગરિક વિદ્યાર્થીઓ સાથેની બેઠકો બાબતે એનઆરઆઈને ઉપલબ્ધ લાભ પણ વિસ્તૃત કરીને આપવામાં આવી રહ્યો હતો. તેથી, તા. ૧૯.૦૭.૨૦૧૮ ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોના શૈક્ષણિક અધિકારો વિષે વ્યાપક પરામર્શ કર્યા બાદ એવો નિર્ણય લેવાયો કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને એનઆરઆઈ બેઠકોના ક્વોટામાં એનઆરઆઈ સમકક્ષ ગણવામાં આવી શકે અને તેઓ ભારતીય નાગરિકો માટે અનામત બેઠકો સામે પાત્ર ગણાશે નહીં.

૧૧. તેથી ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની સંકલિત અધિસૂચના જારી કરવાનો મુદ્દો, ૨૦૦૫, ૨૦૦૭ અને ૨૦૦૯ ની પૂર્વવર્તી અધિસૂચનાઓને અતિક્રમિત કરીને, વિવિધ જોગવાઈઓ અંગે સ્પષ્ટતા લાવવા માટે હતો, જે કેટલીક કાળથી ગૃહ કાર્ય મંત્રાલયના વિચારાધીન હતી. આ સંદર્ભમાં, તમામ હિતધારકો સાથે પરામર્શ કરવામાં આવ્યા હતા અને તે અધિસૂચના જારી કરવામાં આવી હતી.

૧૨. તેમની દલીલને સમર્થન આપવા માટે માનનીય વધારાના સોલિસિટર જનરલે ઉલ્લેખેલાં ચુકાદાઓનો, કે જ્યારે ભારતના નાગરિકો દ્વારા સૂચનાની માન્યતા પડકારવામાં આવે ત્યારે તે અંગેની વિચારણા સમાન આશયવાળી હોઈ શકતી નથી, તથા ઉલ્લેખિત અન્ય નિર્ણયોની યોગ્ય તબક્કે વિચારણા કરવામાં આવશે. દલીલનો સાર અને તાત્પર્ય એ છે કે આ નિર્ણય વૈધ જાહેર હિતના હેતુસર અને ભારતીય નાગરિકોના હિતમાં લેવામાં આવ્યો છે. તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આક્ષેપિત સૂચના અંગે હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થતી નથી અને અરજદારોને આ અદાલત પાસેથી કોઈ રાહત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી.

૧૩. વિરોધાભાસી દલીલોના પ્રકાશમાં, પ્રારંભિક સ્તરે એ નોંધવું આવશ્યક છે કે યદ્દિપ દલીલો વિસ્તૃત રીતે રજૂ કરવામાં આવી હતી અને વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે નાગરિકતા સંબંધિત બંધારણની જોગવાઈઓ તેમજ અધિનિયમ, ૧૯૫૫ હેઠળ સામાવાળા નં. ૧ ની સર્વભૌમ સત્તા અંગે પણ વિગતવાર ઉલ્લેખ કર્યો હતો, તો પણ અરજીોના આ જૂથમાં અમને વિશદ

વિગતોમાં જવાનું આવશ્યક જણાતું નથી. તેનું કારણ એ છે કે અરજદારો દ્વારા જ રજૂ કરાયેલા તેમના પોતાના પ્રકરણ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેઓ ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોના હક્ક અંગે નિયત કરતા જાહેરનામા બહાર પાડવાની સામાવાળા નં. ૧ ની સત્તાને પડકારતા નથી. તેમ છતાં, તેમની ફરિયાદ માત્ર એટલી છે કે તેમના પક્ષે અસ્તિત્વમાં રહેલો એક હક્ક, આ બાબત પર મનન કર્યા વિના, તેમના અહિતમાં બદલવામાં આવ્યો છે કે મોટાભાગના અરજદારોએ પોતાનું સમગ્ર જીવન ભારતમાં વિતાવ્યું છે અને લાયકાત પરીક્ષામાં હાજર થવા સહિત તેમનો શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ પણ ભારતમા જ અનુસર્યો છે. તેથી, અત્રેના અરજદારોની એકમાત્ર ફરિયાદ આક્ષેપિત જાહેરનામું તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ માં રહેલી ખંડ ૪(૨) ની જોગવાઈ સંબંધિત ઉપબંધ અને તેમાં સમાવિષ્ટ સ્પષ્ટીકરણ અંગે છે, જેના હેઠળ એવી મર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે કે જેમાં તેઓને માત્ર એન.આર.આઈ. માટે ઉપલબ્ધ બેઠકો માટે જ પાત્ર ઠેરવવામાં આવ્યા છે અને ભારતીય નાગરિકો માટે અનન્યરૂપે ઉપલબ્ધ બેઠકોમાં પ્રવેશ મેળવવા અંગે તેમને વિશિષ્ટ રીતે બહાર રાખવામાં આવ્યા છે.

૧૪. તે સંદર્ભે, ધ્યાનમાં લેવા જેવી ૧૯૫૫ ના અધિનિયમની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ વાંચે છે:-

"૭અ. ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારકનું નોંધણીકરણ.- (૧) કેન્દ્રીય સરકાર, આ બાબતમાં કરવામાં આવેલી અરજી પર, નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ તેવી શરતો, પ્રતિબંધો અને રીતને આધીન રહીને, નીચે દર્શાવેલ વ્યક્તિને

ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારક તરીકે નોંધણીકૃત કરી શકે છે.– (એ) પૂર્ણવયસ્ક અને સક્ષમ એવી કોઈપણ વ્યક્તિ,– (૧) જે અન્ય દેશનો નાગરિક હોય, પરંતુ સંવિધાનના પ્રારંભ સમયે અથવા તે પછીના કોઈપણ સમયે ભારતનો નાગરિક રહી ચૂક્યો હોય; અથવા

(૨) જે અન્ય દેશનો નાગરિક છે, પરંતુ સંવિધાનના પ્રારંભના સમયે ભારતનો નાગરિક બનવા પાત્ર હતો; અથવા (૩) જે અન્ય દેશનો નાગરિક છે, પરંતુ ૧૫ ઑગસ્ટ, ૧૯૪૭ના દિવસે પછી ભારતનો ભાગ બનેલા પ્રદેશનો રહેવાસી હતો; અથવા

(૪) જે એવા નાગરિકનું સંતાન અથવા પૌત્ર/પૌત્રી અથવા પ્રપૌત્ર/પ્રપૌત્રી હોય; અથવા

(બી) એક વ્યક્તિ, જે ખંડ (એ) માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિનું અલ્પવયસ્ક સંતાન હોય; અથવા

(સી) એક વ્યક્તિ, જે અપ્રાપ્તવય બાળક છે, અને જેના બંને માતા–પિતા ભારતના નાગરિકો છે અથવા માતા–પિતામાંથી કોઈ એક ભારતનો નાગરિક છે; અથવા

(ડી) ભારતના નાગરિકના વિદેશી મૂળના જીવનસાથી અથવા કલમ ૭એ હેઠળ નોંધાયેલ ભારતના પરદેશી નાગરિક કાર્ડધારકના વિદેશી મૂળના જીવનસાથી, જેમનું લગ્ન નોંધાયેલ હોય અને જે આ કલમ હેઠળ અરજી રજૂ કરતાં તાત્કાલિક અગાઉ સતત બે વર્ષથી ઓછા ન હોય તેવા ગાળાથી અસ્તિત્વમાં રહેલું હોય:

પરંતુ શરતે કે, ભારતના પરદેશી નાગરિક કાર્ડધારક તરીકે નોંધણી માટેની પાત્રતા હેતુસર, આવા જીવનસાથીને ભારતમાં સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા પૂર્વ સુરક્ષા મંજૂરીને આધીન રાખવામાં આવશે:

પરંતુ વધુમાં એ પણ જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ એવી વ્યક્તિ, જે પોતે અથવા જેના માતા–પિતા પૈકી કોઈ એક અથવા બંને, અથવા દાદા–દાદી/નાના–નાની પૈકી કોઈ એક અથવા બંને, અથવા પડદાદા–પડદાદી/પરનાના–પરનાની પૈકી કોઈ એક અથવા બંને પાકિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ અથવા કેન્દ્ર સરકાર સત્તાવાર રાજપત્રમાં સૂચના દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરે તેવા અન્ય કોઈ દેશના નાગરિક છે અથવા રહ્યા છે, તે આ ઉપકલમ હેઠળ ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારક તરીકે નોંધણી માટે પાત્ર ગણાશે નહીં.

૨. કેન્દ્રીય સરકાર સત્તાવાર રાજપત્રમાં સૂચના દ્વારા, એવી તારીખ નિર્દિષ્ટ કરી શકશે કે જે તારીખથી હાલના ભારતીય મૂળના વ્યક્તિ કાર્ડધારકોને ભારતીય વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારકો માનવામાં આવશે.

સ્પષ્ટીકરણ.– આ ઉપકલમના હેતુઓ માટે, "ભારતીય મૂળના વ્યક્તિ કાર્ડધારકો" નો અર્થ એવા વ્યક્તિઓ થાય છે, જેઓ આ સંબંધમાં કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ તારીખ ૧૯ ઑગસ્ટ, ૨૦૦૨ ની સૂચના નં. ૨૬૦૧૧/૪/૯૮ એફ.આઈ. હેઠળ તે મુજબ નોંધાયેલા હોય.

૩. ઉપકલમ (૧) માં સમાવાયેલ કોઈ પણ બાબત હોવા છતાં, જો કેન્દ્રીય સરકારને એવું સંતોષ થાય કે વિશેષ પરિસ્થિતિઓ અસ્તિત્વમાં છે, તો તે

પરિસ્થિતિઓને લેખિતમાં નોંધ્યા પછી, કોઈ વ્યક્તિને ઓવરસીઝ સિટિઝન ઑફ ઇન્ડિયા કાર્ડધારક તરીકે નોંધણી કરી શકે છે." "૭બી. ઓવરસીઝ સિટિઝન ઑફ ઇન્ડિયા કાર્ડધારકને અધિકારો પ્રદાન કરવું (૧) હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ અન્ય કાયદામાં સમાવાયેલ કોઈ પણ બાબત હોવા છતાં, ઓવરસીઝ સિટિઝન ઑફ ઇન્ડિયા કાર્ડધારકને એવા અધિકારોનો [ઉપકલમ (૨) હેઠળ નિર્દિષ્ટ અધિકારો સિવાયના] હકદાર ગણાશે, જે કેન્દ્રીય સરકાર આ બાબતે, રાજપત્રમાં સૂચના દ્વારા, નિર્દિષ્ટ કરે.

(૨) ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારકને ભારતના નાગરિકને પ્રદાન કરાયેલા અધિકારોનો હકદાર ગણવામાં આવશે નહીં–

(એ) જાહેર રોજગારી સંબંધિત બાબતોમાં અવસરની સમાનતા અંગે સંવિધાનના કલમ ૧૬ હેઠળ;

(બી) રાષ્ટ્રપતિ તરીકેની ચૂંટણી માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૫૮ હેઠળ:

(સી) બંધારણના અનુચ્છેદ ૬૬ હેઠળ ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી માટે;

(ડી) સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨૪ હેઠળ સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે;

(૫) વડી અદાલતના ન્યાયાધીશ તરીકે નિમણૂક માટે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧૭ હેઠળ;

(એફ) લોકોના પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૦ ની કલમ ૧૬ (૧૯૫૦ નો ૪૩) હેઠળ મતદાર તરીકે નોંધણી અંગે;

(જી) જન પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ (૧૯૫૧ ના ૪૩) ની કલમ ૩ અને ૪ હેઠળ, પરિસ્થિતિ મુજબ, લોકસભા અથવા રાજ્યસભાના સભ્ય બનવા માટેની પાત્રતા અંગે;

(એચ) રાજ્યની વિધાનસભા અથવા, પરિસ્થિતિ મુજબ, વિધાન પરિષદના સભ્ય બનવા માટેની પાત્રતા સંબંધે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ (૧૯૫૧નું ૪૩) ની કલમો ૫, ૫એ અને ૬ હેઠળ;

(૧) સંઘ અથવા કોઈપણ રાજ્યના કારોબાર સાથે સંબંધિત જાહેર સેવાઓ અને પદો પર નિમણૂક માટે, સિવાય કે એવી સેવાઓ અને પદો પરની નિમણૂક માટે, જેઓ અંગે કેન્દ્ર સરકાર તે હેતુસર વિશેષ આદેશ દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરે.

(૩) પેટાકલમ (૧) હેઠળ જારી કરવામાં આવેલી દરેક અધિસૂચના સંસદના દરેક ગૃહ સમક્ષ મૂકવામાં આવશે."

(ભારપૂર્વક ઉલ્લેખિત)

૧૫. ઉપરોક્ત નોંધાયેલ જોગવાઈઓ પ્રથમવાર ઈસવીસન ૨૦૦૪ દરમિયાન દાખલ કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ ઈસવીસન ૨૦૦૫માં જોગવાઈઓના અમલમાં આવતાં તેના સ્થાને અન્ય જોગવાઈઓ મૂકવામાં આવી હતી અને તે પછી પણ સમયાંતરે બદલવામાં આવતી રહી હતી. આવી શ્રેણીના વિદેશી

નાગરિકોને ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોનો દરજ્જો આપવામાં આવતા, તેણે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૭બી (ઉપરોક્ત) હેઠળ કલ્પાયેલ મુજબ ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને હકો પ્રદાન કરવાની જોગવાઈ પણ કરી હતી.

૧૬. અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળની ઉક્ત સત્તાનો ઉપયોગ કરતાં તા. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ ની અધિસૂચના જારી કરવામાં આવી હતી, જેમાં નીચે મુજબ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે:-

"ગૃહ મંત્રાલય

અધિસૂચના

નવી દિલ્હી, તા. ૧૧મી એપ્રિલ, ૨૦૦૫

> એસ.ઓ. ૫૪૨(ઈ)- નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ (૫૭/૧૯૫૫) ની કલમ ૭બીની ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, કેન્દ્રીય સરકાર અત્રે નીચેના અધિકારો નિર્દિષ્ટ કરે છે, જેઓ માટે ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૭એ હેઠળ ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિકો તરીકે નોંધાયેલા વ્યક્તિઓ હકદાર રહેશે, એટલે કે:-
>
> (એ) કોઈપણ હેતુસર ભારતની મુલાકાત લેવા માટે બહુપ્રવેશી આજીવન વિઝા મંજૂર કરવો;
>
> (બી) ભારતમાં કોઈપણ અવધિના નિવાસ માટે વિદેશી પ્રાદેશિક અધિકારી અથવા વિદેશી નોંધણી અધિકારી સમક્ષ નોંધણીમાંથી મુક્તિ; અને
>
> (સી) કૃષિ અથવા વાવેતર સંબંધિત મિલ્કતોના અધિગ્રહણ સંબંધિત બાબતો સિવાય, આર્થિક, નાણાકીય અને શૈક્ષણિક

ક્ષેત્રોમાં બિન–નિવાસી ભારતીયોને ઉપલબ્ધ તમામ સુવિધાઓ બાબતે તેમની સાથે સમાનતા.

[એફ.નં. ૨૬૦૧૧/૨/૨૦૦૫–આઈસી]
દુર્ગા શંકર મિશ્રા, સંયુક્ત સચિવ."
(મહત્વ દર્શાવાયું)

૧૭. ઉક્ત જાહેરનામા દ્વારા, ભારતની કોઈપણ હેતુસર મુલાકાત લેવા માટે બહુપ્રવેશી આજીવન વિસા મંજૂર કરવા ઉપરાંત, આર્થિક, નાણાકીય અને શૈક્ષણિક ક્ષેત્રોમાં કૃષિ અથવા વાવેતર સંબંધિત મિલ્કતોના અધિગ્રહણને બાદ કરતાં, અનિવાસી ભારતીયો સાથે સમાનતા આપવામાં આવી હતી. અનુસંગી રીતે, અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ જારી કરાયેલા તારીખ ૦૫.૦૧.૨૦૦૭ ના અનુવર્તી જાહેરનામા દ્વારા, શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર સંબંધિત કોઈ હકનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો ન હતો, તેમ છતાં ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને ભારતીય બાળકોના આંતર–દેશીય દત્તકગ્રહણના મામલે અનિવાસી ભારતીયો સમાન સમાન વર્તન આપવામાં આવ્યું હતું અને હવાઈ ભાડાના દરોના મામલે તેમજ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અને વન્યજીવ અભયારણ્યોની મુલાકાત લેવા માટે દેશીય ભારતીય મુલાકાતીઓ પાસેથી વસૂલવામાં આવતી સમાન પ્રવેશ ફી અંગે પણ ભારતીય નાગરિકો સમકક્ષ ગણવાના હતા.

૧૮. વધુમાં, વ્યવસાયો અનુસરવા અને વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ સંબંધિત તારીખ ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ની એક સૂચના જારી કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ વાંચાય છે:

"પ્રવાસી ભારતીય મંત્રાલય

અધિસૂચના

નવી દિલ્હી, તા. ૫મી જાન્યુઆરી ૨૦૦૯

એસ.ઓ.૩૬(ઈ) – નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ (૧૯૫૫નું ૫૭) ની કલમ ૭બીની ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, અને ગૃહ બાબતોના મંત્રાલયમાં ભારત સરકારની સૂચનાઓ નં. એસ.ઓ.૫૪૨(ઈ), તા. ૧૧મી એપ્રિલ, ૨૦૦૫ તથા વિદેશસ્થ બાબતોના મંત્રાલયમાં એસ.ઓ.૧૨(ઈ), તા. ૬ઠ્ઠી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૭ ના અનુસંધાનમાં, કેન્દ્ર સરકાર આથી નીચે દર્શાવેલ તે અધિકારો નિર્ધારિત કરે છે, જેના માટે ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૭એ હેઠળ ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક તરીકે નોંધાયેલ વ્યક્તિઓ હકદાર રહેશે, નામતઃ :-

(એ) બિન-નિવાસી ભારતીય સાથે નીચેના સંદર્ભે સમાનતા,-

(૧) ભારતના રાષ્ટ્રીય સ્મારકો, ઐતિહાસિક સ્થળો અને સંગ્રહાલયોની મુલાકાત માટે વસૂલવાપાત્ર પ્રવેશશુલ્ક;

(૨) ભારતમાં નીચે દર્શાવેલ વ્યવસાયો કરવું, સંબંધિત અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના અનુસંધાને, એટલે કે:–

(૧) ડૉક્ટરો, દંતચિકિત્સકો, નર્સો અને ફાર્માસિસ્ટો;

(૨) વકીલો;

(૩) આર્કિટેક્ટ્સ;

(૪) ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટો;

(બી) સંબંધિત અધિનિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના અનુસંધાને પ્રવેશ માટે તેમને પાત્ર બનાવવા માટે અખિલ ભારતીય પ્રી–મેડિકલ પરીક્ષા અથવા તેવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં હાજર થવું.

[એફ.નં.ઓઆઈ–૧૫૦૧૩/૧૩/૨૦૦૮–ડીએસ]
ડી.એન. શ્રીવાસ્તવ, સંયુક્ત સચિવ."
(મહત્વ દર્શાવાયું)

૧૯. ઉક્ત ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ તારીખની સૂચના દ્વારા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને તેમાં દર્શાવેલ વ્યવસાયો ભારતમાં અનુસરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો, તેમજ સંબંધિત અધિનિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના અનુસરણમાં તેમને પ્રવેશ માટે પાત્ર બનાવવા સર્વ–ભારતીય પ્રી–મેડિકલ પરીક્ષા અથવા તેવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં હાજર રહેવાનો પણ અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. તે બાબતમાં એન.આર.આઈ.ઓને ભારતીય નાગરિકો સમકક્ષ સ્થાન પ્રાપ્ત હતું,

તેથી એ જ લાભ અહીંના અરજદારો સહિત ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને પણ વિસ્તર્યો.

૨૦. અરજદારો તરફથી હાજર વરિષ્ઠ વિદ્વાન વકીલે જે ૨૦૦૫, ૨૦૦૭ અને ૨૦૦૯ ની ત્રણ અધિસૂચનાઓ પર ભારે નિર્ભરતા મૂકી છે, તેમની સંચિત પરખ નિશ્ચિતપણે દર્શાવે છે કે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ માં તેની કલમ ૭અ થી ૭દ દ્વારા કરાયેલા સુધારાના તબક્કાથી લઈને તે અનુસંધાને બહાર પાડવામાં આવેલી અધિસૂચનાઓ સુધી, કલમ ૭બ(૧) હેઠળ અધિકારો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા અને એવો અધિકાર તબક્કાવાર વિસ્તરતો ગયો, તે પરથી એવું સૂચિત થાય છે કે જરૂરીયાતના આધારે, ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિકોને વધુ સારો અધિકાર આપવાની દિશામાં ક્રમશઃ પ્રગતિ કરવામાં આવી, જેઓ વિદેશી દેશમાં જન્મેલા હોવાના એકમાત્ર પ્રસંગ સિવાય બાકીની બધી જ રીતે ભારતીય નાગરિકોની સમકક્ષ સ્થિતિમાં હતા, અને એન.આર.આઈ. તથા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોની મર્યાદિત વિદેશી સંકળાયેલતાના કારણે સમતાના હેતુસર તેમની પરસ્પર તુલના કરવામાં આવી. હકીકતમાં, હવાઈ ભાડાં અને રસપ્રદ સ્થળોમાં પ્રવેશ ફી માટે તેમને ભારતીય નાગરિકો સાથે સમતા આપવામાં આવી હતી. આ જ દૃષ્ટિએ એવો તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો છે કે બદલાતા સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઉપલબ્ધ એવા અધિકારને છીનવી લેવું વાસ્તવમાં પછાત ગતિ સમાન ગણાશે, જ્યારે હકીકતમાં વધુ સારો અધિકાર પ્રદાન કરવો જોઈએ હતો.

૨૧. તે પૃષ્ઠભૂમિમાં, ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ તારીખની આક્ષેપિત અધિસૂચનાનો, જે નીચે મુજબ વાંચાય છે, ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી બને છે:

"ગૃહ મંત્રાલય

અધિસૂચના

નવી દિલ્હી, તા. ૪ માર્ચ, ૨૦૨૧

એસ.ઓ. ૧૦૫૦(ઈ) – નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ (૧૯૫૫ નો ૫૭) ની કલમ ૭બી ની ઉપકલમ (૧) દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને અને ભારત સરકારના ગૃહ મંત્રાલયની તે જાહેરનામાને, જે સત્તાવાર રાજપત્રમાં નં. એસ.ઓ. ૫૪૨(ઈ) દ્વારા, તા. ૧૧મી એપ્રિલ, ૨૦૦૫ ના રોજ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી, તેમજ ભારત સરકારના તત્કાલીન પ્રવાસી ભારતીય બાબતોના મંત્રાલયની તે જાહેરનામાંઓને, જે સત્તાવાર રાજપત્રમાં નં. એસ.ઓ.૧૨(ઈ), તા. ૫મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૭ અને એસ.ઓ. ૩૬(ઈ), તા. ૫મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૯ દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી, આવા અધિસ્થાપનના રદ થવા પહેલાં કરવામાં આવેલી અથવા ન કરવામાં આવેલી બાબતો અંગે સિવાય, રદ કરીને, કેન્દ્ર સરકાર આથી નીચે દર્શાવેલ હકો નિર્દિષ્ટ કરે છે, જેના માટે ભારતનો વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારક (આગળથી જેને ઓસીઆઈ કાર્ડધારક તરીકે ઓળખવામાં

આવશે) સત્તાવાર રાજપત્રમાં આ જાહેરનામું પ્રકાશિત થયેલી તારીખથી હકદાર રહેશે, અર્થાત્:-

(૧) કોઈપણ હેતુસર ભારતની મુલાકાત લેવા માટે બહુપ્રવેશ આજીવન વિસા મંજૂર કરવું

શરત એ છે કે નીચે જણાવેલ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા માટે, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકે, જે તે પરિસ્થિતિ મુજબ, સક્ષમ સત્તાધિકારી અથવા વિદેશીઓના પ્રાદેશિક નોંધણી અધિકારી અથવા સંબંધિત ભારતીય મિશન પાસેથી વિશેષ મંજૂરી અથવા વિશેષ પરમિટ મેળવવી આવશ્યક રહેશે, એટલે કે:-

(૧) સંશોધન હાથ ધરવું;

(૨) કોઈપણ મિશનરી અથવા તબ્લીઘ અથવા પર્વતારોહણ અથવા પત્રકારત્વની પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી;

(૩) ભારતમાં આવેલી કોઈપણ વિદેશી રાજદ્વારી મિશનો અથવા વિદેશી સરકારની સંસ્થાઓમાં ઈન્ટર્નશિપ કરવી અથવા ભારતમાં આવેલી કોઈપણ વિદેશી રાજદ્વારી મિશનોમાં નોકરી સ્વીકારવી;

(૪) કેન્દ્ર સરકાર અથવા સક્ષમ પ્રાધિકારી દ્વારા સૂચિત સંરક્ષિત અથવા પ્રતિબંધિત અથવા નિષિદ્ધ વિસ્તારોની અંદર આવતી કોઈપણ જગ્યાની મુલાકાત લેવા માટે;

ભારતમાં કોઈપણ અવધિના નિવાસ માટે વિદેશીઓના પ્રાદેશિક નોંધણી અધિકારી અથવા વિદેશીઓના નોંધણી અધિકારી સમક્ષ નોંધણીમાંથી મુક્તિ: પરંતુ શરતે કે, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો, જેઓ સામાન્ય રીતે ભારતમાં નિવાસી હોય, તેઓ તેમના કાયમી રહેણાંકના સરનામામાં તથા તેમના વ્યવસાયમાં જ્યારે પણ કોઈ ફેરફાર થાય ત્યારે, ક્ષેત્રાધિકાર ધરાવતા વિદેશીઓના પ્રાદેશિક નોંધણી અધિકારી અથવા વિદેશીઓના નોંધણી અધિકારીને ઇમેલ દ્વારા જાણ કરશે;

(૩) બાબતમાં ભારતીય નાગરિકો સાથે સમતા, –(૧) ભારતમાં આંતરિક ક્ષેત્રોમાં હવાઈ ભાડાંના દરો; અને

(૨) ભારતના રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો, વન્યજીવ અભયારણ્યો, રાષ્ટ્રીય સ્મારકો, ઐતિહાસિક સ્થળો અને સંગ્રહાલયોની મુલાકાત લેવા માટે વસૂલ કરવાની પ્રવેશ ફી;

(૪) આ બાબતમાં અનિવાસી ભારતીયો સાથે સમાનતા, એટલે કે,– (૧) આવી દત્તક પ્રક્રિયા માટે સક્ષમ સત્તાધિકારીએ નિર્ધારિત કરેલી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાની શરતે ભારતીય બાળકોના આંતર–દેશીય દત્તકગ્રહણ;

(૨) સમગ્ર ભારતની પ્રવેશ પરીક્ષાઓ, જેમ કે નૅશનલ એલિજિબિલિટી કમ એન્ટ્રન્સ ટેસ્ટ, જૉઇન્ટ એન્ટ્રન્સ

એક્ઝામિનેશન (મેઈન્સ), જૉઈન્ટ એન્ટ્રન્સ એક્ઝામિનેશન (એડવાન્સ્ડ) અથવા આવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં હાજર થવું, જેથી તેઓને ફક્ત કોઈપણ અનિવાસી ભારતીય બેઠક અથવા કોઈપણ અધિસંખ્ય બેઠક સામે પ્રવેશ માટે પાત્ર બનાવવામાં આવે;

પરંતુ એ શરતે કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારક માત્ર ભારતીય નાગરિકો માટે વિશિષ્ટ રીતે અનામત રાખવામાં આવેલી કોઈપણ બેઠક સામે પ્રવેશ મેળવવા માટે પાત્ર ગણાશે નહીં।

(૩) કૃષિ જમીન અથવા ફાર્મ હાઉસ અથવા વાવેતર મિલકત સિવાયની અચલ મિલકતોની ખરીદી અથવા વેચાણ;અને

(૪) ભારત દેશમાં, જે મામલામાં જે લાગુ પડતા સંબંધિત અધિનિયમો અથવા કાયદાઓમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ મુજબ હોય તે મુજબ, નીચે દર્શાવેલ વ્યવસાયોનું અનુસરણ કરવું, એટલે કે:–

(એ) ડૉક્ટરો, દંતચિકિત્સકો, નર્સો અને ફાર્માસિસ્ટો;

(બી) વકીલો;

(સી) આર્કિટેક્ટો;

(ડી) ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટો;

(૫) આ સૂચનામાં નિર્દિષ્ટ ન કરાયેલા અન્ય તમામ આર્થિક, નાણાકીય અને શૈક્ષણિક ક્ષેત્રો સંબંધે અથવા વિદેશી ચલણ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૧૯૯૯ (૧૯૯૯ નો ૪૨) હેઠળ રિઝર્વ બેંક ઑફ ઈન્ડિયા દ્વારા કરવામાં આવેલી સૂચનાઓ દ્વારા આવરી ન લેવામાં આવેલા હકો અને વિશેષાધિકારો સંબંધે, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકને વિદેશી વ્યક્તિ સમાન હકો અને વિશેષાધિકારો પ્રાપ્ત રહેશે. સ્પષ્ટીકરણ – આ સૂચનાના હેતુઓ માટે,–

(૧) ઓસીઆઈ કાર્ડધારક (પી.આઈ.ઓ. કાર્ડધારક સહિત) વિદેશી દેશનો પાસપોર્ટ ધરાવતો વિદેશી નાગરિક છે અને ભારતનો નાગરિક નથી.

(૨) "બિન–નિવાસી ભારતીય" ને તે જ અર્થ રહેશે જે તેને વિદેશી વિનિમય વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૧૯૯૯ (૧૯૯૯ નો ૪૨) હેઠળ રિઝર્વ બેંક ઑફ ઈન્ડિયા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા વિદેશી વિનિમય વ્યવસ્થાપન (ભારતમાં અચલ મિલકતના અધિગ્રહણ અને હસ્તાંતરણ) નિયમો, ૨૦૧૮ માં અપાયેલો છે અને જે આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ (૧૯૬૧ નો ૪૩) મુજબ "બિન–નિવાસી ભારતીય" નો દરજ્જો પૂર્ણ કરે છે.

[એફ.નં.૨૬૦૧૧/સી.સી/૦૫/૨૦૧૮–ઓ.સી.આઈ]
પ્રમોદ કુમાર, નિર્દેશક"

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૨૨. તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની અધિસૂચનાનું અવલોકન કરતાં પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જ સ્પષ્ટ થાય છે કે તે હેઠળ ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને પ્રદાન કરાયેલા હકો, વાસ્તવમાં, તા. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫, ૦૫.૦૧.૨૦૦૭ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની અધિસૂચનાઓ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા હકોનું સંકલન છે. જોકે, અધિસૂચનાનો વિવાદિત ભાગ એ છે જેને વિશેષ રીતે ઉદ્‌ઘોષિત કરવામાં આવ્યો છે, એટલે કે ખંડ ૪(૨) નો પરંતુક અને તેની સાથેની સ્પષ્ટીકરણ (૧), અને સમાનતાને માત્ર એનઆરઆઈ બેઠકો તથા અતિરિક્ત બેઠકો સુધી મર્યાદિત કરવી. અધિસૂચનાના વિવાદિત ભાગ દ્વારા, અનિવાસી ભારતીયો સાથે, શિક્ષણના ક્ષેત્ર સહિત, અસ્તિત્વમાં રહેલી સમાનતા તેમાં ફેરફાર કરીને એ દર્શાવવામાં આવી છે કે તેઓને પ્રવેશ માટેની પાત્રતા માત્ર કોઈપણ "અનિવાસી ભારતીય બેઠક" અથવા કોઈપણ અતિરિક્ત બેઠક સામે જ રહેશે. અહીં નોંધ લેવી સંબંધિત છે કે અનિવાસી ભારતીયોને, માત્ર અનિવાસી ભારતીયો માટે અનામત બેઠકો સિવાય પણ, બાકીની બેઠકોના ફાળવણી માટેની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભારતીય નાગરિકો સાથે ભાગ લેવા હકપ્રાપ્ત છે, અને એ લાભ આજદિન સુધી ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને એનઆરઆઈ સાથેની તેમની સમાનતાના આધારે ઉપલબ્ધ હતો. પરંતુ, હાલ એવું નિર્દિષ્ટ કરીને કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો માત્ર અનિવાસી ભારતીય બેઠક અથવા કોઈપણ અતિરિક્ત બેઠક માટે જ પાત્ર રહેશે, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને ઉપલબ્ધ હક હવે માત્ર એનઆરઆઈ ક્વોટાની બેઠકો પૂરતો જ રહી જાય છે, જેના માટે તેમને મર્યાદિત સંખ્યાની બેઠકો માટે

એનઆરઆઈ ઉમેદવારો સાથે સ્પર્ધા કરવી પડશે, અને જેના માટે ઉચ્ચ ફી માળખું પણ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું છે. તેનું પરંતુક સ્પષ્ટ કરે છે કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો કોઈપણ એવી બેઠક સામે પ્રવેશ માટે પાત્ર ગણાશે નહીં જે માત્ર ભારતીય નાગરિકો માટે વિશેષરૂપે અનામત રાખવામાં આવી હોય. તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની અધિસૂચનાના વિવાદિત ભાગમાં સમાવાયેલ જોગવાઈ દર્શાવે છે કે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો, ભલે તેઓ ભારતમાં સ્થાયી થયા હોય અને તેમણે પોતાનો સમગ્ર શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમ ભારતમાં પૂર્ણ કર્યો હોય, છતાં જો તેમણે વિદેશી દેશનું નાગરિકત્વ ત્યાગ્યું ન હોય અને ભારતનું નાગરિકત્વ પ્રાપ્ત કર્યું ન હોય, તો હવે તેમને એનઆરઆઈ સહિતના ભારતીય નાગરિકોના સામાન્ય સમૂહમાં ચિકિત્સા બેઠક મેળવવાની તકથી વંચિત રાખવામાં આવશે અને તેમને માત્ર એનઆરઆઈ ક્વોટા હેઠળ ઉપલબ્ધ મર્યાદિત બેઠકો માટે જ સ્પર્ધા કરવી પડશે; આથી આવા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને, જે શિક્ષણની તક આજદિન સુધી ઉપલબ્ધ હતી, તેમાંથી વંચિત કરવામાં આવશે. આ જ દૃષ્ટિએ એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અહીંના અરજદારોની વાજબી અપેક્ષા ભંગ કરવામાં આવી રહી છે અને તેમની સાથે ભેદભાવ પણ કરવામાં આવી રહ્યો છે, જેના કારણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ થાય છે.

૨૩. ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિકામાં, સામાવાળાઓ સહિત તમામ પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઉલ્લેખિત અને અવલંબિત નજિરોનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે.

૨૪. અરજદારાઓના પ્રકરણને સમર્થન આપવા, શ્રી પી. ચિદમ્બરમ, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે (૧૯૭૮) ૧ એસ.સી.સી. ૨૪૮ મેનકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો, અને દલીલ કરી કે અયોગ્ય વર્ગીકરણ માન્ય નથી, જેમાં, અન્ય બાબતો સાથે, નીચે મુજબ ઠરાવાયું છે; "૭. હવે, તરત જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે અનુચ્છેદ ૧૪ ની આવશ્યકતા શું છે : આ અનુચ્છેદમાં પ્રતિપાદિત મહાન સમતાના સિદ્ધાંતનો વિષયવસ્તુ અને વ્યાપ્તિ શું છે? તેમાં કોઈ શંકા રહી શકતી નથી કે તે બંધારણની સ્થાપક આસ્થા છે. ખરેખર, તે એવો સ્તંભ છે જેના પર આપણા લોકશાહી ગણરાજ્યનો આધાર મજબૂતીથી ટકેલો છે. અને તેથી, તેના પ્રત્યે સંકીર્ણ, પાંડિત્યપ્રધાન અથવા શબ્દકોશીય અભિગમ અપનાવવામાં આવવો જોઈએ નહીં. તેની સર્વસમાવેશક વ્યાપ્તિ અને અર્થને કાપછાંટ કરવાનો કોઈ પ્રયાસ થવો જોઈએ નહીં, કારણ કે એવું કરવું તેની સક્રિય વ્યાપકતાનો ભંગ કરવાનું સમાન થશે. સમતા એ અનેક પાસાઓ અને પરિમાણો ધરાવતી ગતિશીલ સંકલ્પના છે અને તેને પરંપરાગત તથા સિદ્ધાંતવાદી મર્યાદાઓમાં કેદ કરી શકાય નહીં. અહીં અમે ફરીથી તે વાત દોહરાવીએ છીએ જે ઇ.પી. રોયપ્પા વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલ નાડુ માં બહુમતી દ્વારા દર્શાવવામાં આવી હતી, કે "સકારાત્મક દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, સમતા મનસ્વીપણા ના વિરુદ્ધ છે. હકીકતમાં સમતા અને મનસ્વીપણું પરસ્પર શપથબદ્ધ શત્રુઓ છે; એક ગણરાજ્યમાં કાનૂનના શાસન સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે બીજું સર્વસત્તાધિકારી રાજાના મનમોજીપણું અને મનસ્વી વૃત્તિ સાથે

સંબંધિત છે. જ્યાં કોઈ કૃત્ય મનસ્વી હોય છે, ત્યાં તેમાં રાજકીય તર્ક તથા બંધારણીય કાનૂન એમ બન્ને મુજબ અસમાનતા રહેલી હોવું સ્વાભાવિક છે અને તેથી તે અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરનાર છે". અનુચ્છેદ ૧૪ રાજ્યની કાર્યવાહી માં મનસ્વીપણાં સામે પ્રહાર કરે છે અને ન્યાયસંગતતા તથા સમાન વર્તનની ખાતરી આપે છે. યુક્તિસંગતતાનો સિદ્ધાંત, જે કાનૂની તેમજ તત્ત્વજ્ઞાનિક રીતે, સમતા અથવા અમનસ્વીપણાનો આવશ્યક તત્વ છે, તે અનુચ્છેદ ૧૪ માં સર્વવ્યાપક રીતે વ્યાપે છે અને અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ કલ્પાયેલ પ્રક્રિયા અનુચ્છેદ ૧૪ સાથે સુસંગત રહેવા માટે યુક્તિસંગતતાની કસોટી પર ખરી ઊતરવી જ જોઈએ. તે "યોગ્ય, ન્યાયસંગત અને વાજબી" હોવી જોઈએ અને મનસ્વી, કલ્પિત અથવા દમનકારી ન હોવી જોઈએ; નહિતર, તે કોઈ પ્રક્રિયા જ ગણાશે નહીં અને અનુચ્છેદ ૨૧ ની આવશ્યકતા પૂર્ણ થયેલી ગણાશે નહીં."

૨૫. બિન–પશ્ચાદગામિતાના સિદ્ધાંત સંબંધિત દલીલ અંગે નવતેજ સિંહ જોહર અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ, કાયદા અને ન્યાય મંત્રાલયના સચિવ મારફત (૨૦૧૮) ૧૦ એસસીસી ૧ ના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

"૧૯૯. લોર્ડ રોસ્કિલના શબ્દો જે સૂચવે છે તે એ છે કે બંધારણના ગતિશીલ સ્વરૂપને કારણે માત્ર બંધારણનું અર્થઘટન જ વ્યવહારુ હોવું જરૂરી નથી, પરંતુ કોઈ નિશ્ચિત યુગની કાનૂની નીતિ પણ સમાજની વર્તમાન અને તત્કાલીન

આવશ્યકતાઓ સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ, જે પ્રચલિત સમયની દૃષ્ટિએ યુક્તિસંગત હોય અને તે જ સમયે અમલમાં મૂકવા માટે સરળ પણ હોય.

૨૦૦. આથી, રાજ્યની એ પણ સમાનરૂપે મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ઊભી થાય છે કે તે બંધારણીય હકોનો અસરકારક રીતે અમલ કરે. અને નિઃસંદેહ, જ્યારે આપણે રાજ્ય કહીએ છીએ, ત્યારે તેમાં ત્રણેય અંગો, એટલે કે વિધાનમંડળ, કાર્યપાલિકા તેમજ ન્યાયતંત્ર, તમામનો સમાવેશ થાય છે. રાજ્યએ સંબદ્ધ પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવવી આવશ્યક છે, જેનાથી ઠોસ પગલાં પરિણામરૂપે લેવાય. આર્થિક, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક હકોની ક્રમશઃ સિદ્ધિ માટે યોગ્ય પગલાં લેવાની રાજ્ય પર ફરજ છે.

૨૦૧. અધિકારોની ક્રમશઃ સાકારીકરણની સિદ્ધાંત, સ્વાભાવિક અનુસંગરૂપે, અધિકારોમાં પ્રતિગમન–ન–કરવાની સિદ્ધાંતને જન્મ આપે છે. આ સિદ્ધાંત મુજબ, અધિકારોમાં કોઈપણ પ્રકારનું પ્રતિગમન થવું ન જોઈએ. પ્રગતિશીલ અને સતત સુધરતા સમાજમાં પીછેહઠ માટે કોઈ સ્થાન નથી. સમાજે આગળ વધવાનું રહે છે.

૨૦૨. અપ્રતિગમનનો સિદ્ધાંત એવો નિર્ધારિત કરે છે કે રાજ્યએ એવા ઉપાયો અથવા પગલાં ન લેવા જોઈએ, જે જ્ઞાતપૂર્વક સંવિધાન હેઠળ અથવા અન્ય રીતે હકોના ઉપભોગમાં પ્રતિગમન તરફ દોરી જાય."

૨૬. (૧૯૯૫) ૫ એસ.સી.સી. ૪૮૨ એલ.આઈ.સી. વિ. કન્ઝ્યુમર એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર માંનો નિર્ણય આ દલીલ કરવા માટે અવલંબાયો

હતો કે જાહેર સત્તાધિકારીની દરેક પ્રવૃત્તિ કારણોથી આધારિત હોવી જોઈએ અને જાહેર હિત દ્વારા માર્ગદર્શિત હોવી જોઈએ અને જાહેર સત્તાધિકારી દ્વારા વિવેકાધિકાર અથવા સત્તાનો ઉપયોગ તે ધોરણથી કસોટી કરવો જોઈએ. અવલંબાયેલ નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૨૪ અને ૩૦ નીચે મુજબ છે:

"૨૪. દ્વારકાદાસ મરફતિયા એન્ડ સન્સ વિ. બોર્ડ ઑફ ટ્રસ્ટીઝ ઑફ ધ પોર્ટ ઑફ બોમ્બે [(૧૯૮૯) ૩ એસ.સી.સી. ૨૯૩ : (૧૯૮૯) ૨ એસ.સી.આર. ૭૫૧] માં એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો હતો કે નિગમે નિશ્ચિત બંધારણીય અંતરાત્મા અનુસાર કાર્ય કરવું જોઈએ અને તેમણે તેમ કર્યું છે કે નહીં તેવા નિગમોના વર્તન પરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવવું જોઈએ. જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણની દરેક પ્રવૃત્તિ કારણાધારિત હોવી જોઈએ અને જનહિત દ્વારા માર્ગદર્શિત હોવી જોઈએ. જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણ દ્વારા કરવામાં આવતી વિવેકાધિકાર અથવા સત્તાની તમામ કસરતોનો નિર્ણય તે ધોરણથી જ થવો જોઈએ. તે કેસમાં, જ્યારે પોર્ટ ટ્રસ્ટની માલિકીની ઇમારતને ભાડા અધિનિયમમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી હતી, ત્યારે વિકાસ માટે ભાડાપટ્ટો સમાપ્ત કરીને કબજો મેળવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો, ત્યારે અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આ આક્ષેપ સાથે પડકારવામાં આવ્યું કે પોર્ટ ટ્રસ્ટની કાર્યવાહી મનસ્વી હતી અને ભાડાપટ્ટો સમાપ્ત કરવાથી કોઈ જનહિત સિદ્ધ થવાનું નહોતું. તે સંદર્ભમાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કરારાત્મક સંબંધોમાં પણ અદાલત આ બાબત અવગણી શકતી નથી કે જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણ પાસે બંધારણીય અંતરાત્મા હોવી જ જોઈએ, જેથી કરવામાં

આવતી કોઈપણ વ્યાખ્યા મનસ્વી કાર્યવાહી ટાળવા માટે હોય; અન્યથા તે સત્તાપ્રાધિકરણને રાજ્યની અંદર રાજ્ય તરીકે ફાળી-ફૂલી ઊઠવાની મંજૂરી મળત. જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણની પ્રવૃત્તિ જે કોઈપણ હોય, તે અનુચ્છેદ ૧૪ની કસોટી પર ખરી ઊતરવી જ જોઈએ અને ન્યાયિક સમીક્ષા મનસ્વી કાર્યવાહી પર પ્રહાર કરે છે.

૩૦. અપીલકર્તાઓનો તર્ક એવો છે કે વિવાદિત કલમ માન્ય વર્ગીકરણ છે. સરકાર, અર્ધ-સરકારી અથવા પ્રતિષ્ઠિત વ્યાવસાયિક સંસ્થાઓમાંથી પગાર મેળવનાર જીવનધારકો એક વર્ગ રચે છે. આરોગ્યની પરિસ્થિતિઓ ઓળખવાના હેતુથી, આ પોલિસી જીવનધારકોના તે વર્ગ પર લાગુ કરવામાં આવી હતી. જ્યારે વર્ગીકરણનો હેતુ સાથે યુક્તિસંગત સંબંધ હોય અને પગારધારી જીવનધારકો અને અન્ય લોકો વચ્ચે બુદ્ધિગમ્ય ભિન્નતા હોય, ત્યારે તે વર્ગીકરણને અસંવિધાનિક જાહેર કરવા માટે કોઈ પરમાદેશ જારી કરવામાં આવશે નહીં. તેથી, વડી અદાલતે વિવાદિત કલમને મનસ્વી ગણાવી અને અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાનું જાહેર કરવામાં ભૂલ કરી હતી. આ સત્ય છે કે અપીલકર્તાને એવા વિશિષ્ટ જૂથ અથવા જીવનધારકોના વર્ગ માટે લાગુ પડે તેવી પોલિસી બહાર પાડવાનો અધિકાર છે, જેમને અપીલકર્તા સાથે વીમા કરારનો લાભ લેવા પાત્રતા હોય, પરંતુ વર્ગ અથવા જૂથનો અર્થ એ નથી કે તે વર્ગીકરણ સમાનતા, નિષ્પક્ષતા અને ન્યાયસંગતતાની આવશ્યકતા પૂર્ણ કરે છે. વર્ગીકરણનો સિદ્ધાંત તો સમાનતાના સિદ્ધાંતને કાર્યકારી સાર આપવા અદાલતો દ્વારા વિકસાવવામાં

આવેલ માત્ર સહાયક નિયમ છે; વર્ગીકરણના સિદ્ધાંત પર અતિશય ભાર મૂકવાથી અથવા વર્ગીકરણ માટે કોઈ આધાર શોધવા માટેની ચિંતાભર્યા અથવા સતત પ્રયત્નથી, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪માં અંકિત સમાનતાના ગૌરવશાળી તત્ત્વની ઊંડી શક્તિ ધીમે ધીમે અને અજાણતાં ક્ષીણ થઈ શકે છે. વર્ગીકરણ પરનો અતિશય ભાર અનિવાર્યપણે સમાનતાના સિદ્ધાંતના સ્થાને વર્ગીકરણના સિદ્ધાંતને સ્થાપિત કરશે, તેમજ બંધારણના અભિન્ન અંગ અને બંધારણીય યોજનાનો ભાગ એવા બંધારણની પ્રસ્તાવનાના પણ સ્થાને મૂકી દેશે. મેનકા ગાંધી [મેનકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા , (૧૯૭૮) ૧ એસ.સી.સી. ૨૪૮] ના નિર્ધારિત સિદ્ધાંતે તેને આ જડ અવસ્થામાંથી મુક્ત કર્યું અને તેની લવચીકતાને સમતાવાદી માર્ગદર્શક તરીકે સ્થાપિત કરી, જેથી વર્ગીકરણ સમાજના વિશાળ વર્ગોને સમાનતાથી વંચિત ન કરે. સરકાર, અર્ધ-સરકારી અને પ્રતિષ્ઠિત વ્યાવસાયિક સંસ્થાઓમાં રોજગારના આધારે કરાયેલ વર્ગીકરણનો કપટપૂર્ણ અને અનિવાર્ય પ્રભાવ એવો થાય છે કે અસંગઠિત અથવા સ્વ-રોજગાર ક્ષેત્રોમાં કાર્યરત વિશાળ ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારોના જીવનધારકોને જીવન વીમો મેળવવાથી બહાર રાખે છે, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને સામાજિક-આર્થિક ન્યાયનું ઉલ્લંઘન કરે છે."

૨૭. શ્રી કે.વી. વિશ્વનાથન, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે એવો દાવો કરતાં કે જે અધિકાર પ્રાપ્ત થયો હતો તે છીનવી લેવાઈ શકતો નથી અને આવી અતિસ્થાપના પહેલાં 'કરાયેલ કાર્યો' અથવા 'કરવામાં ન આવેલ કાર્યો' ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય

છે, તેમણે (૧૯૬૧) ૧ એસ.સી.આર. ૩૦૫ યુનિવર્સલ ઇમ્પોર્ટ્સ એજન્સી એન્ડ અન્યો વિ. ચીફ કન્ટ્રોલર ઑફ ઇમ્પોર્ટ્સ એન્ડ એક્સપોર્ટ્સ એન્ડ અન્યો ના નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

૧૬. પોન્ડીચેરીના કાયદા હેઠળ અરજદારો દ્વારા કયા "કૃત્યો કરવામાં આવ્યા" હતા? અરજદારોએ તેમના આયાત વેપાર દરમિયાન, તેમના બેન્કરો મારફતે વિદેશી વિનિમય માટેની અધિકૃતિ મેળવ્યા બાદ, સી.આઈ.એફ. શરતો પર વિદેશી વેપારીઓ સાથે દૃઢ કરારો કર્યા હતા. કેટલાક કેસોમાં અપરિવર્તનીય લેટર ઑફ ક્રેડિટ ખોલવામાં આવ્યા હતા અને અન્ય કેસોમાં કરારો તરફ બેન્ક ડ્રાફ્ટ મોકલવામાં આવ્યા હતા. કરારોની શરતો અનુસાર વેચનારોએ વિવિધ વિદેશી બંદરોથી માલ જહાજ મારફતે મોકલવાનો હતો અને ખરીદદારોને ભારતની કસ્ટમ્સ સીમા પાર કર્યા બાદ માલની વાસ્તવિક ડિલિવરી મળવાની હતી. કરારોની શરતોને અનુસરીને, વેચનારોએ વિવિધ જહાજોમાં માલ ચઢાવ્યો હતો, જેમાંથી કેટલાકે વિલીનીકરણ પહેલાં અને કેટલાકે વિલીનીકરણ પછી, અને માલ ભારત સાથેના તેના વિલીનીકરણ પછી પોન્ડીચેરી બંદરે પહોંચ્યો હતો. માલના ભાવ વિદેશી વેચનારાઓને સંપૂર્ણપણે ચૂકવવામાં આવ્યા હતા અને ખરીદદારો દ્વારા માલ પહોંચ્યા બાદ તેની તપાસ કરીને તેની ડિલિવરી લેવાઈ હતી. વિલીનીકરણ પહેલાં જો કસ્ટમ્સ સત્તાધીશોએ કાયદા દ્વારા અનુમોદિત ન હોય તેવી કોઈ મર્યાદાઓ લાદી હોત, તો અસરગ્રસ્ત પક્ષકારો કાયદાની અદાલતમાં માલના મુક્ત પ્રવેશનો અમલ કરાવી શક્યા હોત. ઉક્ત હકીકતોના આધારે એક

સંક્ષિપ્ત પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું આદેશનો પરિછેદ ૬ અરજદારોનું રક્ષણ કરે છે. જ્યારે અરજદારો તરફથી શીખેલ વકીલ દલીલ કરે છે કે "કરાયેલા કૃત્યો"માં માત્ર કરવામાં આવેલા કૃત્યો જ નહીં પરંતુ તેમના કાનૂની પરિણામોનો પણ સમાવેશ થાય છે, ત્યારે રાજ્ય તરફથી શીખેલ વકીલ દલીલ કરે છે કે, માલ વિલીનીકરણ પહેલાં ભારતમાં લાવવામાં આવ્યો ન હતો, તેથી તે વિલીનીકરણ પહેલાં કરવામાં આવેલ કૃત્ય ગણાતું નથી અને તેથી અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલા અધિનિયમો દ્વારા શાસિત થશે. આ કેસમાં એ વિચારવાનું જરૂરી નથી કે આયાતની સંકલ્પના માત્ર માલને હકીકતમાં ભારતમાં લાવવાનું જ આવરી લે છે કે પછી આયાત માટેની પરવાનગીની અરજી થયેલી તારીખથી શરૂ થઈને ભારતમાં કસ્ટમ્સ સીમા પાર થાય ત્યાં સુધી ચાલતી સમગ્ર આયાત પ્રક્રિયાનો પણ સમાવેશ કરે છે. પરિછેદ ૬ માં આવેલા "કરાયેલા કૃત્યો" શબ્દોને યુક્તિસંગત રીતે અર્થઘટિત કરવા જોઈએ અને જો તેમ અર્થઘટન કરવામાં આવે, તો તેનો અર્થ માત્ર કરવામાં આવેલા કૃત્યો જ નહીં પરંતુ તેમાંથી પ્રવાહિત થતા કાનૂની પરિણામો પણ થઈ શકે. જો સામાવાળાઓ તરફથી શીખેલ વકીલ દ્વારા સૂચવાયેલ અર્થઘટન સ્વીકારવામાં આવે, તો બચાવ કલમ અનાવશ્યક બની જાય. જો તે માત્ર અમલમાં આવેલા કરારોને જ બચાવે, એટલે કે તેવા કરારોને જ, જેમના હેઠળ માલ વિલીનીકરણ પહેલાં આયાત થઈ ગયો હોય અને ખરીદદાર દ્વારા પ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યો હોય, તો ત્યારબાદ વધુ કોઈ રક્ષણની જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે સામાન્ય રીતે પૂર્વવર્તી કાયદા હેઠળ આવા કરારોના અમલીકરણનો કોઈ પ્રશ્ન

ઊભો થતો નથી. અહીં વપરાયેલી વાક્યરચના કોઈ નવીનતા નથી પરંતુ અન્ય ધારાસભ્ય કલમોમાંથી લેવામાં આવી છે. જનરલ ક્લોઝિસ અધિનિયમ, ૧૮૯૭ ની કલમ ૬ (૧૦ ઑફ ૧૮૯૭) કહે છે કે, જો ભિન્ન મનસૂબો પ્રગટ ન થતો હોય, તો કોઈ અધિનિયમનું રદ થવું, તે અધિનિયમ હેઠળ યથાવિધિ કરવામાં આવેલ અથવા સહન કરવામાં આવેલ કોઈ બાબતને અસર કરશે નહીં. તેવી જ રીતે, પબ્લિક હેલ્થ એક્ટ, ૧૮૫૮ (૩૮ & ૩૯ વિક્ટ. સી. ૫૫), જેણે પબ્લિક હેલ્થ એક્ટ, ૧૮૪૮ ને રદ કર્યો હતો, તેમાં કલમ ૩૪૩ માટે એક જોગવાઈ હતી કે તે રદબાતલ "આથી રદ કરવામાં આવેલા અધિનિયમ હેઠળ યથાવિધિ કરવામાં આવેલ અથવા સહન કરવામાં આવેલ કોઈ બાબતને અસર કરશે નહીં". આ જોગવાઈ ન્યાયિક તપાસ હેઠળ ક્વીન વિ. જસ્ટિસિસ ઑફ ધ વેસ્ટ રાઈડિંગ ઑફ યોર્કશાયર [(૧૮૭૬) ૧ ક્યૂબીડી ૨૨૦] માં આવી હતી. ત્યાં, પબ્લિક હેલ્થ એક્ટ, ૧૮૪૮ અને સુધારક અધિનિયમો હેઠળ દર નક્કી કરવાની મનશા અંગે સ્થાનિક આરોગ્ય બોર્ડ દ્વારા નોટિસ આપવામાં આવી હતી. આ નોટિસની મુદત પૂર્ણ થાય તે પહેલાં, આ અધિનિયમો પબ્લિક હેલ્થ એક્ટ, ૧૮૭૫ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યા, જેમાં રદ કરાયેલા અધિનિયમો હેઠળ "યથાવિધિ કરવામાં આવેલ કોઈપણ બાબત" અંગે બચાવ હતો, અને સમાન નોટિસ આપીને સમાન પ્રકારનો દર નક્કી કરવાની સત્તા અપાઈ હતી. બોર્ડે, આ રદ થવાની બાબતથી અજાણ રહીને, રદ કરાયેલા અધિનિયમો હેઠળ કરવામાં આવ્યો હોવાનું દર્શાવતો દર નક્કી કર્યો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કારણ કે દર રદ કરનાર

અધિનિયમ પછી નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો, તેથી રદ કરાયેલા અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવેલી નોટિસ માન્ય નહોતી. શીખેલ ન્યાયમૂર્તિઓએ એવું ઠરાવ્યું કે કારણ કે નોટિસ અધિનિયમ પહેલાં આપવામાં આવી હતી, તેથી દર નક્કી કરવાનું કાર્ય પણ રદ કરાયેલા અધિનિયમો હેઠળ "યથાવિધિ કરવામાં આવેલ કોઈપણ બાબત" શબ્દોથી બચી જાય છે. આ કેસ એ મુદ્દો દર્શાવે છે કે આવશ્યક નથી કે પોતે જ પડકારવામાં આવેલી બાબત અધિનિયમ રદ થાય તે પહેલાં કરવામાં આવી હોવી જોઈએ, પરંતુ એટલું પૂરતું રહેશે કે તે તેવા કૃત્ય સાથે અભિન્ન રીતે જોડાયેલી હોય અને ઉક્ત રદ પહેલાં કરવામાં આવેલા કૃત્યનું કાનૂની પરિણામ હોય. સમાન પરિસ્થિતિઓમાં લિન્ડલે, એલ.જે., એ હેસ્ટન એન્ડ આઇલવર્થ અર્બન ડિસ્ટ્રિક્ટ કાઉન્સિલ વિ. ગ્રાઉટ [(૧૮૯૭) ૨ સીએચ ૩૦૬] માં, રદ પહેલાં જારી કરવામાં આવેલી નોટિસના અનુસંધાને નક્કી કરાયેલા દરની માન્યતા સમર્થિત કરી હતી. બચાવ કલમનો ઉલ્લેખ કરતાં, શીખેલ ન્યાયાધીશે પૃષ્ઠ ૩૧૩ પર સિદ્ધાંતને સંક્ષેપમાં આ રીતે વ્યક્ત કર્યો હતો: "તે, મારા મતે, તે નોટિસ અને તેની અસરને જાળવી રાખે છે". આ સિદ્ધાંત પર અપીલ અદાલતે ઠરાવ્યું કે જે દર નોટિસની અસર હતો તે માન્ય હતો.

૨૮. ન્યાયવિદ્ વરિષ્ઠ વકીલે, વધુમાં ન્યાયસંગત અપેક્ષાના સિદ્ધાંત અંગે, (૧૯૯૨) ૪ એસ.સી.સી. ૪૭૭ નવજ્યોતિ કોઓપ. ગ્રૂપ હાઉસિંગ સોસાયટી અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્યના નિર્ણય પર આધાર મુક્યો, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

૧૫. અમને એવું પણ જણાય છે કે, કોઈપણ સ્થિતિમાં, તા. ૨૦ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૦ના વિવાદિત સ્મરણપત્રમાં સમાયેલ નવી નીતિગત નિર્ણયનો અમલ, જરૂરી હોય તો જાહેર સૂચના દ્વારા, ફાળવણી માટેના હાલના માપદંડમાં એવો ફેરફાર કરીને અને તે બાબત ગ્રુપ હાઉસિંગ સોસાયટીઓને જાણીતી બનાવ્યા વિના કરવો જોઈએ નહોતો, જેથી તેઓ પોતાના દૃષ્ટિકોણોની વિચારણા માટે સંબંધિત સત્તાવાળાઓ સમક્ષ યોગ્ય રજૂઆત કરી શકે. નઝૂલ નિયમોની નિયમ ૬(૬) માં "ફર્સ્ટ કમ ફર્સ્ટ સર્વ્ડ" શબ્દપ્રયોગનો કોઈ અર્થસ્પષ્ટીકરણ ન હોવાના કારણે નોંધણીની તારીખના સંદર્ભે ફાળવણી કરવી તેવી કોઈ કાયદેસર આવશ્યકતા ન હતી, એવું માની લીધું હોવા છતાં પણ, વડી અદાલતે હકીકતના મુદ્દા તરીકે યોગ્ય રીતે એવું ઠરાવ્યું છે કે તા. ૨૦ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૦ના સ્મરણપત્રમાં સમાવાયેલ નવી માર્ગદર્શિકા પહેલાં ફાળવણીનો સિદ્ધાંત હંમેશા નોંધણીની તારીખના આધાર પર રહ્યો હતો, સભ્યોની યાદીની મંજૂરીની તારીખના આધાર પર નહીં. તા. ૨૬ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૮૧ના રોજ નઝૂલ નિયમોની ગેઝેટ સૂચના પ્રસિદ્ધ થયા બાદ પણ, ડી.ડી.એ. દ્વારા ૧૯૮૨માં પ્રસિદ્ધ કરાયેલ પુસ્તિકામાં નોંધણીમાં વરિષ્ઠતાના આધારે ફાળવણી કરવાની નીતિ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવી હતી. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, ફાળવણીના મામલે સતત અનુસરાતી ભૂતકાળની પ્રથાનું પાલન થશે એવી 'વાજબી અપેક્ષા' રાખવાનો ગ્રુપ હાઉસિંગ સોસાયટીઓને અધિકાર હતો, ભલે ખાનગી કાયદા હેઠળ તેમને એવો વ્યવહાર મેળવવાનો કોઈ કાનૂની અધિકાર ન હોય. 'વાજબી અપેક્ષા'ના

અસ્તિત્વથી અનેક જુદા જુદા પરિણામો નીપજી શકે છે અને તેમાંથી એક એવો પરિણામ એ છે કે, જાહેર નીતિના કોઈ અગ્રગણ્ય કારણથી તેવું કરવું યોગ્ય ઠરે તેવી પરિસ્થિતિ સિવાય, સત્તાવાળાએ 'વાજબી અપેક્ષા'ને નિષ્ફળ બનાવે તે રીતે વર્તવું જોઈએ નહીં. 'વાજબી અપેક્ષા'ના મામલામાં, જો સત્તાવાળો કોઈ વ્યક્તિની 'વાજબી અપેક્ષા'ને નિષ્ફળ બનાવવાનો પ્રસ્તાવ રાખે, તો તે બાબતમાં તેને રજૂઆત કરવાની તક આપવી જોઈએ. આ સંદર્ભમાં હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ , ૪થી આવૃત્તિ (રી-ઇશ્યુ), ખંડ ૧(૧) ના પૃષ્ઠ ૧૫૧ પર 'વાજબી અપેક્ષા' વિષયક ચર્ચાનો ઉલ્લેખ કરી શકાય. અમે હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સના કાઉન્સિલ ઓફ સિવિલ સર્વિસ યુનિયન્સ વિ. મિનિસ્ટર ફોર ધ સિવિલ સર્વિસ [(૧૯૮૪) ૩ ઓલ ઈ.આર. ૯૩૫] ના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ. ઉક્ત નિર્ણયમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે, જો પીડિત વ્યક્તિ બતાવી શકે કે જાહેર સત્તાવાળાના કોઈ નિર્ણયથી તેને એવો કોઈ લાભ અથવા ફાયદો પ્રભાવિત થયો છે, જેનો ભૂતકાળમાં તેને ઉપભોગ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી અને જેનો સતત ઉપભોગ કરવાની પરવાનગી તેને યોગ્ય રીતે અપેક્ષિત હતી, ઓછામાં ઓછું ત્યાં સુધી તો, જ્યાં સુધી તેને તે લાભ પાછો ખેંચવાના કારણો અને આવા કારણો અંગે પોતાની ટિપ્પણી રજૂ કરવાની તક આપવામાં ન આવે.

૧૬. અહીં એ સૂચવવું યોગ્ય રહેશે કે 'વાજબી અપેક્ષા'નો સિદ્ધાંત મૂળભૂત રીતે જાહેર સત્તાધિકારી ઉપર એવી ફરજ મૂકે છે કે તે આવી 'વાજબી અપેક્ષા' સાથે

સંબંધિત તમામ પ્રાસંગિક પરિબળોને ધ્યાનમાં લઈને ન્યાયસંગત રીતે વર્તે. 'વાજબી અપેક્ષા'ના પ્રસંગે ન્યાયસંગત વર્તનની સમગ્ર પરિધિમાં, ભૂતકાળની સતત નીતિમાં કોઈ ફેરફારથી અસર પામવાની શક્યતા ધરાવતા પક્ષકારોને રજૂઆતો કરવાની વાજબી તક આપવાનો સમાવેશ થાય છે. નવી માર્ગદર્શિકા અમલમાં મૂકી નોંધણીમાં વરિષ્ઠતાના આધારે થતી હાલની ફાળવણીની નીતિમાંથી ભિન્નતા લાવવા માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કયા પ્રબળ કારણોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા તે અમને દર્શાવવામાં આવ્યા નથી. તેના વિરુદ્ધમાં, શ્રી જેટલી, વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું છે કે ડી.ડી.એ. અને/અથવા કેન્દ્ર સરકાર વડી અદાલતના નિર્ણયને પડકારવાનો ઈરાદો ધરાવતી નથી અને દિનાંક જાન્યુઆરી ૨૦, ૧૯૯૦નું પડકારાયેલ સ્મરણપત્ર ત્યારથી પાછું ખેંચવામાં આવ્યું છે. તેથી, અમે માનીએ છીએ કે આ કેસના તથ્યોમાં, ફાળવણી માટેની માર્ગદર્શિકામાં કોઈ ફેરફાર રજૂ કરવા અથવા અમલમાં મૂકતા પહેલાં, માર્ગદર્શિકામાં પ્રસ્તાવિત ફેરફાર વિરુદ્ધ રજૂઆતો કરવાની તક નોંધાયેલ ગ્રુપ હાઉસિંગ સોસાયટીઓને, જરૂરી હોય તો, જાહેર નોટિસ દ્વારા આપવી જ ઇચ્છનીય હતી."

૨૯. અરજદારોની તરફથી અલ્ટ્રા વાયર્સના સિદ્ધાંતને સમજાવતો નિર્ણય પણ *(૨૦૦૭)* ૧૩ એસ.સી.સી. ૬૭૩ જે.કે. ઇન્ડસ્ટ્રી લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા માં અવલંબવામાં આવ્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

"૧૨૭. પ્રારંભે, અમે એવું કહી શકીએ કે વૈશ્વિકીકરણ અને સામાજિક–આર્થિક સમસ્યાઓના કારણે (અમારી અર્થવ્યવસ્થામાં આવકની અસમાનતાઓ સહિત) પ્રતિનિધિ સત્તા, સમગ્ર રીતે જોવામાં આવે તો, વિધાન સત્તાનું એક ઘટક તત્વ બની ગઈ છે. તેમ છતાં, ઇન્ડિયન એક્સપ્રેસ ન્યૂઝપેપર્સ (બોમ્બે) (પી) લિ. વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા, એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૬૮૯ પર જે રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે તે મુજબ, અધીનસ્થ વિધાનને તે જ સ્તરની મુક્તિ પ્રાપ્ત નથી જે સક્ષમ વિધાનમંડળ દ્વારા પસાર કરાયેલા અધિનિયમને પ્રાપ્ત હોય છે. અધીનસ્થ વિધાનને તે તમામ આધારો પર પડકારી શકાય છે, જેઓ આધારો પર પૂર્ણ વિધાનને પડકારવામાં આવે છે. ઉપરાંત, તેને એ આધારે પણ પડકારી શકાય છે કે તે જે અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવ્યું છે તેનાથી સુસંગત નથી. વધુમાં, તેને એ આધારે પણ પડકારી શકાય છે કે તે અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત છે અથવા તે જ વિષયવસ્તુ પર લાગુ પડતા કોઈ અન્ય અધિનિયમને વિરુદ્ધ છે. તેથી, તેને પૂર્ણ વિધાન સમક્ષ નમવું પડે છે. તેને એ આધારે પણ પડકારી શકાય છે કે તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી અને અન્યાયી છે. એટલું કે, તેના વૈધત્વ અંગેની કોઈપણ તપાસ તે આધારો સુધી મર્યાદિત હોવી જોઈએ કે જેઓ આધારો પર પૂર્ણ વિધાનને પડકારી શકાય, તે આધારો સુધી કે જે મુજબ તે જે અધિનિયમ હેઠળ બનાવાયું છે તેને વિરુદ્ધ છે, તે આધારો સુધી કે જે મુજબ તે અન્ય વૈધાનિક જોગવાઈઓને વિરુદ્ધ છે, અથવા એ આધારે કે તે એટલું સ્પષ્ટ

મનસ્વી છે કે તેને અધિનિયમ સાથે સુસંગત કહી શકાય નહીં. તેને એ આધારે પણ પડકારવામાં આવી શકે છે કે તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરે છે.

૧૨૮. અધિકૃત સોંપણી દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદાને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગના આધારે પડકારવામાં આવી શકતું નથી, જ્યારે વહીવટી કાર્યવાહી તે આધારે પડકારવામાં આવી શકે છે. તેમ છતાં, વિધાનકારી કાર્યના સોંપણીકરણ અને કોઈ વિશિષ્ટ વિવેકાધીન સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અધિનિયમ દ્વારા સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવે તે બંને વચ્ચે ભેદ કરવો આવશ્યક છે. પહેલા પ્રકારના મામલામાં યુક્તિપૂર્ણતાનો પ્રશ્ન તપાસી શકાય તેમ નથી, જ્યારે બીજા પ્રકારના મામલામાં તે પ્રશ્ન તે તમામ આધારો પર વિચારવામાં આવી શકે છે, જેઓના આધારે વહીવટી કાર્યવાહી પડકારવામાં આવી શકે, જેમ કે મનનો ઉપયોગ ન કરવો, અસંગત બાબતોને વિચારણામાં લેવાં, સંબંધિત બાબતોને વિચારણામાં લેવામાં નિષ્ફળ જવું, વગેરે. અધિકૃત સોંપણી દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો મનસ્વી હોય અથવા અધિનિયમના વિરુદ્ધ હોય તો તેને રદ કરી શકાય, જો તેમાં એવા મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હોય, જેઓનો વિચાર અધિનિયમ અથવા બંધારણ દ્વારા સ્પષ્ટપણે અથવા આવશ્યક અનુસંકેતથી કરવો જરૂરી બનાવવામાં આવ્યો હોય. આ તે આધારે કરી શકાય કે એવો અધિકૃત સોંપણી દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો અધિનિયમગત અથવા બંધારણીય આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ નથી અથવા તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અથવા અનુચ્છેદ ૧૯નું ઉલ્લંઘન કરે છે. જોકે, નોંધવું

જરૂરી છે કે અધિનિયમની એવી કોઈ કલમ હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી અધિસૂચના, જેને સંસદ સમક્ષ મૂકવી જરૂરી હોય, તે બાબતમાં તેની માન્યતા અંગે નિર્ણય આપવા અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં કોઈ મહત્ત્વપૂર્ણ ફરક પેદા કરતી નથી."

૩૦. સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી, વિદ્યાવંત વધારાની સોલિસિટર જનરલ, ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત નિર્ણયોનું ભેદદર્શન કરવા પ્રયત્ન કરતાં દલીલ કરી કે અપીલકર્તાના વિદ્યાવંત વરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા ઉલ્લેખિત તમામ કેસો એવા પ્રશ્નોની પૃષ્ઠભૂમિમાં હતા, જે ભારતના નાગરિકો વિરુદ્ધ રાજ્ય/સત્તાધિકારીઓ સંબંધિત બાબતોમાં ઊભા થયા હતા અથવા જ્યારે વિવાદ ભારતના નાગરિકો વચ્ચે પરસ્પર વિચારણા માટે ઊભો થયો હતો. તે દૃષ્ટિએ, એવી દલીલ કરવામાં આવી કે અરજદાર ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૯ અથવા ૨૧ હેઠળ રક્ષણનો દાવો કરી શકતો નથી. અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ કોઈ અધિકારનો દાવો કરવા બાબતે પણ, તે અધિકાર સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯માંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી વિદેશીઓને એવું રક્ષણ પ્રદાન કરી શકાય નહીં.

૩૧. આ ઉપરાંત, જાહેર હિતમાં લેવાયેલ નીતિગત નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાતો નથી તે બાબત પર ભાર મૂકવા માટે, વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે (૧૯૯૮) ૪ એસ.સી.સી. ૧૧૭ સ્ટેટ ઑફ પંજાબ અને અન્ય વિ. રામ લુભાયા બગ્ગા અને અન્ય ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો:

૨૫. હવે આપણે અંતિમ રજૂઆત તરફ પાછા વળીયે, કે નવી રાજ્યની નીતિ પંજાબની સરકારી અદાલત સિવાય ભારતના કોઈપણ અદાલતમાં આવી સારવાર માટે કરાયેલ કર્મચારીના સંપૂર્ણ ચિકિત્સા ખર્ચની પરતફેર ન કરતી હોય, તો શું તે યોગ્ય છે કે નહીં. પ્રશ્ન એ છે કે રાજ્યની આર્થિક મર્યાદાઓને કારણે એઈઆઈએમએસની દરખાસ્તી દરો સુધી મર્યાદિત રાખવામાં આવેલી નવી નીતિ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૧નું ઉલ્લંઘન ગણાશે કે નહીં. જ્યાં સુધી શાસકીય નીતિની માન્યતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવવાનો મુદ્દો છે, અમારી દૃષ્ટિએ સામાન્ય રીતે કોઈપણ અદાલતના કાર્યક્ષેત્રમાં એ આવતું નથી કે તે નીતિના ગુણદોષ તોલે અથવા તેની તપાસ કરી તેના લાભકારી અથવા સમતાપૂર્ણ સ્વભાવની કક્ષાની કસોટી કરે, જેથી તેનામાં ફેરફાર, સંશોધન અથવા તેને રદ કરી શકાય, ભલે તે કેટલાય મજબૂત અને સારા તર્કના આધાર પર હોય; સિવાય કે નીતિ મનસ્વી હોય અથવા બંધારણીય, કાનૂની અથવા કાયદાની અન્ય કોઈ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન કરતી હોય. સરકાર જ્યારે પોતાની નીતિ ઘડે છે ત્યારે તે હકીકતો, કાયદા અને પોતાના સંસાધનો આધારિત મર્યાદાઓ સહિત અનેક પરિસ્થિતિઓના આધારે ઘડાય છે. તે નિષ્ણાતોના અભિપ્રાય પર પણ આધારિત હોય છે. જો અદાલતને નીતિની ઉપયોગિતા, તેના લાભકારી પ્રભાવ અથવા સોગંદનામામાં દર્શાવેલ હકીકતોના આધારે તેની મૂલવણી કરવાની કસોટી કરવા કહેવામાં આવે, તો તે જોખમી સાબિત થાય. અદાલતે કાર્યપાલિકાના ક્ષેત્રમાં આવતા આ વિસ્તારમાં પ્રવેશ કરવાથી પોતાને નિવારવું

જોઈએ. આ જ પરિપ્રેક્ષ્યમાં જોવાનું છે કે જ્યારે નવી નીતિ પોતાની આર્થિક મર્યાદાઓના કારણે પરતફેરને મર્યાદિત કરે છે ત્યારે શું તે અનુચ્છેદ ૨૧નું ઉલ્લંઘન કરે છે.

૩૨. વાજબી વર્ગીકરણની કસોટી અને વિદેશીને અધિકાર ન હોવા સંબંધિત દલીલ બાબતે, વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર મૂક્યો છે. તે આ મુજબ છે;

(૧) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૨ એસ.સી. ૧૦૫૨ ઈઝહાર અહમદ ખાન અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ.

૩૮. વિચારણા માટેનો આગલો મુદ્દો સ્વયં કલમ ૯(૨) ની વૈધતા સંબંધિત છે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આ નિયમ અધિકારાતિક્રાંત છે, કારણ કે તે અરજદારોને પ્રદાન કરાયેલા અને સંવિધાનની સંબંધિત કલમો દ્વારા માન્ય ગણાયેલા નાગરિકત્વના દરજ્જાને અસર કરે છે, અને એમ રજૂ કરવામાં આવે છે કે અરજદારોને નાગરિકત્વના દરજ્જાથી વંચિત કરીને, સંવિધાનની કલમ ૧૯ હેઠળના તેમના મૂળભૂત અધિકારો સામાન્ય રીતે અને વિશેષ કરીને કલમ ૧૯(૧)(ઈ) દ્વારા બાંહેધરી અપાયેલ અધિકારને અસર થાય છે. આ દલીલની મૂળવણી કરવી સહેલી નથી. જેમ અમે અગાઉ જ અવલોકન કર્યું છે, તેમ નાગરિકત્વ સાથે સંબંધિત ભાગ ૨ ની સંબંધિત કલમોની યોજના સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે નાગરિકત્વનો દરજ્જો સંસદે પોતાની વિધાન સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બનાવેલ કાયદાથી પ્રતિકૂળ રીતે અસરગ્રસ્ત થઈ શકે છે. પ્રથમ દ્રષ્ટિએ તે કંઈક

આશ્ચર્યજનક જણાઈ શકે, છતાં પણ આ સત્ય છે કે, ભલે ભારતના નાગરિકોને સંવિધાનની કલમ ૧૯ માં નિર્દિષ્ટ મૂળભૂત અધિકારોની બાંહેધરી આપવામાં આવી હોય, તેમ છતાં જે નાગરિકત્વના દરજ્જા પર ઉક્ત અધિકારોનું અસ્તિત્વ અથવા તેમનો પ્રવાહ આધારિત છે, તે સ્વયં કોઈને બાંહેધરી અપાયેલા મૂળભૂત અધિકારોમાંનો એક નથી. જો સંસદ દ્વારા દેશના કોઈ નાગરિકોના નાગરિકત્વના દરજ્જાને અસર કરતો કાયદો વિધિવત રીતે પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે કાયદાની વૈધતા સામે એ આધાર પર પડકાર ઉઠાવી શકાશે નહીં કે તે તેવા લોકોના મૂળભૂત અધિકારોને અસર કરે છે જેઓનું નાગરિકત્વ તે દ્વારા સમાપ્ત થાય છે. કલમ ૧૯ એ ધારણાના આધારે આગળ વધે છે કે જે વ્યક્તિ તેમાં બાંહેધરી અપાયેલા અધિકારોનો દાવો કરે છે તે ભારતનો નાગરિક છે. જો નાગરિકત્વનો મૂળભૂત દરજ્જો સંસદીય કાયદા દ્વારા વૈધ રીતે સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો હોય, તો જે વ્યક્તિનું નાગરિકત્વ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યું છે તેને કલમ ૧૯ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોનો દાવો કરવાનો કોઈ અધિકાર રહેતો નથી. તેથી, અમારા મત પ્રમાણે, આ આધાર પર કલમ ૯(૨) ને આપેલો પડકાર કે તે નિયમ બનાવવાની સત્તાવાળાને એવો નિયમ બનાવવા સક્ષમ બનાવે છે જેના દ્વારા અરજદારોને નાગરિકત્વના અધિકારોથી વંચિત કરી શકાય, ટકી શકતો નથી.

(૨) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૧૪૦ ઈન્ડો–ચાઇના સ્ટીમ નેવિગેશન કો.લિ. વિ. જસજિત સિંહ અને અન્ય.

૩૫. આ અપીલનો નિર્ણય પૂર્ણ કરતા પહેલાં એક વધુ મુદ્દાનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે. શ્રી ચૌધરીએ એવી દલીલ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો કે જો મનસ રિયા ને કલમ પર–એ નો આવશ્યક ઘટક માનવામાં ન આવે, તો ઉક્ત કલમ અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૯ અને ૩૧(૧) ની હદ બહારની બને અને તેથી અસંવિધાનિક તથા અમાન્ય ગણાય. અમે આ દલીલના ગુણદોષ પર વિચાર કરવાનું સૂચવતા નથી, કારણ કે અપીલકર્તા માત્ર એક કંપની જ નથી, પરંતુ એક વિદેશી કંપની પણ છે, અને તેથી તેને અનુચ્છેદ ૧૯ ના લાભોનો દાવો કરવાનો હક પ્રાપ્ત નથી. ઉક્ત અનુચ્છેદમાં સમાવવામાં આવેલ સ્વાતંત્ર્યનો અધિકાર માત્ર ભારતના નાગરિકોને જ બાંહેધરી આપવામાં આવ્યો છે. જો એવું હોય, તો અનુચ્છેદ ૩૧(૧) તેમજ અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળની દલીલ પણ ટકી શકતી નથી, કારણ કે આ બન્ને દલીલોને સમર્થન આપતાં અપીલકર્તાને અવશ્ય જ અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એફ) હેઠળ બાંહેધરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકાર પર આધાર રાખવો પડે છે. સમગ્ર દલીલ એ છે કે અપીલકર્તાને અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓના અમલથી તેની મિલ્કતથી વંચિત કરવામાં આવે છે અને આ જોગવાઈઓ અમાન્ય છે. અનુચ્છેદ ૩૧(૧) માત્ર એટલું જ નિર્ધારિત કરે છે કે કાનૂની સત્તા વિના કોઈ વ્યક્તિને તેની મિલ્કતથી વંચિત કરી શકાય નહિ. જેમ જ આવી દલીલ ઉઠાવવામાં આવે છે, તેમ જ તેનો સ્પષ્ટ જવાબ એ છે કે અપીલકર્તાને અધિનિયમની જોગવાઈઓની સત્તા હેઠળ તેની મિલ્કતથી વંચિત કરવામાં આવ્યો છે, અને તેથી અનુચ્છેદ ૩૧(૧) હેઠળની દલીલ ત્યાં જ પૂર્ણ

થાય, જો સુધી અપીલકર્તા આગળનું પગલું લઈને અધિનિયમની માન્યતાને પડકારવા સક્ષમ ન હોય; અને તે અનિવાર્ય રીતે અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એફ) ને આવરી લે છે. તે જ રીતે, જ્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ દલીલ ઉઠાવવામાં આવે છે, ત્યારે પણ અમારી સામે એ જ સ્થિતિ ઉપસ્થિત થાય છે. શક્ય છે કે જો કલમ ૫૨-એ અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એફ) નો ભંગ કરતી હોય, તો ભારતનો કોઈ નાગરિક એવો તર્ક કરી શકે કે તેની વહાણની જપ્તી કરી શકાય નહિ, ભલે તેણે કલમ ૫૨-એ નો ભંગ કર્યો હોય, અને તે અર્થમાં નાગરિક અને વિદેશી વચ્ચે અસમાનતા સર્જાય; પરંતુ આવી અસમાનતા એ મૂળભૂત હકીકતનું આવશ્યક પરિણામ છે કે અનુચ્છેદ ૧૯ ભારતના નાગરિકો પૂરતો મર્યાદિત છે, અને તેથી અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ થયો છે એવી દલીલ સફળ થવાની હોય, તો તેને અનુચ્છેદ ૧૯ ને પણ આવરી લેવું જ પડશે. સ્પષ્ટ સત્ય એ છે કે અનુચ્છેદ ૧૯ હેઠળ ભારતના નાગરિકોને બાંહેધરી આપવામાં આવેલા કેટલાક અધિકારો વિદેશીઓને પ્રાપ્ત નથી અને તેથી અનુચ્છેદ ૧૯ હેઠળ બાંહેધરી આપવામાં આવેલા ઉક્ત અધિકારોના બળ પર નાગરિકો દ્વારા સફળતાપૂર્વક ઉઠાવી શકાય તેવી દલીલો વિદેશીઓને ઉપલબ્ધ રહેતી નથી. આવું હોય ત્યારે, અમને આ દલીલમાં કોઈ જ તત્વ જણાતું નથી કે જો કલમ ૫૨-એ નો અર્થઘટન અપીલકર્તાના વિરોધમાં કરવામાં આવે, તો તે અમાન્ય બની જાય અને તેથી અપીલકર્તા અનુચ્છેદ ૩૧(૧) હેઠળ તેની વહાણની જપ્તીનો પ્રતિકાર કરી શકે. અમે સ્પષ્ટ કરવું યોગ્ય માનીએ છીએ કે અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એફ) ના

પરિપ્રેક્ષ્યમાં કલમ પર–એ ની માન્યતા અંગે અમે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતા નથી. જો ઉક્ત પ્રશ્ન કોઈ કેસમાં અમારા નિર્ણય માટે ઊભો થાય, તો અમારે વિચારવું પડે કે કલમ પર–એ ની જોગવાઈઓ અનુચ્છેદ ૧૯(૫) દ્વારા સમર્થિત નથી કે કેમ. તે એવો વિષય છે જે હાલની અપીલમાં કરવામાં આવતી તપાસના ક્ષેત્રની બહારનો છે.

(૩) (૧૯૯૪) સપ્લે ૧ એસ.સી.સી. ૬૧૫ સ્ટેટ ઓફ એ.પી. વિ. ખુદીરામ ચકમા "૭૫. એ સાચું છે કે વિદેશીને મૂળભૂત અધિકાર ઉપલબ્ધ છે, જેમ કે લુઈસ ડી રેડ્ટ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [(૧૯૯૧) ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૪: ૧૯૯૧ એસ.સી.સી. (ક્રિ) ૮૮૬] માં ધારણ કરવામાં આવ્યું છે : (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૬૨, પરા ૧૩) "અરજદારોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો આગલો મુદ્દો, કે વિદેશીઓ પણ આ દેશના બંધારણ હેઠળ કેટલાક મૂળભૂત અધિકારોનો ભોગવે છે, તે પણ તેમને બહુ મદદરૂપ થતો નથી. વિદેશીના મૂળભૂત અધિકારનો વ્યાપ જીવન અને સ્વતંત્રતા માટેના અનુચ્છેદ ૨૧ સુધી મર્યાદિત છે અને તેમાં આ દેશમાં નિવાસ કરવા અને સ્થાયી થવાનો અધિકાર સમાવેશ પામતો નથી, જે અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(ઈ) માં ઉલ્લેખિત છે, અને જે માત્ર આ દેશના નાગરિકોને જ લાગુ પડે છે." તેથી અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(ડી) અને (ઈ) વિદેશીઓને ઉપલબ્ધ નથી, કારણ કે તે અધિકારો માત્ર નાગરિકોને જ પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે. નિશ્ચિતપણે, તે મૂળભૂત અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા માટે અનુચ્છેદ ૧૪ ની વ્યવસ્થા આહ્વાન કરી શકાતી નથી. અનુચ્છેદ

૧૯(૧)(ડી) અને (ઇ) હેઠળના અધિકારો વિદેશીઓથી સ્પષ્ટપણે રોકી રાખવામાં આવ્યા છે.”

(૪) એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫ એસ.સી. ૩૬૭ હાન્સ મુલર ઓફ ન્યુરેનબર્ગ વિ. સુપરિન્ટેન્ડન્ટ, પ્રેસિડન્સી જેલ, કલકત્તા અને અન્ય.

“૧૯. અમે આ સાથે સંમત નથી અને પ્રથમ તે સ્થિતિનું પરીક્ષણ કરીશું જેમાં હાંકી કાઢવાનો આદેશ તેના અમલ માટે કોઈ પગલાં લેવામાં આવે તે પહેલાં કરવામાં આવે છે. હાંકી કાઢવાનો અધિકાર વિદેશીઓ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની કલમ ૩(૨)(સી) દ્વારા કેન્દ્રીય સરકારને આપવામાં આવ્યો છે અને હાંકી કાઢવાના આદેશનો અમલ કરાવવાનો તેમજ તેના કોઈપણ ભંગને રોકવાનો અધિકાર, અને “તેવા અધિકારના અસરકારક ઉપયોગ માટે” જેટલો બળનો વાજબી રીતે જરૂરી હોય તેટલો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર પણ કલમ ૧૧(૧) દ્વારા કેન્દ્રીય સરકારને જ આપવામાં આવ્યો છે. તેથી, હાંકી કાઢવાના અધિકારમાં અનુસંગી અધિકારોની સંખ્યા નિહિત છે, જેમાં આદેશના કોઈપણ ભંગને રોકવાનો અધિકાર અને બળનો ઉપયોગ કરવાનો તથા તે હેતુઓને અમલમાં મૂકવા અસરકારક પગલાં લેવાનો અધિકાર સમાવેશ પામે છે. હવે, આદેશના ભંગને રોકવાની અને તેનું યથાવત્ પાલન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાની સૌથી અસરકારક પદ્ધતિ એ છે કે જેને હાંકી કાઢવાનો આદેશ કરવામાં આવ્યો હોય તેવી વ્યક્તિને હાંકી કાઢવાની યોગ્ય વ્યવસ્થા થઈ શકે ત્યાં સુધી ધરપકડ કરીને અટકાયતમાં રાખવામાં આવે. તેથી, હાંકી કાઢવા માટે વ્યવસ્થા કરવાનો

અધિકાર, આદેશના કોઈપણ ટાળટૂળ કે ભંગને રોકવા માટે વ્યવસ્થા કરવાનો અધિકાર પણ સમાવે છે, અને પ્રતિબંધક અટકાયત અધિનિયમ આ હેતુ સિદ્ધ કરવાની પદ્ધતિઓમાંની એક તરીકે પ્રતિબંધક અટકાયતના સાધનનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપે છે. ચોક્કસ પ્રકરણમાં આ પગલું કેટલા અંશે લેવું જરૂરી છે તે બાબત સંબંધિત સરકારના વિવેક પર છોડવી જ પડે, પરંતુ, કોઈપણ સ્થિતિમાં, જ્યારે આ દેશમાં અને વિદેશમાં કથિત રીતે કરાયેલા ગુનાઓ અંગે કોઈ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ ફોજદારી આક્ષેપો મૂકવામાં આવ્યા હોય, ત્યારે તે વ્યક્તિ ગાયબ થઈ જશે અને હાંકી કાઢવાના આદેશથી બચે તેવી આશંકાને ન તો નિરાધાર કહી શકાય અને ન તો અવાજબી કહી શકાય. આવી પરિસ્થિતિમાં અટકાયતને યોગ્ય રીતે પ્રતિબંધક કહેવાય છે અને તે પ્રતિબંધક અટકાયત અધિનિયમના વ્યાપક્ષેત્રમાં આવે છે તથા અધિનિયમના હેતુ સાથે વાજબી સંબંધ ધરાવે છે.

૩૫. વિદેશીઓ અધિનિયમ ભારતમાંથી વિદેશીઓને હાંકી કાઢવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે. તે કેન્દ્ર સરકારને સંપૂર્ણ અને અનિયંત્રિત વિવેકાધિકાર સોંપે છે અને બંધારણમાં આ વિવેકાધિકાર પર અંકુશ મૂકતી કોઈ જોગવાઈ ન હોવાથી, હાંકી કાઢવાનો અમર્યાદિત અધિકાર યથાવત્ રહે છે.

૪૨. અમારું નિષ્કર્ષ એ છે કે વિદેશીઓ અધિનિયમ પર પ્રત્યર્પણ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું શાસન લાગુ પડતું નથી. આ બન્ને અલગ છે અને એક પણ બીજા પર અતિક્રમણ કરતું નથી. પ્રત્યર્પણ માટે માંગણી કરવામાં આવી હોય અને તે માટે સારો મામલો પણ હોય તો પણ સરકાર તે વિનંતી

સ્વીકારવા બંધાયેલ નથી. તેને ઇનકાર કરવાનો અનિબદ્ધ અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે. પ્રત્યર્પણ અધિનિયમની કલમ ૩(૧) કહે છે— "કેન્દ્રીય સરકાર, જો તે યોગ્ય માને, તો કરી શકે".

અતે, જો તે વિનંતીનું પાલન ન કરવાનું પસંદ કરે, તો જેના વિરુદ્ધ આવી વિનંતી કરવામાં આવી છે તે વ્યક્તિ એ બાબતે આગ્રહ રાખી શકતી નથી કે એવું કરવું જ જોઈએ. તે અધિકાર તેનો નથી; અને માત્ર એટલા હકીકતથી કે વિનંતી કરવામાં આવી છે, સરકારને, જ્યારે કોઈ વિદેશી વ્યક્તિ સંકળાયેલી હોય, ત્યારે વિદેશીઓ અધિનિયમ હેઠળની ઓછી જટિલ પ્રક્રિયા પસંદ કરવાની સ્વૈચ્છિક સત્તા પર બાંધછોડ થતી નથી, શરત એટલી કે એવી સ્થિતિમાં સંબંધિત વ્યક્તિ ભારત છોડે ત્યારે તે મુક્ત વ્યક્તિ તરીકે છોડે. જો સરકારને કોઈ પસંદગી છોડી ન હોત, તો સ્થિતિ ભિન્ન હોત; પરંતુ કારણ કે સરકારને પસંદગી કરવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે, તેથી કાયદા દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા પસંદગીના અધિકારનો ઉપયોગ માત્ર તેણે કર્યો છે એટલા કારણસર સદ્ભાવના ના અભાવનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે નહીં. સરકારની સદ્ભાવના પર આ પ્રકારનો આક્ષેપ આધારહીન બની જાય છે."

૩૩. કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ માન્ય છે એવી દલીલ કરવા માટે, વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે નીચેના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે;

(૧) એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૭૫ સ્ટેટ ઓફ ડબલ્યુ.બી. વિ. અનવર અલી સરકાર, જે નીચે મુજબ છે:

" ૬૩. આ દલીલની મૂલવણી કરવા માટે, બંધારણની કલમ ૧૪નો વ્યાપ સંક્ષેપમાં જણાવવો જરૂરી છે. તેનો હેતુ એ છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓના કોઈ વર્ગને ભેદભાવપૂર્ણ અને વૈરભાવપૂર્ણ કાયદેસર વ્યવસ્થાનો વિશેષ વિષય બનાવીને અલગથી નિશાન ન બનાવવામાં આવે. લોકશાહીનો અર્થ મનુષ્યના મૂળભૂત અધિકારો પ્રત્યે સન્માન છે, ભલે તે શંકાસ્પદ હોય કે અયોગ્ય હોય. અધિકારોની સમાનતા પ્રજાસત્તાકવાદનો એક સિદ્ધાંત છે અને કલમ ૧૪ ન્યાયના વહીવટમાં આ સમાનતાના સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરે છે. કાનૂની કાર્યવાહી પર તેના અમલમાં, આ કલમ દરેકને પુરાવાના સમાન નિયમો અને પ્રક્રિયાની સમાન રીતોની ખાતરી આપે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સમાન પરિસ્થિતિઓમાં સૌ માટે એક જ નિયમ અસ્તિત્વમાં હોવો જોઈએ. જોકે, આ સિદ્ધાંતનો અર્થ એવો નથી કે દરેક કાયદાનો સર્વત્ર ઉપયોગ તે તમામ વ્યક્તિઓ પર થવો જ જોઈએ, જેઓ સ્વભાવ, સિદ્ધિ અથવા પરિસ્થિતિથી સમાન સ્થિતિમાં નથી.

૬૪. વર્ગીકરણની પ્રક્રિયા દ્વારા રાજ્યને એ નક્કી કરવાની સત્તા છે કે કાયદેસર બનાવવાના હેતુઓ માટે અને કોઈ વિશિષ્ટ વિષય અંગે બનાવવામાં આવેલા કાયદાના સંબંધમાં કોને એક વર્ગ તરીકે ગણવામાં આવવું જોઈએ. નિશ્ચિતરૂપે, આ સત્તા કોઈ અંશે થોડી અસમાનતા પેદા કરવાની સંભાવના ધરાવે છે; પરંતુ જો કોઈ કાયદો સારી રીતે નિર્ધારિત અનેક વર્ગોની સ્વતંત્રતાઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે, તો અન્ય વ્યક્તિઓ પર તેનો અમલ થતો નથી એ આધારે સમાન સંરક્ષણના

ઈનકારનો આક્ષેપ તેના સામે ઉઠાવી શકાય નહિ. જોકે, અનુમત્ય વર્ગીકરણ કોઈ વાસ્તવિક અને સારભૂત ભેદ પર આધારિત હોવું જોઈએ, જે પ્રાપ્ત કરવા માંગવામાં આવતા હેતુઓ સાથે ન્યાયસંગત અને વાજબી સંબંધ ધરાવતું હોય, અને તે મનસ્વી રીતે તથા કોઈ સારભૂત આધાર વિના કરવામાં આવી શકે નહિ. તેથી વર્ગીકરણનો અર્થ એવો થાય છે કે એવા વર્ગોમાં વિભાજન, જેઓમાં વ્યવસ્થિત સંબંધ હોય છે, જે સામાન્ય રીતે સામાન્ય ગુણધર્મો અને લક્ષણોમાં જોવા મળે છે. તે તર્કસંગત આધારનો અનુમાન કરે છે અને તેનો અર્થ એવો નથી કે કેટલીક વ્યક્તિઓ અને વર્ગોને મનસ્વી રીતે એકત્ર ભેગા કરી દેવામાં આવે. આ રીતે, વિધાનમંડળ એ વય નક્કી કરી શકે છે કે જેના પર વ્યક્તિઓને પરસ્પર કરાર કરવા માટે સક્ષમ માનવામાં આવે, પરંતુ કોઈ પણ એવો દાવો નહીં કરે કે કરાર કરવાની સક્ષમતા ઊંચાઈ અથવા વાળના રંગ પર નિર્ભર રાખી શકાય. "એવા હેતુ માટે આવું વર્ગીકરણ મનસ્વી ગણાશે અને તે વિધાનાત્મક દમનશાહીની એક કૃત્ય ગણાશે."

(૨) (૧૯૫૫) ૧ એસ.સી.આર. ૧૦૪૫ બુધન ચૌધરી વિ. બિહાર રાજ્ય "૫. બંધારણની કલમ ૧૪ની જોગવાઈઓ અંગે આ અદાલત સમક્ષ અનેક કેસોમાં ચર્ચા થઈ ચૂકી છે, અર્થાત્, ચિરંજીત લાલ ચૌધુરી વિ. ભારત સંઘ [(૧૯૫૦) ૧ એસ.સી.આર. ૮૬૯], બોમ્બે રાજ્ય વિ. એફ.એન. બલસારાં [(૧૯૫૧) ૨ એસ.સી.આર. ૬૮૨], પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય વિ. અનવર અલી સરકાર [(૧૯૫૨) ૩ એસ.સી.આર. ૨૮૪], કાઠી રાણિંગ રાવત વિ. સૌરાષ્ટ્ર રાજ્ય

[(૧૯૫૨) ૩ એસ.સી.આર. ૪૩૫], લછમણદાસ કેવાલરામ આહુજા વિ. બોમ્બે રાજ્ય [(૧૯૫૨) ૩ એસ.સી.આર. ૭૧૦] અને કાસિમ રઝવી વિ. હૈદરાબાદ રાજ્ય [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૧૫૬ : (૧૯૫૩) ૪ એસ.સી.આર. ૫૮૧] તેમજ હબીબ મોહમદ વિ. હૈદરાબાદ રાજ્ય [(૧૯૫૩) ૪ એસ.સી.આર. ૬૬૧]. તેથી, પ્રશ્નસ્થ કલમનો અર્થ, વ્યાપ અને અસર વિષે કોઈ વિસ્તૃત ચર્ચામાં પ્રવેશવાની આવશ્યકતા નથી. હવે આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૧૪ વર્ગવિશેષ કાનૂનને નિષિદ્ધ કરે છે, પરંતુ વિધાનના હેતુઓ માટે યુક્તિસંગત વર્ગીકરણને નિષિદ્ધ કરતી નથી. જોકે, માન્ય વર્ગીકરણની કસોટી પાર કરવા માટે બે શરતો પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે, અર્થાત્, (૧) વર્ગીકરણ એવું સુબોધ ભેદક તત્વ આધારિત હોવું જોઈએ કે જે એક સાથે ગોઠવાયેલા વ્યક્તિઓ અથવા વસ્તુઓને સમૂહની બહાર રહેલ અન્ય લોકોથી અથવા વસ્તુઓથી અલગ પાડે અને (૨) તે ભેદક તત્વનો સંબંધ પ્રશ્નસ્થ કાયદાથી હાંસલ કરવાના હેતુ સાથે યુક્તિપૂર્ણ હોવો જોઈએ. વર્ગીકરણ વિવિધ આધારો પર આધારિત હોઈ શકે છે; અર્થાત્, ભૌગોલિક, અથવા હેતુઓ કે વ્યવસાયો અનુસાર અથવા તે સમાન અન્ય આધાર પર. આવશ્યક બાબત એ છે કે વર્ગીકરણના આધાર અને વિચારાધીન અધિનિયમના હેતુ વચ્ચે સંબંધ હોવો જોઈએ. આ અદાલતના નિર્ણયો દ્વારા આ બાબત પણ સુસ્થાપિત છે કે કલમ ૧૪ માત્ર તાત્વિક કાયદા દ્વારા થતી ભેદભાવપૂર્ણ વર્તણૂકને જ નહીં, પરંતુ પ્રક્રિયાત્મક કાયદા દ્વારા થતી ભેદભાવપૂર્ણ વર્તણૂકને પણ નિંદે છે. તેથી, અપીલકર્તાઓના નીચલી

અદાલતમાં ચલાવાયેલા ವೈಚಾಠણની અમાન્યતા અંગે હાલ આગળ ધપાવવામાં આવેલ દલીલનું પરીક્ષણ આ અદાલતના નિર્ણયો દ્વારા પ્રતિપાદિત થયેલા સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં કરવાનું રહેશે.

(૩) (૧૯૭૬) ૨ એસ.સી.સી. ૩૧૦ સ્ટેટ ઑફ કેરળ વિ. એન.એમ. થોમસ

"૩૧. સમાનતાનો નિયમ એ છે કે સમાન પરિસ્થિતિઓમાં સમાન વ્યક્તિઓ સાથે સમાન વર્તન કરવું. ભિન્નીકરણનો નિયમ એ છે કે ભિન્ન પરિસ્થિતિઓમાં ભિન્ન વ્યક્તિઓ અથવા વસ્તુઓ વચ્ચે ભેદ રાખતાં કાયદાઓ બનાવવામાં આવે. વ્યક્તિઓના અથવા વસ્તુઓના એક વર્ગને નિયંત્રિત કરતી પરિસ્થિતિઓ અનિવાર્ય રીતે બીજા વર્ગને નિયંત્રિત કરતી પરિસ્થિતિઓ જેવી જ હોય એવું નથી; તેથી ભિન્ન શરતો અને ભિન્ન પરિસ્થિતિઓના વર્ગોથી શાસિત વ્યક્તિઓ વચ્ચે અસમાન વર્તનનો પ્રશ્ન વાસ્તવમાં ઊભો થતો નથી. સમાનતાનો સિદ્ધાંતનો અર્થ એવો નથી કે જે તમામ વ્યક્તિઓ સ્વભાવ, સિદ્ધિ અથવા પરિસ્થિતિઓથી એકસરખી સ્થિતિમાં નથી, તેમના માટે દરેક કાયદો સર્વવ્યાપક રીતે લાગુ પડવો જ જોઈએ; અને વ્યક્તિઓના ભિન્ન વર્ગોની ભિન્ન જરૂરિયાતો વિશેષ વર્તનની માંગ કરે છે. વિધાનમંડળ પોતાના લોકોની જરૂરિયાતોને સમજે છે અને તેની મૂલવણી કરે છે, તેના કાયદાઓ અનુભવથી પ્રગટ થયેલી સમસ્યાઓ તરફ દોરાયેલા હોય છે અને તેમાં કરાયેલ ભેદભાવ પૂરતા આધાર પર નિર્ભર હોય છે. વર્ગીકરણનો નિયમ સમાનતાના નિયમનો કુદરતી અને તર્કસંગત અનુસંગ નથી, પરંતુ ભિન્નીકરણનો નિયમ સમાનતાની સંકલ્પનામાં અંતર્નિહિત

છે. સમાનતાનો અર્થ સમાન શરતો હેઠળ સમાન વર્તનની સમતા થાય છે. સમાનતા સંપૂર્ણ સમાનતાનું દ્યોતક નથી. કોઈ વર્ગીકરણ બંધારણીય બનવા માટે તે હકીકતમાં સબળ એવા ભેદ પર આધારિત હોવું જોઈએ, માત્ર ભાસમાન એવા ભેદ પર નહીં. કસોટી એ છે કે શું તેમાં કૃત્રિમતા અને મનમાનીથી મુક્ત એવો વાજબી આધાર છે, જે તે વર્ગમાં સ્વાભાવિક રીતે આવતાં તમામને સમાવે છે અને કોઈને બહાર રાખતું નથી."

૩૪. વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે એ પણ દલીલ કરવા માટે (૨૦૦૧) ૨ એસ.સી.સી. ૨૫૯ કે. થિમ્મપ્પા વિ. ચેરમેન, સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઑફ ડિરેક્ટર્સ માં આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો સંદર્ભ આપ્યો છે કે, જ્યારે કોઈ કાયદાને ભેદભાવપૂર્ણ હોવાનું મુખ્યત્વે આ આધાર પર પડકારવામાં આવે છે કે તે સમાન વર્તન અથવા સંરક્ષણ આપવાનું નકારે છે, ત્યારે અદાલત સમક્ષ નિર્ધારણ માટેનો પ્રશ્ન એ નથી કે તેના પરિણામે અસમાનતા ઉત્પન્ન થઈ છે કે નહીં, પરંતુ એ છે કે શું એવો કોઈ ભેદક તત્ત્વ છે કે જે વિધાનના હેતુ સાથે ન્યાયસંગત અને વાજબી સંબંધ ધરાવે છે. માત્ર ભિન્નતા, સમાન સંરક્ષણની કલમમાં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધના પરિધિમાં, સ્વયંપ્રેરિત રીતે ભેદભાવ સમાન ગણાતી નથી.

૩૫. ઉપરોક્ત બાબત નોંધ્યા બાદ, પ્રારંભે, અરજીકર્તાના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે નવતેજ સિંહ જોહર અને અન્ય વિ. (પૂર્વોક્ત) ના કેસમાં જે નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે તે અંગે, યદ્યપિ અધિકારોની પ્રગતિશીલ સાકારતા અંગેનો સિદ્ધાંતનો

ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે અધિકારોમાં કોઈ પ્રતિક્રમણ થવું જોઈએ નહીં અને પ્રગતિશીલ તથા સતત સુધરતા સમાજમાં પાછું ખેંચાવાને કોઈ સ્થાન નથી, સમાજે આગળ વધવું જોઈએ અને રાજ્યએ એવા પગલાં અથવા ઉપાયો ન લેવા જોઈએ જે જાણપૂર્વક સંવિધાન હેઠળ અથવા અન્યથા અધિકારોના ઉપભોગમાં પ્રતિગ્રમણ તરફ દોરી જાય, તેમ છતાં અમારી માન્યતા એવી છે કે ઉક્ત અવલોકનનું લાગુકરણ તે અધિકારોના સ્વરૂપ પર નિર્ભર કરશે જેઓ અંગે યોગ્ય કેસોમાં વિચારણા કરવામાં આવે છે. વર્તમાન હકીકતોમાં, ઉક્ત અવલોકન અરજીકર્તાઓને કોઈ સહાયરૂપ થઈ શકતું નથી, કારણ કે હક્ક અગાઉ આપવામાં આવ્યો હતો તેમ છતાં, અરજીકર્તાઓના સંદર્ભમાં આવા હક્કો માત્ર કાયદાકીય હક્કો જ છે, કેમ કે તેઓ સ્વીકાર્ય રીતે આ દેશના નાગરિક નથી. યદ્યપિ કાયદા હેઠળ કેટલાક હક્કો આપવામાં આવ્યા હતા, તેમ છતાં જ્યારે ફેરફાર કરવો આવશ્યક બને ત્યારે રાજ્ય પર પોતાના નાગરિકો તથા અનાગરિકોના હિતો વચ્ચે સંતુલન સ્થાપિત કરવાની ફરજ છે. તેમ છતાં, આવા તમામ પાસાઓના સંદર્ભ સાથે આ પ્રકારની વિચારણા ન્યાયસંગત અને યોગ્ય રીતે કરવામાં આવી છે કે નહીં તે એક ભિન્ન પાસું છે, જેનો અમે આ ચુકાદા દરમ્યાન ઉલ્લેખ કરીશું; પરંતુ તે પ્રતિગ્રમણ સમાન છે એવી દલીલ વર્તમાન પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઊભી થતી નથી.

૩૬. અરજદારો તેમજ વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે આધારરૂપે જે બાકી રહેલા નિર્ણયોનો આશ્રય લીધો છે, તેમની સમૂહરૂપે મૂલવણી કરતાં એવું સૂચિત

થાય છે કે, જો કે આ અદાલતે વાજબી અપેક્ષા, ભેદભાવનો ભોગ ન બનવાનો અધિકાર, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ને ધ્યાનમાં રાખીને વગેરે બાબતો અંગે પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેમ છતાં તે બધા નિર્ણયો મૂળતઃ રાજ્ય સામેના નાગરિકના અધિકારોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અથવા એવી પરિસ્થિતિમાં હતા જ્યાં વિવાદ આ દેશના એક નાગરિક અને બીજા નાગરિક વચ્ચે હતો અને તે સંદર્ભમાં સંવિધાનિક સિદ્ધાંતોનો આશ્રય લેવાયો હતો. વધુમાં, વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે જેમના પર આધાર મૂક્યો છે તે નિર્ણયો પરથી એવું પણ દર્શાય છે કે, આ અદાલતે જ્યારે કોઈ વિદેશી અથવા જે આ દેશનો નાગરિક નથી તેવી વ્યક્તિએ દાવો કરેલા અધિકારનો વિચાર કર્યો છે, ત્યારે મુદ્દાને ભિન્ન રીતે હાથ ધર્યો છે અને હસ્તક્ષેપ કરવા તથા કોઈ રાહત આપવાનો ઈનકાર કર્યો છે. જો આ દૃષ્ટિકોણથી મુદ્દાનો વિચાર કરવામાં આવે, તો જ્યારે આ હકીકત અંગે કોઈ વિવાદ નથી કે અરજદારો ફોરેનર્સ એક્ટ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત “વિદેશી” ની વ્યાખ્યામાં આવે છે, ત્યારે અરજદારના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે આધારિત જે નિર્ણયો બતાવ્યા છે તે સંપૂર્ણપણે લાગુ પડશે નહીં. પરંતુ, અરજદારો દ્વારા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો તરીકે જે અધિકારનો દાવો કરવામાં આવ્યો છે તેની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખતાં, જે વિદેશી હોવા છતાં પ્રદાન કરાયેલો દરજ્જો છે, તેમજ જે પૃષ્ઠભૂમિજન્ય પરિસ્થિતિઓએ આ સ્થિતિ ઊભી કરી છે તેને જોતા, વધુ વિચારણા કરતી વખતે પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતોની ભાવના ધ્યાનમાં લેવી પડશે, કારણ કે તેમાં મનનો ઉપયોગ ન કરવો, મનસ્વીપણું વગેરેને અપ્રમાણિત

ગણાવતા પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતો વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં પણ સમાન રીતે લાગુ પડશે. વર્તમાન હકીકતોમાં, ઓસીઆઈ કાર્ડધારક તરીકેનો કાયદેસર દરજ્જો યથાવત્ છે અને એ જ પ્રકાશમાં અધિસૂચનાની માન્યતા કસોટી પર ચકાસવાની છે, જે મુદ્દો નિશ્ચિતપણે અરજદાર દ્વારા ઉઠાવી શકાય એવો છે અને આ અદાલત દ્વારા તેનો વિચાર કરવામાં આવી શકે છે.

૩૭. તેથી, ઉપર મુજબ નિષ્કર્ષાયેલ ઉક્ત નિર્ણયોનું લાગુપડતાપણું સંબંધિત પાસા અંગેની ઉક્ત સમજ સાથે, વર્તમાન કેસમાં ઊભા થયેલા તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં તથા જે મુદ્દાની નોંધ લઈ અમારે તેનો જવાબ આપવાનો છે, તે બાબત વધુ વિચારણા માંગે છે. નિઃસંદેહ, વિદ્વાન અતિરિક્ત સોલિસિટર જનરલે દર્શાવ્યા મુજબ, ફૉરેનર્સ અધિનિયમ, ૧૯૪૬ ની કલમ ૨(એ) 'વિદેશી' ની વ્યાખ્યા એવી કરે છે કે જે વ્યક્તિ ભારતનો નાગરિક નથી. જો બાબત એટલા સુધી મર્યાદિત હોત, તો કોઈ મુશ્કેલી ન હોત. પરંતુ વર્તમાન કેસમાં, વિચારણા માટે એક ભિન્ન પરિમાણ ઊભું થાય છે. જે પરિસ્થિતિમાં અરજદારોને 'વિદેશી' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે અને તેમના પર જે અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો, તેને ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે.

૩૮. અરજદારો જે આધારભૂત સંકલ્પના પર તેમના હકોનો દાવો કરે છે, તે બાબતને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂકી અને તે સમજવા માટે, તેઓને 'વિદેશી' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં, તેમની સંબંધિત તથ્યપરિસ્થિતિ તથા તેમને શાસિત કરતો કાયદો ઉલ્લેખિત કરવો જરૂરી છે. અરજદારોમાંના મોટા

ભાગના બધા એવા વ્યક્તિઓ છે, જેઓ અથવા તો પુખ્ત વયના છે અથવા હજી પુખ્ત વયે પહોંચવાના બાકી છે, પરંતુ બધા જ એવા બાળકો છે, જેમના બંને માતા–પિતા અથવા તેમામાંથી એક ભારતીય નાગરિક છે. બદલાતા વિશ્વમાં અને એવા યુગમાં, જ્યાં ભારતીય નાગરિકોને રોજગાર આપતી બહુદેશીય કંપનીઓની સંકલ્પના વધતી ગઈ, ત્યાં ભારત બહાર આવેલા દેશમાં બાળકોનો જન્મ થવાની ઘટનાઓમાં પણ વધારો થયો. તેવી પરિસ્થિતિમાં, અનુક્રમી સરકારોએ આ બાબતના આ પાસા પર ધ્યાન આપવું જરૂરી બન્યું, જેથી એવા વ્યક્તિઓને વધુ સારા હકો પૂરા પાડી શકાય, જેઓ તંત્રકીય અર્થમાં તો આ દેશના નાગરિક ન હોવાથી 'વિદેશી' હતા, છતાં તેમનો આ દેશ સાથે 'જોડાણ' હતો. આ એવા કિસ્સાઓ હતા કે જ્યાં જૈવિક માતા સાથેની નાભિનાળ ભલે વિદેશી દેશમાં કપાઈ ગઈ હોય, છતાં દેશ સાથેના નાભિ–સંબંધો અખંડિત રહેતા હતા, કારણ કે દાદા–દાદી સહિત સમગ્ર કુટુંબ ભારતમાં રહેતું હતું અને મોટા ભાગના કિસ્સાઓમાં માતા–પિતા ભારતીય નાગરિક હતા. આ દૃષ્ટિએ, બાબતના આ બધા પાસાઓ પર વિચારણા કર્યા પછી, એવા વ્યક્તિઓને બંધારણના ભાગ ૨ હેઠળ તેની કલમો ૫ થી ૮ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ નાગરિકત્વનો લાભ ઉપલબ્ધ ન હોવા છતાં અને દ્વિ–નાગરિકત્વ માટે કોઈ અવકાશ ન હોવા છતાં, ભારતના બંધારણની કલમ ૧૧ માં કરાયેલ જોગવાઈના આધાર પર અમલમાં આવેલા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ હેઠળ કેટલાક હકો સર્જવામાં આવ્યા હતા.

૩૯. તે સંદર્ભે, જ્યાં 'દ્વિ નાગરિકત્વ' ની સંકલ્પનાને માન્યતા આપવામાં આવી ન હતી, ત્યાં અરજદારો જેવા વ્યક્તિઓને, અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૨(ઈઈ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત થયેલા ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારકો તરીકે ગણવામાં આવતા હતા. અધિનિયમ, ૧૯૫૫ માં, ૨૦૦૪ ના સુધારા અધિનિયમ ૬ દ્વારા, કેટલાક હકો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા હતા અને કલમ ૭એ થી ૭ડી ના સ્થાનાપન્ન દ્વારા, ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારકના નોંધણી કરવાની પદ્ધતિ; નાગરિકત્વનો ત્યાગ અને નોંધણી રદ કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. હાલના કેસોમાં, તમામ અરજદારો ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિક કાર્ડધારકો તરીકે નોંધાયેલા છે તે હકીકત વિવાદાસ્પદ નથી. તેઓ જે હકનો દાવો કરી રહ્યા છે તે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો છે, જે ઉપર ઉદ્ધૃત કરી નોંધવામાં આવ્યો છે. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ ની તારીખની અધિસૂચના હેઠળ, બિનનિવાસી ભારતીયો સાથે સમકક્ષતા આધારે પ્રદાન કરવામાં આવેલ શિક્ષણનો હક, એ કારણે હતો કે બિનનિવાસી ભારતીયો, જે એક અલગ વર્ગ છે, તેમને શિક્ષણ સંબંધિત બાબતોમાં ભારતીય નાગરિકો સમાન એવો હક પ્રાપ્ત હતો. વર્ષ ૨૦૦૫ જેટલા અગાઉથી એવો હક પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હોવાના આધારે, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો ભારતમાં શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમો હાથ ધરવા માટે યોજાતી પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેતા રહ્યા હતા. સંબંધિત અધિનિયમોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના અનુસરણમાં, ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની તારીખની અધિસૂચના દ્વારા,

તેમને અખિલ ભારતીય પ્રી–મેડિકલ પરીક્ષા અથવા તેવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં બેસવાની છૂટ અપાઈ હતી જેથી તેઓ પ્રવેશ માટે પાત્ર બની શકે. જણાવેલ લાભનો ઉપભોગ તમામ ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો દ્ધારા એ જ રીતે કરવામાં આવી રહ્યો છે જેમ બિનનિવાસી ભારતીયો ભારતીય નાગરિકો સાથે મળીને તેનો ઉપભોગ કરતા હતા. તે પરિસ્થિતિમાં, આવા મોટા ભાગના ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો ભારતભરમાં તેમનો સમગ્ર શૈક્ષણિક કારકિર્દી અનુસરી રહ્યા છે.

૪૦. ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં નોંધવું જરૂરી છે કે વર્ષ ૨૦૨૧ની ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૮૯૧ માં અરજદારોની ભારત સાથેની તેમની નિકટતા જેવી પરિસ્થિતિ દર્શાવવા માટે ઉદાહરણરૂપે લેવામાં આવેલી તેમની સ્થિતિ સંબંધિત આપવામાં આવેલી માહિતી અનુસાર અને તેઓ કેટલાં વર્ષોથી ભારતમાં રહ્યા છે તે અંગે. તેની વિગતો અનુબંધક પી/૨ માં આપવામાં આવી છે, જે નીચે મુજબ છે: –

ક્રમ	નામ	જન્મ તારીખ	જન્મ સ્થાન	**OCI** કાર્ડ	માતા–પિતાની રાષ્ટ્રીયતા	ક્યારથી ભારતમાં (વર્ષ)	રહેવાન ા વર્ષો	છેલ્લે પાસ ધોરણ	હાલનું શહેર અને રાજ્ય
૧	અનુષ્કા રેંગુન્થવાર	૩૧.૧૨. ૨૦૦૩	યુ.એસ. એ., કેલિફોર્નિયા	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૬	૧૫	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૨	રિયા સમીર મુંજે	૧૫.૦૧. ૨૦૦૩	ન્યુ જર્સી, યુ.એસ. એ.	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૮	૧૩	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૩	વેદ મિલિંદ મુલે	૨૧.૦૨. ૨૦૦૪	મિશિગન, યુ.એસ. એ.	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૬	૧૫	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૪	સમૃદ્ધિ નારાયણ પાટીલ	૨૭.૧૦. ૨૦૦૨	યુ.એસ. એ., ઇલિનોઇસ	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૪	૧૭	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૫	જોઆના બેનર્જી	૨૬.૦૮. ૨૦૦૩	યુ.એસ. એ., આયોવા	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૮	૧૩	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર

૬	અમુલ્યા કલિદિંદી	૦૪.૦૩.૨૦૦૩	કેલિફોર્નિયા, યુ.એસ.એ.	હા (PIO ગણેલ)	ભારતીય (માતા)	૨૦૦૯	૧૨	૧૨મું	હૈદરાબાદ, તેલંગાણા
૭	યશ મનીષ મહેતા	૧૫.૦૬.૨૦૦૩	કેલિફોર્નિયા, યુ.એસ.એ.	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૦૭	૧૪	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૮	વિશ્વા કાન્તમનેની	૦૩.૦૨.૨૦૦૪	યુ.એસ.એ., ન્યુ જર્સી	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૦૮	૧૩	૧૨મું	બેંગલુરુ, કર્ણાટક
૯	ધનુષ ગજુલા	૦૫.૦૯.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., નોર્થ કેરોલિના	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૨	૯	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૧૦	નેત્રા આશિષ આથવલે	૧૭.૧૨.૨૦૦૨	પુણે, ભારત [૨૦૧૦ માં યુ.કે. રાષ્ટ્રીયતા]	હા	યુ.કે. (બંને)	૨૦૧૧	૧૦	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૧૧	શ્રેયા રેપાલા	૧૧.૦૩.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., ન્યુ હેમ્પશાયર	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૦	૧૧	૧૨મું	હૈદરાબાદ, તેલંગાણા
૧૨	રીચા શિરોલે	૨૬.૧૨.૨૦૦૨	કેનેડા, ઓન્ટેરિયો	હા	કેનેડા (બંને)	૨૦૧૦	૧૧	૧૨મું	પુણે, મહારાષ્ટ્ર
૧૩	હરિની પદ્મનાભન	૩૧.૦૩.૨૦૦૩	તમિલનાડુ, ભારત [૨૦૦૯ માં યુ.કે. રાષ્ટ્રીયતા]	હા	યુ.કે. (બંને)	૨૦૧૪	૭	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૧૪	પૃથ્વી થેન્નાવન	૧૩.૦૬.૨૦૦૩	યુ.કે., સ્કોટલેન્ડ	હા	યુ.કે. (પિતા), ભારત- (માતા)	૨૦૦૮	૧૩	૧૨મું	કોઇમ્બતુર, તમિલનાડુ
૧૫	શ્રીચરણ કોસુગન	૧૯.૦૭.૨૦૦૩	યોર્ક, ઇંગ્લેન્ડ	હા	યુ.કે. (પિતા), ભારત- (માતા)	૨૦૦૯	૧૨	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૧૬	અનુશ્રી રામમૂર્તિ	૦૩.૦૧.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., ટેક્સાસ	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૫	૬	૧૨મું	કોઇમ્બતુર, તમિલનાડુ
૧૭	નૈયા કાવ્યા ચાંદેર	૦૪.૦૬.૨૦૦૪	યુ.એસ.એ., ઇલિનોઇસ	હા	ભારતીય (પિતા), USA (માતા)	૨૦૦૯	૧૨	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ

૧૮	હરિની મણિકુમાર	૨૩.૦૯.૨૦૦૩	ન્યુ જર્સી, યુ.એસ.એ.	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૩	૮	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૧૯	અમિતા બચ્ચુ સ્નેહા	૧૦.૦૪.૨૦૦૨	યુ.એસ.એ., કેલિફોર્નિયા	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૮	૧૩	૧૨મું	બેંગલુરુ, કર્ણાટક
૨૦	મિટ્ઠા આશિષ વર્મા	૦૮.૦૩.૨૦૦૪	ભારત, તમિલનાડુ [૨૦૧૧ માં યુ.કે. રાષ્ટ્રીયતા]	હા	યુ.કે. (બંને)	૨૦૧૨	૯	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૨૧	આશિષ વર્મા કલિદિંદી	૧૦.૧૨.૨૦૦૨	યુ.એસ.એ., ટેક્સાસ	હા	USA (પિતા), ભારતીય (માતા)	૨૦૧૩	૮	૧૨મું	હૈદરાબાદ, તેલંગાણા
૨૨	ચેતના થોટાકુરા	૦૨.૦૪.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., ન્યુ જર્સી	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૨	૯	૧૨મું	હૈદરાબાદ, તેલંગાણા
૨૩	રાધા ગાર્તિકીપાટી	૧૮.૦૪.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., ન્યુ જર્સી	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૦૯	૧૨	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૨૪	સેજલ મર્રી	૧૩.૦૯.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., ઉટાહ	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૭	૧૭	૧૨મું	હૈદરાબાદ, તેલંગાણા
૨૫	નેહા નીથા ગોનુગુંટલા	૨૯.૦૮.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., ટેક્સાસ	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૨	૯	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૨૬	ભુવન રેડ્ડી જોન્નાલા	૨૭.૧૦.૨૦૦૨	યુ.એસ.એ., ઇલિનોઇસ	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૧૧	૧૦	૧૨મું	હૈદરાબાદ, તેલંગાણા
૨૭	નંદિની સરવણન	૨૨.૧૦.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., મિશિગન	હા	યુ.એસ.એ. (બંને)	૨૦૦૯	૧૧	૧૨મું	ચેન્નઈ, તમિલનાડુ
૨૮	ધ્રુવ ધુરીયા	૩૧.૦૭.૨૦૦૩	યુ.એસ.એ., મેસેચ્યુસેટ્સ	હા	ભારતીય (બંને)	૨૦૦૯	૧૧	૧૨મું	દિલ્હી

૪૧. ઉપર કઢાયેલા વિગતો દર્શાવે છે કે તમામ કેસોમાં અરજદારો ભારત ખાતે છ વર્ષથી વધુ અભ્યાસ કરેલા છે અને મોટા ભાગના કેસોમાં, પ્રી–મેડિકલ ટેસ્ટ માટેની લાયકાત પરીક્ષાના તબક્કા સુધીનો લગભગ સમગ્ર શૈક્ષણિક પ્રવાહ

ભારતમાં પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે. અહીં નોંધાયેલા વિશિષ્ટ કેસો ઉપરાંત, એવા અરજદારો/વ્યક્તિઓ પણ છે જેઓ અનિવાર્ય કારણોસર વિદેશી દેશના નાગરિક બન્યા હતા, પરંતુ ઓસીઆઈ કાર્ડનો લાભ ધરાવે છે. આથી એ પ્રતિપાદિત થાય છે કે કાયદાની દૃષ્ટિએ, વિદેશી દેશમાં જન્મ થવાના બનાવને કારણે અથવા તેવી અન્ય અનિવાર્ય પરિસ્થિતિઓને કારણે અરજદારો 'વિદેશી' હતા, છતાં તેઓ ભારતમાં જ રહ્યા છે અને પોતાનું શિક્ષણ અનુસરી રહ્યા છે અને ઓસીઆઈ કાર્ડના આધારે તેમને આપવામાં આવેલા મધ્યમ માર્ગના લાભને તેમણે સંપૂર્ણપણે ન્યાયોચિત ઠેરવ્યો છે. ભારતમાં વિદ્યાર્થીઓ તરીકે તેમણે પોતાને જે રીતે વર્તાવ્યા છે તે દર્શાવે છે કે દેશ સાથે તેમનો નાભિનાળ સમાન સંબંધ હોવા ઉપરાંત, ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ ની સૂચનાઓ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા અધિકારથી પરિચિત રહી, તેમણે પોતાના વ્યવસાયની પસંદગી કરીને અને તે માટે તૈયારી હાથ ધરીને પોતાના વ્યાવસાયિક જીવનપ્રવાહને આગળ વધારવા માટે પોતાને સ્થિત કર્યા હતા. આ તે વર્ગના વિદેશસ્થ નાગરિકો સમક્ષ જે દર્શાવવામાં આવ્યું હતું તેના આધારે હતું. હકીકતમાં, તેમનો સમગ્ર શૈક્ષણિક પ્રવાહ એ જ ધોરણનો રહ્યો છે, અને તેમાં તે જ 'લાભો' અને 'ગેરલાભો' રહ્યા છે જે ભારતીય નાગરિક વિદ્યાર્થીઓના મામલામાં રહ્યા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, 'વાજબી અપેક્ષા' શબ્દના કડક અર્થમાં ભલે આ બાબત ન આવતી હોય, તેમ છતાં કાનૂની જોગવાઈથી પ્રદાન કરાયેલા અધિકારે, તેઓ કડક અર્થમાં નાગરિક

ન હોવા છતાં, આ દેશ સાથેની સંલગ્નતાને માન્યતા આપતાં આશાનું બીજ વાવ્યું હતું.

૪૨. તેથી આ પરિસ્થિતિને પૃષ્ઠભૂમિમાં રાખીને, પડકારાયેલ અધિસૂચનાથી અરજદારો તેમજ સમાન પરિસ્થિતિમાં આવેલા નાગરિકો પર કેવી અસર પડશે તે બાબતનું ધ્યાન રાખીને એ તપાસવું પડશે કે પ્રદાન કરાયેલ અધિકારની પરત ખેંચણી યોગ્ય ઠરશે કે નહીં. વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે જે રીતે દલીલ કરી છે તે મુજબ, ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને ઉપલબ્ધ અધિકાર માત્ર વૈધાનિક અધિકાર છે, જે ૧૯૫૫ના અધિનિયમની કલમ ૭બી(૧) મુજબ અધિસૂચના દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા અધિકાર પર આધારિત છે, તેમાં કોઈ શંકા નથી. તેની ઉપકલમ (૨) ખાસ કરીને તે અધિકારો દર્શાવે છે કે જે ઉપકલમ (૧) હેઠળ પણ અધિસૂચના દ્વારા પ્રદાન કરી શકાય તેમ નથી. છતાં, ઉપપ્રત્યાયોજિત સત્તા હેઠળ જારી થયેલી અધિસૂચના પરત ખેંચી શકાય, સુધારી શકાય અથવા ફેરફાર કરી શકાય, તેમ હોવા છતાં, તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ની પડકારાયેલ અધિસૂચનાનો પ્રભાવ ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી છે, જેથી એ વિચારવામાં આવે કે તે સંપૂર્ણપણે ન્યાયસંગત છે કે નહીં, અથવા તેનો કોઈ ભાગ તે કયા હેતુ માટે બનાવવામાં આવ્યો છે અને જે રીતથી તેમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે તેના કારણે તે હેતુને પ્રતિકૂળ જાય છે કે નહીં.

૪૩. જેટલી હદ સુધી નોંધાયું છે, પ્રશ્નિત તારીખ ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ની સૂચના દ્વારા અધિનિયમ ૧૯૫૫ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ જો પ્રથમ વખત એવો હક પ્રદાન

કરવામાં આવ્યો હોત, તો અરજદારોએ કોઈ ફરિયાદ કરી શક્યા ન હોત. વાસ્તવમાં, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ આ સૂચનાનું અવલોકન કરતાં એવો ભાસ થાય છે કે અગાઉની તારીખ ૧૧.૦૪.૨૦૦૫, ૦૫.૦૧.૨૦૦૭ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ની સૂચનાઓને માત્ર એકત્રિત કરીને એક જ સૂચના હેઠળ આપવામાં આવનારા તમામ હકોને નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યા છે. તેમ છતાં, આ ચુકાદાની પ્રક્રિયામાં ઉપર ઉદ્ધૃત કરાયેલ ઉક્ત સૂચનાનું વધુ નજીકથી અવલોકન કરતાં એ દર્શાય છે કે સૂચનાની કલમ ૪(૨) ભલે ઓલ ઈન્ડિયા પ્રવેશ પરીક્ષામાં હાજર થવાનો હક આપે છે, જે અગાઉ સુધી તેમને અનિવાસી ભારતીયો સાથે સમકક્ષતાના આધારે પ્રવેશ માટે પાત્ર બનાવવાના હેતુસર ઉપલબ્ધ હતો, પરંતુ હવે પ્રવેશ માટેની પાત્રતા માત્ર અનિવાસી ભારતીયો માટે અનામત બેઠકો સામે જ મર્યાદિત કરી દેવામાં આવી છે. એવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યાં આવી બેઠકો મેળવવા બાબતે ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો અને અનિવાસી ભારતીયો વચ્ચે સ્પષ્ટ આર્થિક તફાવત રહેલો છે, ત્યાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો પોતાને પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં હોવાનું દાવો કરે છે અને તેમને અગાઉ ઉપલબ્ધ રહેલો હક તેમના હિતવિરુદ્ધ રીતે બદલાઈ ગયો છે. તેમ હોય તો પણ, જો અગાઉ પ્રદાન કરવામાં આવેલા હકમાં ફેરફારરૂપે આપવામાં આવેલો ઉક્ત હક ભવિષ્યલક્ષી અસરથી અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો હોય, તો નિશ્ચિતપણે અરજદારો તથા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા અન્ય વ્યક્તિઓને, હાલ અહીં રજૂ કરવામાં આવેલા દલીલોના આધારે, આ પ્રકારની કાર્યવાહી માં ફરિયાદ કરવાની તક આપવામાં આવી શકી ન હોત અને તે

ભારતીય પ્રવાસી સમુદાયના દાવાના આધારે કાર્યપાલિકા દ્વારા વિચારવાનો વિષય બન્યો હોત.

૭૪. જોકે, નોંધ લેવા જેવી આવશ્યક બાબત એ છે કે શૈક્ષણિક સમકક્ષતા અંગે, જેમાં તેમને પ્રવેશ માટે પાત્ર બનાવવાના હેતુસર ઓલ ઇન્ડિયા પ્રી–મેડિકલ ટેસ્ટ અથવા તેવી અન્ય પરીક્ષાઓમાં બેસવાની બાબતનો પણ સમાવેશ થાય છે, ૧૧.૦૪.૨૦૦૫ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ તારીખની અધિસૂચનાઓ દ્વારા જે અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો, તેમાં સંપૂર્ણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે. ભલે અધિસૂચના તેના સ્પષ્ટ મુખપૃષ્ઠ પરથી પૂર્વલક્ષી અમલનો ઉલ્લેખ કરતી ન હોય, તેમ છતાં અગાઉની અધિસૂચનાઓને અતિસ્થાપિત કરવાની અસર અને ખંડ ૪(૨) માં ઉમેરવામાં આવેલ ઉપબંધના પરિણામે ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ તારીખની આક્ષેપિત અધિસૂચના, અરજીકર્તાઓ તથા તે જ રીતે સ્થિત અન્ય વ્યક્તિઓએ જે સુનિશ્ચિત અધિકારના આધારે પોતાની સ્થિતિ બદલી છે અને વ્યવસાયિક શિક્ષણમાં પોતાની કારકિર્દી આગળ ધપાવવાની આશા સાથે જીવનની દિશાને અનુરૂપ ગોઠવી છે, તે અધિકાર છીનવી લેવાના સંદર્ભમાં 'પૂર્વપ્રભાવશાળી' બની જાય છે.

૭૫. અરજદારો તરફથી વરિષ્ઠ વકીલે તે સંદર્ભમાં દલીલ કરી હોત કે, કારણ કે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી ની ઉપકલમ (૨) સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળના અધિકારને બહાર કરતી નથી, તેથી તે આહ્વાન કરવા માટે ઉપલબ્ધ છે અને ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને બહાર રાખવા માટે સૂચનામાં કલ્પાયેલ એવો

ભેદભાવ રદ કરવો જોઈએ. સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૧૪ નો આહ્વાન કરીને ભેદભાવની દલીલ ત્યારે જ કરી શકાય જ્યારે સમાન સ્થિતિમાં રહેલ વ્યક્તિઓ સાથે ભિન્ન વર્તન કરવામાં આવે અને તે દૃષ્ટિએ, ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો પોતે એક અલગ વર્ગ હોવાને કારણે, અપાયેલ મર્યાદિત કાયદેસર હકને જાળવવાના પ્રયાસ સિવાય, ભારતીય નાગરિકો સાથે સમકક્ષતાનો દાવો કરી શકતા નથી. તે હદ સુધી નિશ્ચિતપણે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં ન્યાયસંગતતાનો તે હેતુ સાથે સંબંધ છે, જેના માટે ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે, અને વિવાદિત સૂચના બહાર પાડતા પહેલાં સામાવાળા નં. ૧ દ્વારા કરાયેલ મનન-વિચારની તપાસ આવશ્યક બને છે.

૪૬. જેમ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, દ્વૈત નાગરિકત્વના અભાવે ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોનો અધિકાર મધ્યવર્તી પ્રકારનો અધિકાર છે. જ્યારે કાયદાકીય અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય અને આવા અધિકારને એક સૂચના દ્વારા પરત લેવામાં આવી રહ્યો હોય, ત્યારે પરત ખેંચવાની પ્રક્રિયાએ એ દર્શાવવું આવશ્યક છે કે લેવામાં આવેલ પગલું વાજબી છે અને તેનો હેતુ સાથે સંબંધ છે. તે મનસ્વી, આધારવિહોણું હોવું જોઈએ નહીં અને માત્ર એટલા માટે કે તે સાવરિન સત્તા છે, તેવી સત્તાનો ઉપયોગ તેના પરિણામોની અવગણના કરીને કરી શકાતો નથી. આ પાસાનું પરીક્ષણ કરવા માટે, વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલ દ્વારા રજૂ કરાયેલા વાદ-વિવાદ ઉપરાંત, અમે રિટ અરજીઅર્થે દાખલ કરાયેલા વાંધાના નિવેદનનો પણ નોંધ લીધો છે. નાગરિકની સ્થિતિ અને રાજ્યની

સાવરિન સત્તા સંબંધે વિગતવાર દલીલો કરવામાં આવી હોવા છતાં, જેમ પહેલેથી નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, આ અરજીઓમાં સાવરિન સત્તા પર પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં તેનો જે રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે રીતનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલની દલીલ એવી છે કે શરૂઆતથી જ ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને માત્ર એન.આર.આઈ. સાથે સમકક્ષતા આપવાનો ઈરાદો હતો. તે પાસા અંગે, જેમ ઉપર પહેલેથી નોંધ્યું છે, અમે વર્ષ ૨૦૦૫, ૨૦૦૭ અને ૨૦૦૯ ની સૂચનાઓ હેઠળ અરજદારો તથા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા અન્ય અરજદારોને આપવામાં આવેલ લાભના સ્વરૂપને નિહાળ્યું છે. ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને માત્ર એન.આર.આઈ. માટે અનામત બેઠકો માટે જ સ્પર્ધા કરવા સમકક્ષ ગણવાની અને સમગ્ર રીતે, ભારતીય નાગરિકો માટે વિશિષ્ટ રીતે અનામત કોઈપણ બેઠક સામે પ્રવેશ મેળવવાથી ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને, અગાઉ અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવેલ વ્યક્તિઓને પણ, બહાર રાખવાની બાબત અંગે વધુ દલીલ એવી કરવામાં આવી છે કે તેનો તર્કસંગત આધાર એવો છે કે જ્યાં રાજ્ય પોતાના નાગરિકોને ઓ.સી.આઈ. કાર્ડ ધરાવતા વિદેશીઓની સરખામણીએ પ્રાધાન્ય આપી શકે, તેવી બાબતોમાં ભારતીય નાગરિકોના હકોનું સંરક્ષણ કરવું. વધુમાં, જવાબી નિવેદનમાં એવો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે ભારતમાં ચિકિત્સા અને ઈજનેરી અભ્યાસક્રમો માટે ઉપલબ્ધ બેઠકોની સંખ્યા અત્યંત મર્યાદિત છે અને તે ભારતીય નાગરિકોની જરૂરિયાતોને પણ સંપૂર્ણ રીતે

પૂર્ણ કરતી નથી. તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આવી બેઠકોમાં પ્રવેશનો અધિકાર પ્રાથમિક રીતે ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકો સહિતના વિદેશીઓની બદલે ભારતીય નાગરિકોને ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ.

૪૭. વાંધા નિવેદનમાં કરાયેલા નિર્વસ્ત્ર નિવેદન સિવાય, પસંદગી પ્રક્રિયામાં ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોની ભાગીદારીના કારણે ભારતીય નાગરિકોને વ્યાવસાયિક શિક્ષણની તકથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા છે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે વાસ્તવમાં કઈ કસરત હાથ ધરવામાં આવી હતી તે અંગે કોઈ સામગ્રી ઉપલબ્ધ નથી. વર્ષો દરમિયાન પસંદગી પ્રક્રિયામાં સ્પર્ધા કરીને કેટલા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકો બેઠકો મેળવવામાં સફળ રહ્યા, જેના પરિણામે ભારતીય નાગરિકો સમાન રીતે ગુણક્રમ મુજબ પાત્ર હોવા છતાં બેઠકોમાંથી વંચિત રહ્યા, તે અંગે કરવામાં આવેલી વિચારણા વિષે કોઈ વિગતો ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી નથી. બીજી તરફ, અરજદારો તરફથી હાજર વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રાજ્યસભામાં ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નના જવાબમાં માનનીય પ્રધાને તા. ૧૩.૧૨.૨૦૨૨ના રોજ કરેલા નિવેદન પર આધાર મૂક્યો છે, અને વિગતો દર્શાવતો એક અંશ વધારાના દસ્તાવેજો માટે ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૨૪૬/૨૦૨૨માં આઈ.એ. નં. ૪૭૬૩/૨૦૨૩ સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. દર્શાવેલ વિગતો નીચે મુજબ છે:–

"૧૩મી ડિસેમ્બર, ૨૦૨૨ માટે રાજ્યસભાના તારાંકિત પ્રશ્ન નં. ૬૪* ના જવાબમાં ઉલ્લેખિત નિવેદન

(એ) થી (સી) નેશનલ ટેસ્ટિંગ એજન્સી (એનટીએ) પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતી અનુસાર, છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં એનઈઈટી–યુજી પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાની વિગતો નીચે મુજબ છે:–

વર્ષ	૨૦૨૨	૨૦૨૧	૨૦૨૦
સંખ્યા વિદ્યાર્થીઓની નોંધાયેલ	૧૮,૭૨,૩૪૩	૧૬,૧૪,૭૭૭	૧૫,૯૭,૪૩૫
હાજર રહેલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	૧૭,૬૪,૫૭૧	૧૫,૪૪,૨૭૩	૧૩,૬૬,૯૪૫

છેલ્લા ત્રણ વર્ષોની પ્રવેશ પ્રક્રિયા દરમિયાન ઉપલબ્ધ સ્નાતક (યુજી)/સ્નાતકોત્તર (પીજી) બેઠકોની સંખ્યાની વિગતો નીચે મુજબ છે:– નેશનલ મેડિકલ કમિશન (એનએમસી) મુજબ, ૨૦૧૮–૧૯ થી ૨૦૨૧– ૨૨ દરમિયાન ખાલી રહેલી એમબીબીએસ અને પીજી બેઠકોની વર્ષવાર સંખ્યા નીચે મુજબ છે:–

ક્રમ નં.	**શૈક્ષણિક વર્ષ**	**MBBS માં યુ.જી. કાઉન્સિલિંગમાં ખાલી રખાયેલી જગ્યાઓની કુલ સંખ્યા**
૧.	**૨૦૨૧-૨૨**	**૧૯૭**
૨.	**૨૦૧૯-૨૦**	**૨૭૩**
૩.	**૨૦૧૮-૧૯**	**૨૭૪**

ક્રમ નં.	શૈક્ષણિક વર્ષ	કાઉન્સિલિંગમાં ખાલી રખાયેલી પી.જી. જગ્યાઓની કુલ સંખ્યા (વર્ષ મુજબ)
૧.	૨૦૨૧-૨૨	૩૭૪૪
૨.	૨૦૨૦-૨૧	૧૪૨૫
૩.	૨૦૧૯-૨૦	૪૬૧૪

(મહત્વ દર્શાવાયું)

૪૮. તેથી, અરજદારો તરફથી આ બાબત દર્શાવવાની કોશિશ કરવામાં આવી છે કે રજૂ કરવામાં આવેલ સ્પષ્ટીકરણ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ દર્શાવતું નથી, કારણ કે અગાઉના વર્ષોમાં પણ બેઠકો હજી ખાલી રહી ગઈ હતી. નિઃસંદેહ, વિદ્વાન વધારાના સોલિસિટર જનરલે દલીલ મુજબ, બેઠકોનું આરક્ષણ, અન્ય પરિવર્તનો અને સંયોજનો તથા પસંદગીના અને અપસંદગીના કોલેજો જેવા અનેક પરિબળોને કારણે ખાલી જગ્યાઓ યથાવત્ રહી શકે છે. તેમ છતાં, વિવાદિત અધિસૂચના યુવા વિદ્યાર્થીઓ પર પણ લાગુ કરીને, જે તકનીકી રીતે આ દેશના નાગરિક નથી છતાં તેમને આ રીતે કેટલાક અધિકારો આપવામાં આવ્યા હતા, તેમના પ્રદત્ત અધિકાર કઢી લેવાની તાત્કાલિક આવશ્યકતા ન્યાયસંગત ગણાવી શકાય તેવી નથી, કારણ કે તે પ્રાપ્ત કરવાના હેતુ સાથે તેનો કોઈ સંબંધ દર્શાવતું નથી. ભવિષ્ય માટેનો નીતિગત નિર્ણય, નિશ્ચિતપણે, રાજ્યની સર્વભૌમ સત્તાઓના આધારે સામાવાળા નં.૧ ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે.

તે મુદ્દે પણ માત્ર એટલું જ જણાવવામાં આવ્યું છે કે અધિસૂચના બહાર પાડવાનો નિર્ણય ૧૯.૦૭.૨૦૧૮ ના રોજ યોજાયેલી સચિવોની બેઠકમાં લેવાયો હતો, પરંતુ થયેલા વિચારવિમર્શના સ્વરૂપનો કોઈ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. તેથી, આ દૃષ્ટિકોણથી, વર્તમાન સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખતાં, અગાઉની અધિસૂચનાઓને બદલી મૂકી અને ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોનો તે અધિકાર કઢી લેવાનો નિર્ણય, જેમના પક્ષે એવો અધિકાર સ્ફુરિત થયો હતો અને જેમણે તે અધિકારનો લાભ લેવા માટે તે મુજબ વર્તન કર્યું હતું, તેના પરિણામોનો સંદર્ભ લીધા વિના રદબાતલ કરવામાં આવવો જોઈએ નહોતો. સમગ્ર શૈક્ષણિક કારકિર્દી ભારતમાં પૂર્ણ કરી હોય અથવા ઓછામાં ઓછું હાઈ સ્કૂલથી આગળનું શિક્ષણ અહીં લીધું હોય, તો તેઓ આ તબક્કે વ્યવસાયિક શિક્ષણ મેળવવા માટે જે દેશમાં તેમનો જન્મ થયો હતો ત્યાં પાછા ફરી શકે તેવી સ્થિતિમાં નથી, કારણ કે અભ્યાસની પદ્ધતિ અને આર્થિક અસરને ધ્યાનમાં લેતા તેઓ ત્યાંના વિદ્યાર્થીઓ સાથે પણ સ્પર્ધા કરી શકશે નહીં.

૪૯. વિવાદિત સૂચનાથી સર્જાયેલી હાનિકારક અસરનું વધુ સચોટ મૂલવણી કરવા તથા તે પરિસ્થિતિને કઈ રીતે અપરિવર્તનીય રીતે બદલી નાખશે, અને જેના આ પાસાં અંગે સામાવાળા નં.૧ દ્વારા મનનનો અભાવ રહ્યો છે, તે બાબતને તેના સંદર્ભમાં સમજાવવા માટે, કોઈ એક અરજદારના વર્તમાન તથ્યોનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. આ પાસું દર્શાવવા માટે, અમે રિટ અરજી

(સી) નં.૮૯૧ ઓફ ૨૦૨૧ માં પ્રથમ અરજદારની વિગતોને ઉદાહરણરૂપ લઈ, મુદ્દાસર કેસ પ્રસ્તુત કરીએ છીએ. ઉપરોક્ત કોષ્ટકરૂપ નિવેદનમાંથી નોંધાય છે,

(એ) તે યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા ના કેલિફોર્નિયામાં ૩૧.૧૨.૨૦૦૩ના રોજ જન્મી હતી.

(બી) તેના માતા અને પિતા બંને ભારતીય નાગરિકો છે.

(સી) તે વર્ષ ૨૦૦૬ માં ભારતમાં આવી છે

(ડી) ત્યારબાદ ભારત ખાતે ૧૫ વર્ષ સુધી નિવાસ કર્યો હોય."

(ઈ) હાલમાં તે પુણે, મહારાષ્ટ્ર ખાતે છે,

(એફ) એ પોતાનું સમગ્ર શૈક્ષણિક જીવનપ્રવાહ ભારતમાં અનુસર્યું

(જી) ભારત દેશમાં મેડિકલ પ્રવેશ પરીક્ષા માટે પણ ઉપસ્થિત થવા માટેની પાત્રતા નિર્ધારિત કરતી ૧૨મી ધોરણની પરીક્ષા પાસ કરેલ છે.

જન્મના વર્ષ ૨૦૦૩ના સંદર્ભે, નાગરિકતા સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૦૩ દ્વારા અધિનિયમ, ૧૯૫૫માં કલમ ૭અ ઉમેરવા માટે તે અમલમાં લાવવામાં આવ્યો, જે ૦૬.૧૨.૨૦૦૪થી અમલમાં આવી. ઉક્ત સુધારો ભારતીય વિદેશવસી સમુદાય અંગેની ઉચ્ચ સ્તરીય સમિતિની ભલામણો પર આધારિત હતો. ભારત સરકારે નક્કી કર્યું કે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૭અમાં નિર્દિષ્ટ કરાયેલ નિશ્ચિત વર્ગના ભારતીય મૂળના વ્યક્તિઓ (પી.આઈ.ઓ.)નું ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિકો તરીકે નોંધણીકરણ કરવામાં આવે. ઓ.સી.આઈ. યોજના

૨૦૦૫ની અધિસૂચના બહાર પાડવામાં આવતા અમલમાં મૂકી હતી, જે ભારતીય વિદેશવસી સમુદાય દ્વારા દ્વૈત નાગરિકતાની માંગણીઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં હતી, અને દ્વૈત નાગરિકતાનો સિદ્ધાંત માન્ય ગણવામાં આવતો નથી.

૫૦. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વર્ષ ૨૦૦૫માં ઓસીઆઈ કાર્ડ જારી કરવા માટેનો અધિકાર આપવાનો ઉદ્દેશ દ્વિ–નાગરિકત્વની માંગને પ્રતિસાદરૂપ હતો અને તેથી, માન્યતા ન અપાયેલા દ્વિ–નાગરિકત્વના વિકલ્પ તરીકે ઓસીઆઈ કાર્ડનો લાભ વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો હતો. જો તે પ્રકાશમાં, ઉપર નોંધાયેલ પ્રથમ અરજદારની વિગતોનું તે સંદર્ભમાં વિશ્લેષણ કરવામાં આવે, તો અરજદાર નં. ૧ ના જન્મ પછી તરત જ વંશપરંપરાગત નાગરિકત્વનો દાવો કરીને અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૪ હેઠળ તેને નાગરિક તરીકે નોંધણી કરાવવાનો અથવા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૫ હેઠળ જોગવાઈ મુજબ નાગરિકત્વની નોંધણી કરાવવાનો વિકલ્પ, વર્તમાન હકીકતોમાં, તેના માતા–પિતાને ઉપલબ્ધ હતો છતાં, અરજદાર નં. ૧ ના જન્મ પછી તરત જ ઓસીઆઈ કાર્ડ જારી કરવાની જોગવાઈને વૈધાનિક માન્યતા આપવામાં આવી હતી અને અધિસૂચના હેઠળ શિક્ષણનો અધિકાર પણ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો, તેથી અરજદાર નં. ૧ ના માતા–પિતાને વંશપરંપરાગત નાગરિકત્વ મેળવવાની પસંદગી કરવી કે વિદેશી દેશનું નાગરિકત્વ ત્યજીને ભારતીય નાગરિકત્વની નોંધણી માગવાની પસંદગી કરવાની જરૂરિયાત ઉપસ્થિત થઈ નહોતી, કારણ કે દ્વિ–નાગરિકત્વના વિકલ્પ તરીકે આ લાભ આપવામાં આવ્યો હતો અને તે અરજદાર નં. ૧ ને ઉપલબ્ધ હતો

અને સમગ્ર ભવિષ્યનું આયોજન પણ તે આધારે કરવામાં આવ્યું હતું અને આ સ્થિતિ વર્ષ ૨૦૨૧ સુધી ચાલુ રહી હતી.

૫૧. વધુમાં, વર્ષ ૨૦૨૧માં જ્યારે વિવાદિત અધિસૂચના બહાર પાડવામાં આવી ત્યારે અરજદાર નં.૧ માત્ર અંદાજે ૧૮ વર્ષની, એટલે કે પૂર્ણવયસ્ક હતી અને તે તબક્કે પણ, જો અરજદારે કલમ ૫(૧)(એફ)(જી) હેઠળ જોગવાઈ મુજબ ત્યાગ કરીને ભારતની નાગરિકતા મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવાના હોય, તો એવી પ્રક્રિયાનો સમયગાળો તેને ભારતમાં પ્રી–સ્કૂલ તબક્કાથી તેણે અનુસરેલા સમગ્ર શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમનો લાભથી વંચિત કરી નાખે અને તેને ઉપલબ્ધ રહેલો પ્રી–મેડિકલ ટેસ્ટમાં હાજર થવાનો લાભ પણ એક જ ઝાટકે નષ્ટ થઈ જાય. ન તો તેને તે દેશમાં, જ્યાં તેનો જન્મ થયો હતો, કોઈ વિશેષ લાભ મળવાનો હતો. તેથી, એવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યાં અધિનિયમ, ૧૯૫૫ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી અધિસૂચના દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા અધિકારને ધ્યાનમાં રાખીને અરજદાર નં.૧ જેવા વ્યક્તિઓને એક સર્વભૌમ રાજ્ય તરફથી ખાતરી આપવામાં આવી હતી અને એવા ભારતીય મૂળના વિદેશી નાગરિકોએ તેનો લાભ મેળવવા માટે બધી 'કામો કરવામાં આવ્યા હતા', અને જ્યારે બેઠકો માટે સ્પર્ધા કરવાના લાભમાં પરિપક્વ થવાનો તબક્કો આવી પહોંચ્યો હતો, ત્યારે એવા 'કરાયેલા કામો' અગાઉની અધિસૂચનાઓને અતિક્રમિત કરીને વિવાદિત અધિસૂચના બહાર પાડી રદબાતલ તથા નિષ્ફળ

બનાવવામાં આવવા જોઈએ નહોતાં, જેથી તેમને બતાવવામાં આવેલો લાભ પણ છીનવી લેવામાં આવે.

પર. તેથી, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જોવામાં આવે તો, વિવાદિત સૂચનામાં આવા સંચિત અધિકારોને બચાવી રાખવામાં આવ્યા નથી, તે બાબતથી મનનો ઉપયોગ ન થવો અને કાર્યવાહી મનસ્વી હોવી દર્શાય છે. વધુમાં, આવી પરિસ્થિતિમાં જ્યારે જાહેર કરાયેલ ઉદ્દેશ ભારતીય નાગરિકો માટે વધુ બેઠકો ઉપલબ્ધ કરાવવાનો હતો અને બેઠકો ખાલી રહી હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે, ત્યારે આવા અધિકારોને બચાવ્યા વિના અને અરજદારો તથા તેવી જ સ્થિતિ ધરાવતા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને અન્ય વિદ્યાર્થીઓમાંથી બહાર રાખીને જે સૂચના બહાર પાડવામાં આવી હતી, તે જે ઉદ્દેશ માટે બહાર પાડવામાં આવી હતી તેના સાથે કોઈ સંબંધ ન ધરાવતી હોવાનું વર્ગીકૃત કરવાનું થાય. અગાઉ આ આદેશ દરમ્યાન નોંધ લેવામાં આવી છે તેમ, ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને એન.આર.આઈ. સાથે સમકક્ષતા આધારે જે અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો તે તમામ અન્ય સમાન ઉમેદવારો, એટલે કે ભારતીય નાગરિકો, સાથે પૂર્વ–ચિકિત્સા પ્રવેશ પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત થવાનો હતો. એવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે અરજદાર નં. ૧ નો જન્મ વર્ષ ૨૦૦૩માં થયો હતો, તે ૨૦૦૬થી ભારતમાં રહે છે અને તેણે પોતાનું શિક્ષણ ભારતમાં મેળવ્યું છે, ત્યારે એવો વિદ્યાર્થી, જેણે ભારતના નાગરિક એવા અન્ય કોઈપણ વિદ્યાર્થી જેવી જ ‘સુવિધાઓ’ અને ‘અસુવિધાઓ’ સાથે પોતાનું શિક્ષણ મેળવ્યું છે, તેની

પૂર્વ–ચિકિત્સા પ્રવેશ પરીક્ષા અથવા તેવી અન્ય પ્રવેશ પરીક્ષામાં ભાગીદારી સમાન સ્તરે રહેશે અને અરજદાર નં. ૧ ને માત્ર એ કારણસર કોઈ વિશેષ લાભ મળતો નથી કે તેનો જન્મ કેલિફોર્નિયા, યુ.એસ.એ.માં થયો હતો. તેથી, જે અધિકાર પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો અને અસ્તિત્વમાં હતો, તેણે ભારતીય નાગરિકોને કોઈ અસર પહોંચાડી નહોતી જેથી આવા તમામ અધિકારોને અચાનક નકારી કાઢી શકાય. તે અધિકાર માત્ર સ્પર્ધા કરવાનો હતો. જો તે સર્વભૌમ રાજ્યની નીતિ હોય, તો ભવિષ્ય માટે તેનું નિયમન કરી શકાય તેમ હતું. આ તમામ પાસાઓ પર કોઈ વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી, તે જે રીતે આ કરવામાં આવ્યું છે તે પરથી સ્ફટિકસ્પષ્ટ થાય છે.

૫૩. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં, અધિનિયમ, ૧૯૫૫ માં ભારતના વિદેશસ્થ નાગરિકને લાભ પ્રદાન કરવા માટે જે હેતુસર સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો તેને ધ્યાનમાં રાખતાં અને તે સંદર્ભમાં સમયાંતરે જારી કરાયેલ જાહેરનામાંઓ દ્વારા ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોને અધિકારો આપવામાં આવ્યા હતા, જેના આધારે ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારકોએ તે જ અનુસાર પોતાને અનુરૂપ બનાવ્યા હતા અને ભવિષ્ય માટે પોતાની સ્થિતિ ગોઠવવા જરૂરી કૃત્યો કર્યા હતા, તેવી પ્રક્રિયામાં પ્રાપ્ત થયેલા અધિકારને હાલ જે રીતે છીનવી લેવામાં આવ્યો છે તે રીતે છીનવી શકાય તેમ ન હતું, કારણ કે તે 'પૂર્વપ્રભાવક' જાહેરનામાં તરીકે કાર્ય કરે છે. તેથી, યદ્યપિ જાહેરનામાં પ્રથમદ્રષ્ટિએ પૂર્વલક્ષી અમલનો ઉલ્લેખ કરતું નથી, તેમ છતાં તે પૂર્વપ્રભાવક રીતે ઉપલબ્ધ અધિકારોનો

નાશ કરે છે; તેથી એ સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે કે આવા અધિકારના લાભાર્થીઓ એવા જાહેરનામાથી પ્રભાવિત ન થાય. યદ્યપિ માત્ર એટલા માટે કે તેની અમલવારી માટે જરૂરી બાબતોનો કોઈ ભાગ તેના પ્રણયન પહેલાંના સમયમાંથી લેવાયો હોય, પૂર્વલક્ષી અર્થઘટન વિરુદ્ધનો નિયમ કાયદાઓ પર લાગુ પડતો નથી, છતાં વર્તમાન મામલામાં અધિકારો જાહેરનામા હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવ્યા હતા અને એવા અધિકારોને અનુવર્તી જાહેરનામા દ્વારા અસર થાય છે, જે હાનિકારક છે; તેથી તે હદ સુધી તેનું ટાળવું જોઈએ અને તેને એવી પૂર્વપ્રભાવકતા વિના અમલમાં રહેવા દેવું જોઈએ.

૫૪. અમે નોંધીએ છીએ કે તે પૂર્વલક્ષી નથી, કારણ કે તે એવા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને અસર કરતી નથી જેઓએ પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો છે, બેઠક પ્રાપ્ત કરી છે અને અથવા તો એમબીબીએસ અભ્યાસક્રમ અથવા એવો અન્ય વ્યાવસાયિક અભ્યાસક્રમ કરી રહ્યા છે અથવા પૂર્ણ કરી ચૂક્યા છે. જોકે, તે એવી વ્યક્તિઓને, જેઓને એવો હક હતો, તે હકનો ઈનકાર કરવા માટે પૂર્વપ્રભાવક કાર્યવાહી તરીકે કાર્ય કરશે, જે તે હદ સુધી ટકી શકે તેવી નથી. રમત લગભગ પૂર્ણ થવા આવી હોય ત્યારે લક્ષ્યરેખા ખસેડી દેવામાં આવે છે. તેથી અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે પૂર્વપ્રભાવક અમલથી ઉત્પન્ન થતા પૂર્વલક્ષી પરિણામો રદ કરવા જોઈએ અને આવા પ્રતિકૂળ પરિણામો ટાળવા જોઈએ.

૫૫. તેથી, સંકળાયેલા મુદ્દાની હકીકતી પૃષ્ઠભૂમિમાં, સંક્ષેપમાં એવું ઠરાવવું ફરજિયાત બને છે કે, ભલે પડકારાયેલ જાહેરનામું તારીખ

૦૪.૦૩.૨૦૨૧ નીતિ આધારિત હોય અને એક સર્વભૌમ રાજ્યની કાનૂની સત્તાના પ્રયોગરૂપે જારી કરવામાં આવ્યું હોય, તેમ છતાં તેમાં સમાવાયેલ જોગવાઈઓનો અમલ માત્ર ભાવિ અસરથી જ તેવા વ્યક્તિઓ પર થશે, જેઓ ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ પછી, અર્થાત્ જાહેરનામાની તારીખ પછી, વિદેશી દેશમાં જન્મેલા હોય અને જે તે તારીખથી ઓસીઆઈ કાર્ડધારક તરીકે નોંધણી માગતા હોય, કારણ કે તે તબક્કે માતા–પિતાને વંશપરંપરાગત નાગરિકત્વ મેળવવાનું અથવા સર્વભૌમ રાજ્યની પ્રવર્તમાન નીતિના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વિદેશી તરીકે જ ચાલુ રહેવાનું, એમ બેમાંથી કોઈ એક વિકલ્પ ઉપલબ્ધ રહેશે.

૫૬. ઉપરોક્તના પ્રકાશમાં, એવું ઠરાવવામાં આવે છે કે સામાવાળા નં.–૧ ને સર્વભૌમ રાજ્યની નીતિના અનુસંધાનમાં, નાગરિકતા અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ કલ્પાયેલ મુજબ યોગ્ય સૂચનાઓ બહાર પાડવાની સત્તા છે, જેથી તેમાં જોગવાઈ કરાયેલા અધિકારો પ્રદાન કરી શકાય અથવા તેમાં ફેરફાર કરી શકાય. જોકે, જ્યારે પ્રદાન કરાયેલ અધિકાર પરત ખેંચવામાં આવે, સુધારવામાં આવે અથવા બદલવામાં આવે, ત્યારે તે તરફ દોરી જતી પ્રક્રિયામાં મનનો ઉપયોગ દર્શાવતો વિચાર, આવા પરત ખેંચવા અથવા સુધારાના હેતુ સાથેનો સંબંધ અને એવો કોઈપણ નિર્ણય મનસ્વીપણા થી મુક્ત હોવો જોઈએ. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ સક્ષમ હોવા છતાં, દિનાંક ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની વાંધિત સૂચના મનનો ઉપયોગ ન થવાના દોષથી પીડિત છે અને ભલે તે ભવિષ્યલક્ષી હોય, હકીકતમાં તે ‘પૂર્વપ્રભાવક’

છે, જે સર્વભૌમ રાજ્યની નીતિરૂપ બાબત તરીકે પણ પ્રદાન કરાયેલા અધિકારો કેળવી લે છે.

૫૭. તેથી, આ સૂચના ભવિષ્યલક્ષી રીતે ટકાઉ હોવાથી, અમે અહીં જાહેર કરીએ છીએ કે સૂચનાનો વિવાદિત ભાગ, જેમાં તા. ૧૧.૦૪.૨૦૦૫, ૦૫.૦૧.૨૦૦૭ અને ૦૫.૦૧.૨૦૦૯ની સૂચનાઓનું અતિસ્થાપન કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, તેમજ કલમ ૪(૨), તેની શરત અને તે સંબંધિત સ્પષ્ટીકરણ (૧), તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ પછી ઓ.સી.આઈ. કાર્ડધારક તરીકે તે જ મેળવેલા વ્યક્તિઓના સંબંધમાં ભવિષ્યલક્ષી રીતે અમલમાં રહેશે.

૫૮. અમે વધુમાં એવું ઠરાવીએ છીએ કે આ તમામ કેસોમાંના અરજદારો તથા અન્ય તમામ સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોને તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ની અધિસૂચના પહેલાં તેમને જે અધિકારો અને વિશેષાધિકારો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા હતા, તેવા અધિકારો અને વિશેષાધિકારો મેળવવાનો હક રહેશે અને તા. ૦૪.૦૩.૨૦૨૧ની અધિસૂચનામાં કરવામાં આવેલ બહિષ્કાર હોવા છતાં તેઓ તેનો લાભ લઈ શકશે. અહીં અથવા અન્યત્ર કરવામાં આવેલા વચગાળાના આદેશોના આધારે અરજદારો તથા સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઓસીઆઈ કાર્ડધારકોની પસંદગી પ્રક્રિયામાં ભાગીદારી અને તેના અનુસંધાને કરવામાં આવેલી અનુવર્તી કાર્યવાહી નિયમિત ગણાશે.

૫૯. આ હકીકત છતાં કે અમે અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭બી(૧) હેઠળ સામાવાળા નં. ૧ ને ઉપલબ્ધ સત્તાને ધ્યાનમાં રાખીને તા.

૦૪.૦૩.૨૦૨૧ ની વિવાદિત અધિસૂચનાને નિર્દિષ્ટ ભાવિ પ્રભાવ સાથે માન્ય ઠેરવી છે, ભાવિમાં પણ ભારતીય પ્રવિદેશી સમુદાય પર તેના વ્યાપક પ્રભાવ પડી શકે તેવી દૃષ્ટિએ અને કારણ કે એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે તે સર્વભૌમ રાજ્યના નીતિગત નિર્ણય પર આધારિત છે, અમે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે પહેલેથી જ સર્જાયેલા અધિકારોના સંદર્ભમાં કાર્યપાલિકાના ઉચ્ચ સ્તરે તેની તપાસ કરવામાં આવશે.

૬૦. ઉપરોક્ત મુજબ, ઉપરોક્ત હદ સુધી આ બધી અરજીઓ/અપીલો આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે અને ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ કરવામાં આવતો નથી.

૬૧. બાકી રહેલી અરજી, જો કોઈ હોય, તો તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

અરજીઓ/અપીલો આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે.

દિવ્યા પાંડે
(સહાયકાર : રૂપાંશી વિરાંગ, એલ.સી.આર.એ.)

The translation of this judgment is provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

===

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.